KIRMIZI KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

BERNARD LE BOUVIER DE FONTENELLE

Ölülerin Diyalogları

Türkçesi: Yaşar Avunç

kırmızı

Ölülerin Diyalogları FONTENELLE

Bernard le Bouvier de Fontenelle

Fransız yazar ve düşünür (1657-1757). Fransız Aydınlanma Çağı'nın öncü yazarlarından. İlk olarak kaleme aldığı şiir ve oyunlar beğenilmedi, ancak daha sonra bilimsel düşünceleri halkın anlayacağı şekilde yaymaya çalışarak bu amaçla birçok yapıt verdi ve ünlü oldu. Onu üne kavuşturan yapıtlarının başında Yunan filozofu Lukianos'tan esinlenerek yazdığı *Ölülerin Diyalogları* (1683) ile *Pastoral şiirler* (1688) gelir. 1691'de Fransız Akademisi'ne üye seçildi. Metafizikle de uğraştı, kartezyen felsefeyi benimsedi. Dinsel gerçekliklerle ilgili konularda kuşkuculuğun gelişmesine katkıda bulundu. Yapıtları arasında şunları sayabiliriz: *Elements de la géométrie de l'infini (Sonsuzluk Geometrisinin İlkeleri), De l'origine des fables (Masalların Kökeni), Entretiens sur la pluralité des mondes (Dünyaların Çokluğu Üzerine Konuşmalar), De l'existence de Dieu (Tanrı'nın Varlığı Üzerine).*

Ölülerin Diyalogları'nda Fontenelle ince zekâsıyla ironik bir kuşkuculuğu belirtmekte, ayrıca insan doğasının sürekliliğini ve evrenselliğini vurgulamaktadır.

Ölülerin Diyalogları

BERNARD LE BOUYER DE FONTENELLE

ÖLÜLERİN DİYALOGLARI

ESKİ VE YENİ ÖLÜLER

Türkçesi
YAŞAR AVUNÇ

ISBN 978-605-5411-09-1

Özgün Adı:
Dialogues des morts Anciens et modernes

ÖLÜLERİN DİYALOGLARI / BERNARD LE BOUYER DE FONTENELLE

1. Baskı: Kasım 2011, Kırmızı Yayınları, İstanbul

Genel Yayın Yönetmeni:
Fahri ÖZDEMİR

Kapak Tasarımı:
Serap AKÇURA

Baskı ve Cilt: Çınar Matbaası
0212 628 96 00

© Kırmızı Yayınları, 2011, İstanbul
Bütün hakları saklıdır.

Kırmızı Yayınları
Refik Saydam Cd. Akarca Sk. No: 41
Tepebaşı/Beyoğlu – İSTANBUL
Tel: 0212 253 53 25

www.kirmiziyayinlari.com

Kırmızı Yayınları bir OPUS Ltd. Şti. kuruluşudur.

Bernard le Bouyer de Fontenelle

Ölülerin Diyalogları

Eski ve Yeni Ölüler

Birinci Cilt

CENNETLİK LUKIANOS'A
ÜNLÜ ÖLÜ,

Size ait bir düşünceyi aldıktan sonra bunun için size minnet duymak çok yerinde bir şey. Bir kitapta kendisinden en çok yararlanılan yazar, ithaf mektubunun gerçek kahramanıdır. Hakkında içtenlikle övgü dolu sözler yazılması ve koruyucu olarak seçilmesi gereken kişi odur. Belki, sizin alanınızda çalışmaya cesaret etmiş olmakla çok atakça davrandım. Ama bana öyle geliyor ki, bu konuda kendi hayal gücüme dayalı bir çalışmaya girişseydim, daha atakça davranmış olacaktım. Sizden doğmuş olan bir düşüncenin benim yazdığım şeyleri geçerli kılacağını umut etmekte biraz haklıyım. Eğer, olur ya, benim diyaloglarım da biraz rağbet görürse, bunların kendi diyaloglarınıza kıyasla yüzünüzü daha çok güldüreceğini söylemeye cesaret ediyorum, çünkü sizin düşüncenizin düşünce olarak bile güzel olduğu görülecektir. Bu düşünceye o kadar çok güvendim ki bir bölümünün bana yeteceğine inandım. Pluton'u, Kharon'u, Kerberos'u ve ruhlar diyarında eskimiş olan her şeyi eledim. Ölülerin eşitliği, yaşama olan özlemleri, filozofların ölürken gösterir gibi yaptıkları o sahte soğukkanlılığı, mirasına konmak isteyip gözüne girmeye çalıştıkları yaşlılardan önce ölen gençlerin o gülünç mutsuzluğu gibi güzel konuları işleyip tüketmiş olmanıza üzül-

düm! Ama, elbette, bu düşünceyi siz ortaya koyduğunuza göre, içinden en güzel şeyleri almanız da mantıklıydı. Ama ben hiç olmazsa güttüğünüz amaç yönünden sizi taklit etmeye çalıştım. Tüm diyaloglarınızda birer ahlâk dersi var, ben de tüm ölülerime ahlâk dersi verdim, yoksa onları konuşturmak zahmetine değmezdi. Yararsız şeyler söylemek söz konusu olsaydı, canlılar yeterdi: Üstelik, bu işin kolay yanı şu ki, ölüler, gerek deneyimli olmaları, gerekse boş vakitleri bulunması nedeniyle birer büyük düşünce insanı sayılabilirler. Onlara saygı adına, genellikle hayatta oldukları sürece düşündüklerinden biraz daha çok düşündüklerine inanmak gerekir. Öteki dünyanın olayları hakkında bizden daha iyi düşünce yürütürler, çünkü bu olaylara daha çok aldırmazlıkla, daha rahat bakarlar ve birazcık da ilgi duydukları için bunlar hakkında iyi düşünmek isterler. Diyaloglarının birçoğunu o kadar kısa kesmişsiniz ki, bunların birer büyük konuşmacı olduklarını sanmamışsınız gibi görünüyor, ben de kolayca sizin düşüncenizi benimsedim. Ölüler çok zeki oldukları için, her şeyin sonunu herhalde çabucak görüyorlardır. Hatta birbirleriyle her konu üzerinde anlaşacak, dolayısıyla da neredeyse hiçbir zaman birbirleriyle çekişmeyecek kadar aydın olduklarına kolayca inanıyorum, çünkü çekişmek bizim gibi gerçeği bulamayan cahillere özgüymüş gibi görünüyor, tıpkı yolda birbirleriyle çarpışmanın gittikleri hedefi görmeyen körlere özgü olması gibi. Ama burada ölülerin artık karşıt düşünceleri olmayacak derecede huy değiştirdiklerini sanmak olanaksız. Dünyada bir kez insanlar hakkında bir düşünce sahibi oldunuz mu, bu düşünceden cayamazsınız. Bu yüzden, ben ölüleri, en azından çok tanınmış olanlarını, tanınmaz kılmaya çok özen gösterdim. Siz kimi ölüleri, belki de onlara mal ettiğiniz serüvenlerin kimilerini varsaymakta sakınca görmediniz; ama ben ayrıcalığa gerek duymadım. Tarih bana yeterince gerçek ölü sağladı, kurgudan hiç yardım almadım. Siz ki ölülerin her gün

birbirlerine olup bitenlerden söz ettiklerini görüyorsunuz, onların kendilerinden uzun süre sonra olup bitmiş şeylerden söz etmelerine şaşmazsınız. Şu sırada, hakkında size bir sürü bilgi verilen Fransa'yı tanıdığınızdan ve onun edebiyat açısından vaktiyle Yunanistan'ın bulunduğu durumda bulunduğunu bildiğinizden eminim; özellikle de dilimizi size o kadar güzel aktarmış olan ünlü çevirmeniniz size Paris'in yapıtlarınızda Roma ve Atina'nın bulduğu aynı tadı bulduğunu herhalde söylemiş olacaktır. Sizin gibi bir büyük adamın üslubunu alabilecek ve anlatımlarında diyalog için çok elverişli o zarif yalınlığı ve doğal sevimliliği yakalayabilecek olana ne mutlu! Bana gelince, sizi çok iyi taklit etmiş olmaktan gurur duyduğumu ileri süremem; ben yalnızca sizin gibi iyi bir örneğin taklit edilemeyeceğini bilmiş olmakla gurur duymak istiyorum.

Eski Ölülerin Diyalogları

BİRİNCİ DİYALOG
İSKENDER, PHRYNE

PHRYNE: Benim zamanımda yaşamış olan tüm Thebai'lilerden öğrenebilirsiniz bunu. Yıktığınız Thebai surlarının üstüne 'Büyük İskender bu surları yıktı, ama sevgilisi kibar fahişe Phryne yeniden yaptırdı' şeklinde bir yazı konacak olursa, surları yeniden yaptırmayı önerdiğimi söyleyeceklerdir size.

İSKENDER: Demek ki gelecek yüzyılların mesleğinizin ne olduğunu unutmasından çok korkuyordunuz.

PHRYNE: Bu meslekte çok başarılı olmuştum, zaten olağanüstü kişiler, meslekleri ne olursa olsun, anıtlara, yazıtlara çok düşkündürler.

İSKENDER: Doğru, Rhodopis'in* de sizden önce böyle bir düşkünlüğü olmuştu. Güzelliğini kullanması sayesinde Mısır'ın hâlâ ayakta olan ünlü piramitlerinden birini yaptıracak duruma geldi; hem anımsıyorum, geçen gün çok sevimli olduklarını ileri süren kimi ölü Fransız kadınlarına bundan söz ederken, bu ölü kadınlar vaktiyle yaşadıkları yerlerde ve yüzyıllarda gü-

* Yunan kibar fahişe (Trakya İÖ VI. yy.). (ç.n.)

zel kadınların piramit yaptıracak kadar servet sahibi olmadıklarını söyleyerek ağlamaya başladılar.

PHRYNE: Ama benim Rhodopis'ten üstün olan şu yanım vardı: Thebai surlarını yeniden yaptırırken dünyanın en büyük fatihi olan sizinle kendimi aynı kefeye koyuyor ve yiğitliğinizin neden olduğu yıkıntıları onarabildiğimi gösteriyordum.

İSKENDER: Bakın, iki şey var ki kesinlikle hiçbir zaman birbiriyle kıyaslanamaz. Demek siz birçok aşk serüveni yaşamış olmaktan hoşnutsunuz, öyle mi?

PHRYNE: Peki siz, dünyanın en iyi bölümünü yıkmaktan hoşnut musunuz? Ya yıktığınız her kentte bir Phryne olmasaydı! O zaman o çılgınlıklarınızdan hiçbir iz kalmazdı.

İSKENDER: Yeniden yaşayabilseydim, yine ünlü bir fatih olmak isterdim.

PHRYNE: Ben de sevimli bir fatih olmak isterdim. Erkekleri yönetmek güzelliğin doğal hakkı, oysa yiğitlik yalnızca güçle kazanılmış bir hak. Güzeller her ülkenin güzeli, ama ne krallar ne de fatihler her ülkenin kralı, fatihi. Sizi daha iyi inandırmak için söyleyeyim, babanız Philippos çok yiğit bir adamdı, siz de çok yiğit biriydiniz; bununla birlikte, ne siz ne de babanız, ikinize karşı ömrü boyunca durmadan nutuk çeken hatip Demosthenes'i korkutabildiniz. Benden başka bir Phryne de (şanslı bir ad bu) çok önemli bir davayı kaybetmek üzereyken onun lehinde söyleyecek güzel sözlerini tüketmiş olan avukatının aklına müvekkilesinin vücudunu kısmen saran harınanisini sıyırmak geldi ve kadını mahkûm etmek üzere olan yargıçlar ortaya çıkan güzelliği karşısında karar değiştirdiler. İşte bu yüz-

den sizin silahlarınızın gürültüsü çok uzun yıllar boyunca bir hatibi susturamadı, ama güzel bir insanın çekiciliği, alımlılığı bir anda tüm o sert yargıçlar kurulunu yoldan çıkardı.

İSKENDER: Yine bir Phryne'yi yardıma çağırdınız ama, sanmıyorum ki İskender'in bulacağı çözüm daha zayıf kalırdı. Çok yazık olurdu, eğer...

PHRYNE: Ne söyleyeceğinizi biliyorum. Yunanistan, Asya, İran, Hindistan, tüm bunlar güzel bir gösteriş. Bununla birlikte, ününüzden size ait olmayan yanları çıkarırsam; askerlerinize, büyük askerlerinize ait olan yanların payını onlara verirsem, sanıyor musunuz ki bu durumda ününüzden hiçbir şey kaybetmeyeceksiniz? Ama güzel bir kadın erkeklerin kalbini fethetmesinin onurunu hiç kimseyle paylaşmaz. Yalnızca kendine karşı borçludur. İnanın bana, güzel bir kadın olmak da güzel bir şey.

İSKENDER: Güzelliğinizden pek emin olduğunuz ortaya çıktı. Ama bu kişinin gösterdiğiniz kadar büyük olduğunu düşünüyor musunuz?

PHRYNE: Hayır, hayır, çünkü ben iyi niyetliyim. Güzel kadın karakterini çok abarttığımı itiraf ediyorum, ama siz birçok ülkeyi fethettiniz, ben de birçok erkeğin kalbini fethettim. En çok iki üç aşk serüveni yaşamış olsaydım, hadi neyse; buna kimsenin bir diyeceği olmazdı, ama Thebai'nin surlarını yeniden yaptırmakla yetinmek bile işi gerektiğinden daha uzağa vardırmaktı. Öte yandan, siz yalnızca Yunanistan'ı, komşu adaları ve belki Küçük Asya'nın küçük bir bölümünü fethedip bunlarla bir devlet kurmuş olsaydınız, bundan daha bilgiççe, daha akıllıca bir şey olamazdı, ama nereye gittiğini bilmeden koşmak, nedenini bilmeden ha bire birçok kenti ele geçirmek, hiçbir nede-

ni olmadan hep öldürmek çok sağduyulu birçok insanın hoşuna gitmedi.

İSKENDER: Bu çok sağduyulu insanlar bu konuda istediklerini söylesinler. Değerimi ve servetimi çok akıllıca kullanmış olsaydım benden neredeyse hiç söz edilmezdi.

PHRYNE: Güzelliğimi çok akıllıca kullanmış olsaydım, benden de söz edilmezdi. Yalnızca yankı uyandırmak isteniyorsa, bu işi yapmaya en elverişli insanlar en sağduyulu insanlar değildir.

İKİNCİ DİYALOG
MILO, SMINDYRIDES

SMINDYRIDES: Olimpiyat Oyunları'nda bir öküzü omuzlarında taşıdın diye demek pek övünüyorsun, Milo ?

MILO: Elbette, bu çok güzel bir olaydı. Tüm Yunanistan bu olayı alkışladı ve ünü doğduğum Crotone kentine kadar yayıldı; bu kentten bir sürü atlet çıkmıştır. Buna karşılık, senin Sybaris kentin, sakinlerinin uyuşukluğu yüzünden sonsuza dek kınanacaktır. Bu insanlar, uyandırılmak korkusundan horozları ortadan kaldırmışlardı; halktan, yemeğini yemek gününden bir yıl önce yemesini rica ediyorlardı, çünkü böylece yemeklerini istedikleri gibi zevkle yemek için boş zamanları olacaktı.

SMINDYRIDES: Sybaris'lilerle alay ediyorsun; ama sen, kaba Crotone'li, bir öküzü omuzlarında taşımakla övünmenin öküze çok benzemekle övünmek demek olmadığını mı sanıyorsun?

MILO: Peki sen, üstüne gül yaprakları serpiştirilmiş yatağında yatarken, altındaki ikiye kıvrılmış bir yaprak yüzünden

uykusuz bir gece geçirdiğinden yakındığında bir erkeğe benzediğini mi sanıyorsun?

SMINDYRIDES: Doğru, böyle bir titizlik gösterdim. Peki ama, bu sana neden bu kadar tuhaf görünüyor?

MILO: Peki, nasıl olur da bu titizlik bana böyle görünemez?

SMINDYRIDES: Bak hele! Kendisine büyük hizmetlerde bulunduğu metresinin sevgisine boğulmuşken, bu güzel kadının içinde sevgiden çok minnettarlık olduğundan korkarak, bu mutluğu bozulan bir âşık hiç görülmüş müdür?

MILO: Hayır, ben hiç görmedim. Peki, ne zaman olur böyle bir şey?

SMINDYRIDES: Şanlı bir seferden dönüşünde, kazandığı zaferlerde kendi değerinden, tutumundan çok şansın payı olduğu ve yanlış, kötü taktiklerine karşın başarı kazandığı için pek hoşnut olmayan bir fatihten söz edildiğini hiç duydun mu?

MILO: Hayır, hiç duymadım. Ama bir kez daha soruyorum, buradan nereye varmak istiyorsun?

SMINDYRIDES: Şuna varmak istiyorum: Bu âşık ve bu fatih, genellikle de erkekler, yapraklar üstünde yatsalar da, bunlar arasında ikiye kıvrılmış bir yaprak varsa, uyuyamazlar. Zevki bozmak için çok şey gerekmiyor. Tüm yaprakların yayılmış durumda kalması ve hiçbirinin kıvrılmaması çok güç olan gülden yataklardan söz ediyorum; bir tekinin kıvrılmış olması insanı bayağı tedirgin etmeye yeter.

MILO: Bu konularda çok bilgili değilim, ama bana öyle geliyor ki sen, kafanda canlandırdığın o âşık, o fatih ve tümünüz çok haksızsınız. Neden bu kadar titiz davranıyorsunuz?

SMINDYRIDES: Ah! Milo, zeki insanlar senin gibi Crotone'liler değil, benden daha da kibar olan Sybaris'liler.

MILO: Çok iyi anlıyorum. Zeki insanların kesinlikle kendilerine gerekenden daha çok zevkleri vardır, dolayısıyla kibarlıktan bunların fazla olanlarını atarlar. En önemsiz sıkıntılara karşı bayağı duyarlı olmak isterler, çünkü onlar için zaten yeterince eğlence bulunmaktadır; bu açıdan haklı olduklarını sanıyorum.

SMINDYRIDES: Hiç de öyle değil. Zeki insanların kendilerine gerekenden daha çok zevki yoktur.

MILO: Demek onlar bu kadar kibarca eğlenmeye bayılıyorlar.

SMINDYRIDES: İşin kötü yanı da bu. Kibarlık tümüyle insanlara yaraşır; yalnızca aklın ve yüreğin iyi niteliklerinden oluşur; insan kibar oluşundan dolayı kendine minnet duyar; kibarlıktan yoksunsa, kibar olmaya çalışır; ancak, kibarlık zevklerin sayısını azaltır, insanın fazla zevki kalmaz; insanda zevklerin yeterince canlı bir şekilde duyumsanmamasına neden olur, zaten zevkler kendiliklerinden çok canlı değildir. Şu insanlar ne kadar acınacak varlıklardır! Doğal yapıları onlara pek az eğlenceli şey sağlar, akılları da onlara bunlardan daha da az tat almalarını öğretir.

ÜÇÜNCÜ DİYALOG
DİDO, STRATONIKE

DİDO: Yazık! Zavallı Stratonike'ciğim, ne kadar mutsuzum! Nasıl yaşamış olduğumu biliyorsunuz. İlk kocama öylesine tam olarak bağlı kaldım ki, ikinci bir koca istemeyip kendimi diri diri yaktım. Bununla birlikte, hakkımda dedikodu yapılmasından kurtulamadım. Benim gibi katı, aşırı derecede namuslu bir kadını yabancı bir erkeği görür görmez onun güzel yüzünün çekiciliğine kapılıveren genç bir kokete dönüştürmek Vergilius adında bir şairin hoşuna gitmiş. Tüm hayatım altüst oldu. Aslında, kendimi yaktığım odun yığını bana kaldı. Ama, bilin bakalım neden kendimi bu yığının içine attım. İkinci bir evlilik yapmak zorunda olacağımdan korktuğum için değil, bu yabancı beni yüzüstü bırakacak diye umutsuzluğa kapıldığım için.

STRATONIKE: İçtenlikle söylüyorum, bunun çok tehlikeli sonuçları olabilir. Artık, kocasına bağlılığı yüzünden kendisini yakmak isteyen kadın bulunmayacaktır, eğer böyle bir kadın, öldükten sonra, bir şair onun hakkında her istediğini söylemekte sakınca görmezse. Ama belki sizin Vergilius'unuz bu kadar haksızlık etmedi. Belki de yaşamınızdaki bilinmeyeceğini san-

dığınız bir entrikayı meydana çıkardı. Kim bilir? Bu kendini yakma öykünüze bakarak size kefil olmak istemem.

DİDO: Eğer Vergilius'un bana mal ettiği koketlikte bir gerçek payı olsaydı, benden kuşkulanılmasına razı olurdum, ama Vergilius ben dünyaya geldikten üç yüz yıl önce ölmüş olan bir adamı, Aineias'i bana sevgili olarak veriyor.

STRATONIKE: Bu da bir şey. Ne var ki Aineias ile siz birbirinize çok benziyorsunuz. İkiniz de vatanınızı terk etmek zorunda kalmıştınız, ikiniz de yabancı ülkelerde serüven peşinde koşuyordunuz; o duldu, siz de öyle. Bakın, ne benzerlik. Siz ondan üç yüz yıl sonra doğdunuz, ama Vergilius sizi birbirinize uydurmak için o kadar neden buldu ki, aranızdaki üç yüz yıllık yaş farkının bir sorun yaratmadığını sandı.

DİDO: Bu da ne biçim düşünce? Haydi canım! Aradaki fark da her zaman üç yüz yıl olmaz ya; yaş farkına karşın iki kişi karşılaşabilir, birbirini de sevebilir, değil mi?

STRATONIKE: Ah! İşte Vergilius da bu noktada bir kötü niyet gördü. Kuşkusuz kibar adamdı. Aşk ilişkilerinde görünüşe bakıp düşünce yürütmemek gerektiğini ve en az gerçek gibi görünen tüm ilişkilerin çoğu zaman en gerçek ilişkiler olduğunu göstermek istedi.

DİDO: Bu güzel gizi yapıtlarına koyarak ünüme leke sürecek diye çok dertliydim.

STRATONIKE: Ama nasıl olur! Sizi gülünç duruma mı soktu? Size densiz şeyler mi söyletti?

DİDO: Hiç de öyle değil. Bana şiirini okudu, beni anlattığı

tüm bölüm kuşkusuz çok hoş, dedikodu bir yana. Güzelim burada ve sözde aşkım üzerine çok güzel şeyler söylüyorum; hem Vergilius beni Aeneis'de iyi bir kadın olarak kabul etseydi, Aeneis bundan dolayı çok şey kaybederdi.

STRATONIKE: Peki öyleyse neden yakınıyorsunuz? Koket olmadığınız halde koket olarak tanıtılıyorsunuz: Bakın, büyük bir şansızlık bu! Ama buna karşılık, güzel ve zeki olarak tanıtılıyorsunuz, belki böyle olmadığınız halde.

DİDO: Ne avunulacak şey ya!

STRATONIKE: Sizi bilmem ama, bana öyle geliyor ki, kadınların birçoğu zekâlarından ya da güzelliklerinden çok, namuslulukları hakkında biraz dedikodu yapılmasını yeğliyorlar. Ben de bu düşüncedeydim. Kocam Suriye Kralı'nın sarayındaki bir ressam benden hiç hoşnut değildi; öç almak için de beni bir askerin kolları arasında gösteren bir resmimi yaptı. Tablosunu sergileyip hemen kaçtı. Şerefime pek düşkün olan tebaam bu tabloyu herkesin gözü önünde yakmak istiyorlardı; ama bu resim hayran olunacak derecede iyi yapılmıştı, ben de çok güzel göründüğüm için, her ne kadar orada gösterilen duruşum namusuma yakışan bir duruş olmasa da, yakılmasını yasakladım ve ressamı geri getirtip bağışladım. Sözümü dinlerseniz, Vergilius için siz de aynı şeyi yaparsınız.

DİDO: Eğer bir kadının birinci niteliği güzel ya da zeki olmaksa, ne iyi.

STRATONIKE: Birinci niteliğin ne olduğu konusunda karar veremiyorum; ama genellikle, tanınmayan bir kadın için sorulacak birinci soru şu: Güzel mi? İkincisi ise şu: Zeki mi? Üçüncü bir soru pek ender olarak sorulur.

DÖRDÜNCÜ DİYALOG
ANAKREON, ARİSTOTELES

ARİSTOTELES: Şarkılar yazan birinin kendisini benim gibi büyük ün salmış bir filozofla kıyaslamak cesareti göstereceğini hiç sanmazdım.

ANAKREON: Filozof unvanını fazla övüyorsunuz, ama ben şarkılarından ötürü bana bilge Anakreon denilmesine izin vermedim; hem bana öyle gelir ki filozof unvanı bilge unvanı ile eş değerde değil.

ARİSTOTELES: Size bu niteliği vermiş olanlar anlaşılan ne dediklerini çok iyi düşünmemişler. Buna layık olmak için ne yaptınız?

ANAKREON: İçtim, şarkı söyledim, âşık oldum, o kadar; şaşılacak şey şu ki bana bunlar karşılığında bilge adı verildi, oysa size yalnızca filozof adı verilmiş; bu ad da size bitmez tükenmez sıkıntılara mal oldu. Çünkü, diyalektiğin o çetrefil sorularını didik didik etmek için kim bilir kaç uykusuz gece geçirdiniz? Belki kendiniz de anlamadığınız güç konular üzerine kim bilir koca koca ne kadar kitap yazdınız?

ARİSTOTELES: İtiraf edeyim ki, bilgeliğe ulaşayım diye çok kolay bir yoldan gittiniz, elinizde lavtanız ve şarap şişenizle, en büyük insanların gece gündüz çalışarak, uykusuz kalarak kazandıkları ünden daha büyük bir ün kazanmak için de çok becerikli olmak gerekirdi.

ANAKREON: Alay ettiğinizi ileri sürüyorsunuz, ama ben de benim gibi içmenin ve şarkı söylemenin sizin gibi felsefeyle uğraşmaktan daha güç olduğunu ileri sürüyorum. Benim gibi şarkı söylemek ve içmek için insanın ruhunu aşırı tutkulardan arındırmış olması, elimizde olmayan şeylere can atmaması, her şeyi olduğu gibi kabul etmeye hazır olması; nihayet, önceden de ufak tefek birçok şeyi evinde çözmesi gerekir. Tüm bunlar için büyük bir diyalektik yok, ama yine de bunları başarmakta büyük güçlük vardır. Oysa sizin yaptığınız gibi daha az güçlüğe katlanıp felsefeyle uğraşılabilir. Ne tutkudan ne de cimrilikten kurtulmak zorundasınızdır; Büyük İskender'in sarayına girmek ne kadar hoşunuza gider; bağış yapanın isteğine göre tümüyle fizik denemeleri için kullanılmayan beş yüz bin ekü değerinde armağanlar dikkatinizi çeker. Kısacası bu tür felsefe, felsefeye oldukça aykırı şeylere varır.

ARİSTOTELES: Dünyada herhalde size benim hakkımda hayli dedikodu yapılmış olmalı; ama ne de olsa insan ancak aklıyla insandır ve başkalarına, doğayı incelemek ve onun bize önerdiği gibi, tüm gizleri açıklamak için akıldan nasıl yararlanmaları gerektiğini öğretmekten daha güzel bir şey yoktur.

ANAKREON: Bakın, şu insanlar her şeyin kullanımını nasıl alt üst ediyorlar. Felsefenin kendisi hayran olunası bir şey, insanlara da çok yararlı olabilir; ama felsefe insanların işlerine karışır ve başlarında durup tutkularını düzenlemeye kalkışırsa

insanları tedirgin edeceği için, onlar da onu gezegenleri düzenlemek ve hareketlerini ayarlamak üzere gökyüzüne gönderdiler ya da yeryüzünde gezdirdiler, burada tüm gördüklerini inceletmek için. Kısacası, onu her zaman ellerinden gelebildiğince kendilerinden uzak tutuyorlar. Bununla birlikte, ucuz filozof olmak istedikleri için de filozof adını yaymakta ustalar ve bu adı en sık olarak da doğal nedenleri araştıranlara veriyorlar.

ARİSTOTELES: Onlara daha uygun hangi ad verilebilir?

ANAKREON: Felsefenin işi yalnızca insanlarladır, kesinlikle evrendeki başka şeylerle değil. Gökbilimci yıldızları, fizikçi doğayı, filozof da kendini düşünür. Ama bu kadar güç koşullarda kim filozof olmak isterdi? Yazık! Neredeyse hiç kimse. Bu yüzden filozlar filozof olmaktan bağışık tutuldu ve gökbilimci ya da fizikçi olmalarıyla yetinildi. Bana gelince, ben hiç spekülasyonlara girmek eğiliminde olmadım, ama felsefeden söz etmekle övünen birçok kitapta, pek küçümsediğiniz o şarkıların bazılarında olduğundan daha az felsefe bulunduğundan eminim. Bu şarkılardan biri de şöyle:

Eğer altın ömrü uzatsaydı,
Başka bir şey istemezdim
Çok altın biriktirmekten başka;
Ölüm kapımı çaldığında
Onu hemen geri gönderirdim
Hazinemi vererek.
Ama o katı ölüm bunu kabul etmezse
Artık altın neye yarayacaktır;
Aşk ve güzel yemekler
Derdimi paylaşacaktır.

ARİSTOTELES: Siz yalnızca ahlâkla ilgilenen felsefe-

ye felsefe diyorsanız, benim ahlâkla ilgili kitaplarımda sizin o şarkınıza bayağı eşdeğerde şeyler var; çünkü, kısacası, belki kitaplarımın birkaçındaki belirsizlik yüzünden eleştirildim, ama bu belirsizlik ahlâk konusunda yazdıklarımda hiç bulunmuyor; hem herkes tutkular hakkında söylediklerimden daha güzel ve daha açık bir şey olmadığını kabul etti.

ANAKREON: Ne haksızlık! Tutkuları yöntemle tanımlamak değil, ki sizin böyle yaptığınız söyleniyor, alt etmek söz konusu. İnsanlar kötülüklerini bunların üzerinde düşünsün diye değil, bunlara çare bulsun diye seve seve felsefeye açıklıyorlar ve kendilerini gökbilim kadar yakından ilgilendirmeyen ahlâk dersi vermenin gizini buldular. Para yerine zenginliği hor görenleri ve yüceliğin tanımı üzerinde tartışan korkakları görünce gülmeden geçebilir misiniz?

BEŞİNCİ DİYALOG
HOMEROS, AISOPOS

HOMEROS: Gerçekten de, bana okuduğunuz tüm masallarınıza büyük bir hayranlık duymamak olanaksız. Verilebilecek en önemli ahlâk derslerini böylece kısa öyküler şeklinde sunmak ve düşüncelerinizi bu kadar yerinde ve alışılmış imgeler altında gizlemek için çok usta olmanız gerekiyor.

AISOPOS: Ustalığımın tarafınızdan övülmüş olması benim için çok hoş bir şey. Ne kadar güzel anlamışsınız bu ustalığı.

HOMEROS: Ben mi? Bundan dolayı hiçbir zaman övünmedim.

AISOPOS: Nasıl olur! Yapıtlarınızın büyük gizler içerdiğini ileri sürmediniz mi?

HOMEROS: Yok, yok! Hiç de öyle değil.

AISOPOS: Ama benim dönemimin tüm bilginleri böyle söylüyorlardı. İlyada'da, Odysseia'da dünyanın en güzel alegorilerini buluyor; tanrıbilimin, fiziğin, ahlâkın, hatta matematiğin

tüm gizlerinin yazdıklarınızın içinde olduğunu ileri sürüyorlardı. Gerçekten de, bu konuları geliştirmekte biraz güçlük vardı; kimileri bu yapıtlarda ahlâk dersi, kimileri ise fizik görüyorlar, ama daha sonra her şeyi bildiğinizi ve iyi anlayana da her şeyi söylediğinizi kabul ediyorlardı.

HOMEROS: Doğrusu, kimilerinin bunlarda hiç düşünmediğim bir kurnazlık, bir kötü niyet göreceklerinden bayağı kuşkulanmıştım. Gerçekleşmelerini bekleyerek, çok uzak olayları önceden kestirmek gibi bir şey olamayacağına göre, alegoriler bekleyerek masallar anlatmak gibi bir şey de olamaz.

AISOPOS: Şiirlerinize kendiliklerinden alegoriler koymak konusunda okurlarınıza güvenmek için bayağı cesur olmanız gerekirdi. Bu şiirler harfi harfine, oldukları gibi anlaşılsaydı, nereye varırdınız siz?

HOMEROS: Eh, bu da büyük bir felaket olmazdı.

AISOPOS: Ne diyorsunuz! Birbirlerini sakatlayan tanrıları düşünün; bir tanrılar toplantısında o yüce İuno'yu dövmekle tehdit eden o yıldırım gibi çarpan İuppiter; Diomedes tarafından yaralanıp, söylediğiniz gibi, tek kişi gibi değil de dokuz ya da on bin kişi gibi çığlık atan o Mars (tüm Yunanları parçalamak yerine, yaralanmasını şikâyet etmek üzere İupiter'e gidiyor keyfince); tüm bunlar alegorisiz güzel mi olurdu?

HOMEROS: Neden olmasın? Siz insan aklının yalnızca gerçeği aradığını düşünüyorsunuz; yanılmayın. İnsan aklı ve yanlış birbirlerine son derece yakınlık duyarlar. Söyleyeceğiniz bir gerçek varsa onu masallar içine sokmakla çok iyi edersiniz. Bu, gerçeğin daha çok hoşuna gidecektir. Masallar söylemek istiyor-

sanız, bunlar, hiçbir gerçek içermedikleri halde, bayağı hoşa gidecektir. Nitekim, gerçeğin, insan aklında çok iyi benimsenmek için, yanlışın yüzüne bürünmeye gereksinimi vardır; ama yanlış oraya kendi yüzüyle girer, çünkü orası doğduğu ve her zaman oturduğu yerdir; oysa gerçek oraya yabancıdır. Bakın, size ayrıca şunu da söylemek isterim: Alegorili masallar yaratmak için iflahım kesilirken, insanların birçoğu masalı pekâlâ fazla gerçek dışı olmayan bir şey gibi algılayabilir ve alegoriyi bir yana bırakabilirdi. Gerçekten de, benim tanrılarımın oldukları gibi, tüm gizleri bir yana, hiç de gülünç bulunmadığını unutmamalısınız.

AISOPOS: Bu beni titretiyor: Hayvanların, ders alınacak öykülerimde konuştuklarına bakılıp, gerçekten konuştuklarının sanılmış olmasından çok korkuyorum.

HOMEROS: İşte, hoş bir korku.

AISOPOS: Ama bakın, tanrıların, sizin konuşturduğunuz gibi, konuşabildiklerine pekâlâ inanılmışsa, neden hayvanların benim konuşturduğum gibi konuştuklarına inanılmasın ki?

HOMEROS: Oo! Bu aynı şey değil. İnsanlar tanrıların kendileri kadar çılgın olmalarını seve seve isterler, ama hayvanların da akıllı olmalarını istemezler.

ALTINCI DİYALOG
ATHENAIS, KASSIA

KASSIA: Mademki serüvenimi öğrenmek istiyorsunuz, işte, buyurun: Döneminde yaşadığım imparator evlenmek istemiş. İmparatoriçeyi daha uygun bir yolla seçmek için, imparatoriçe olacak derecede güzel ve hoş olduklarına inananların Konstantinopolis'te toplanmalarını ilan ettirdi. Öyle bir akın oldu ki, sormayın. Ben de gittim, çok genç oluşumla, çok canlı gözlerimle, oldukça hoş ve kibar tavırlarımla imparatoriçeliğin benim hakkım olamayacağından hiç kuşku duymadım. Bunca güzel adayın bir araya geldiği gün hepimiz kaygıyla birbirimizin yüzüne bakıyorduk; ben rakibelerimin bana oldukça kötü gözle baktıklarını sevinerek fark ettim. İmparator göründü. Önce hiçbir şey söylemeden birçok sıra oluşturmuş güzellerin önünden geçti; ama benim önüme gelince, gözlerim onu bayağı etkilemiş olmalı ki durdu. "Gerçekten de, kadınlar çok tehlikelidir, çok kötülük yapabilirler" dedi bana, beni belki de istediğim gibi süzerek. Bu işte yalnızca biraz zekâ söz konusu olursa, imparatoriçe seçilirim sandım.Yaşadığım umut ve sevinç şaşkınlığı içinde yanıt vermek için çaba harcadım. Karşılık olarak: " Haşmetmeap, kadınlar kimi zaman çok iyilik yapabilirler, yapmışlardır da"

dedim. Bu yanıt her şeyi berbat etti. İmparator bunu o kadar zekice buldu ki benimle evlenmeye cesaret edemedi.

ATHENAIS: Bu imparatorun zekâdan bu derece korkacak ve yanıtınızın zekânızı adamakıllı belirttiğini sanacak kadar zekâdan anlamayan biri olması gerekirdi; çünkü açıkçası yanıtınız pek güzel değil, dolayısıyla kendinizi suçlayacak önemli bir şey yok ortada.

KASSIA: Kaderin cilvesi işte. Yalnızca zekâ sizi imparatoriçe yaptı, oysa zekânın yalnızca görünüşü benim imparatoriçe olmamı engelledi.Hatta siz felsefe de biliyordunuz; bu da zeki olmaktan daha beter bir şey. Ama siz tüm bunlarla, genç Theodosius ile evlenmekten geri kalmadınız.

ATHENAIS: Önümde sizinki gibi bir örnek olsaydı çok korkardım. Babam beni çok bilgili, çok ilginç bir kız olarak yetiştirdikten sonra mirasından yoksun bıraktı, çünkü bilgimle, keskin zekâmla servet sahibi olacağımdan çok emindi ve doğrusunu söylemek gerekirse, ben de onun gibi düşünüyordum; ama şimdi görüyorum ki işi rastlantıya bırakmışım, yalnızca felsefe bilgimle, malsız mülksüz kalmam olanaksız değildi.

KASSIA: Kesinlikle olmazdı böyle bir şey. Ama sizin için ne mutlu ki ben o serüveni henüz yaşamamıştım. Benim içinde bulunduğum duruma benzer bir durumda, başıma geleni öğrenerek bundan yararlanmak isteyecek başka bir kadının zeki olduğunu hiç belli etmemek ve kendisiyle alay edilmesine ses çıkarmamak gibi bir kurnazlık göstermesi oldukça hoş bir şey olurdu.

ATHENAIS: Eğer bu kadının bu işte gözü varsa, başarılı

olacağını söylemek istemem; ama çoğu zaman, rastlantı sonucu çok mutlu sonuçlara varan budalalıklar yapılıyor. Bir ressam o kadar güzel üzüm salkımları resmi yapmış ki kuşlar yanılarak gelip bu salkımları gagalamış. Bu ressamdan söz edildiğini duymadınız mı? Düşünün, adam bu sayede kim bilir ne büyük üne kavuşmuştur. Ne var ki tabloda üzümleri taşıyan, küçük bir köylü imiş. Ressama demişler ki: "Gerçekten de, salkımların resmi, kuşları çektiğine göre, iyi yapılmış olmalı, ama köylünün resmi de, kuşlar ondan korkmadıklarına göre, herhalde çok kötü yapılmış." Bunu söyleyenler haklıydı. Bununla birlikte, ressam o köylünün resmini iyi yapsaydı, o üzümler de bu kadar büyük sükse yapmamış olurdu.

KASSIA: Gerçekten de, insan şu dünyada ne yaparsa yapsın, ne yaptığını bilmiyor. Ressamın bu öyküsünü öğrenince, iyi davranarak yaptığımız işlerden bile çekinmeli ve zoraki bir yanlış yapmış olmaktan da korkmalıyız. Her şey belirsiz. Öyle görünüyor ki yazgı, kesin kurallara sahip olamayan insan aklıyla alay etmek için, benzer şeylere farklı başarılar kazandırmaya özen gösteriyor.

Eski Ölülerin Yeni Ölülerle Diyalogları

BİRİNCİ DİYALOG
AUGUSTUS, PIETRO ARETINO

P. ARETINO: Evet, yaşadığım yüzyılda akıllı, kültürlü biriydim ve prensler sayesinde oldukça büyük bir servet sahibi oldum.

AUGUSTUS: Onlar için birçok kitap yazdınız, öyle mi?

P. ARETINO: Hayır, hiç de öyle değil. Tüm Avrupa hükümdarlarından birer ödenek alıyordum. Boşuna övmüş olsaydım, bu kadar servet sahibi olamazdım. Birbirleriyle savaş halindeydiler; kimileri savaşı kazanıyor, kimileri de yeniliyordu. Hepsini övmek de olanaksızdı.

AUGUSTUS: Peki, ne yapıyordunuz ?

P. ARETINO: Onların aleyhinde şiirler yazıyordum. Bir övgü kitabının içine giremezlerdi, ama hepsi pekâlâ bir yergi kitabının içine girebilirlerdi. Adımla onlara öyle bir korku salmıştım ki, güvenlik içinde budalalıklar yapabilmek için bana ücret ödüyorlardı. İmparator V. Charles, ki herhalde burada kendisinden söz edildiğini duymuşsunuzdur, hiç gereği yokken

Afrika kıyılarına doğru savaşa gittiğinde bana hemen oldukça güzel bir altın zincir gönderdi. Aldım bu zinciri ve ona üzgün üzgün bakarken bağırarak dedim ki: *Ah! Yaptığı büyük çılgınlığa karşılık bu çok az bir şey.*

AUGUSTUS: Böylece hükümdarlardan para sızdırmanın yeni bir yolunu bulmuşsunuz.

P. ARETINO: Başkalarının budalalıkları sayesinde kendime bir gelir sağlayarak, hayli yüklü bir servet sahibi olma umudunu beslemek hakkıındı elbette! Bu her zaman iyi para getiren güzel bir kaynak.

AUGUSTUS: Ne söyleyebilirseniz söyleyin ama övme mesleği daha güvenli, dolayısıyla da daha iyi.

P. ARETINO: Ne yaparsınız? Övgüler yazacak kadar düşüncesiz değildim.

AUGUSTUS: Ama pekâlâ hükümdarlarla ilgili yergiler yazacak kadar düşüncesizsiniz.

P. ARETINO: Bu aynı şey değil. Yergiler yazmak için, hakkında bu yergileri yazdığınız kimseleri her zaman küçümsemek gerekmez, ama bana öyle geliyor ki, tatsız ve aşırı övgüler yazmak için hakkında bu övgüleri yazdığınız kimseleri küçümsemek ve bayağı enayi olduklarına inanmak gerekiyor. Vergilius, sizin tanrılar arasından kimi seçeceğinizin bilinmediğini, dünyanın işlerini üstlenip üstlenmeyeceğinizin ya da tüm sularıyla sizinle birleşme şerefini satın almak isteyecek bir denizkızı Thetis'le evlenerek kendinizi denizler tanrısı yapıp yapmayacağınızın ya da iki burcun yerini tutan ve size göre daha sıkışık

durumda kalacak olan akrebin yanında gökyüzünde oturmak isteyip istemeyeceğinizin belirsiz olduğunu size söylemeye ne yüzle cesaret ediyordu?

AUGUSTUS: Vergilius'un bu yüzsüzlüğü gösterdiğine şaşmayın. İnsan övülünce, övgülere karşı pek katı davranmaz, bunları olduğu gibi kabul eder; bu övgüleri düzenlerin utancını, bunları kim için düzmüşlerse onların özsaygıları rahatlatır. Çoğu zaman alınmayan övgülere layık olunduğu sanılır; peki, alınanlara layık olunmadığı sanılacak mıdır?

P. ARETINO: Demek ki Vergilius'un sözü üzerine bir deniz perisi ile evlenmeyi ya da burçlar kuşağında bir daireye sahip olmayı umut ediyordunuz, öyle mi?

AUGUSTUS: Hayır, hayır. Biraz daha makul bir ölçüye indirgemek için bu tür tüm övgülerden bir şey kısmak gerek; ama gerçekte hiçbir şey kısılmıyor ve insan bunları bir güzel kendinde topluyor. Kısacası, insan bundan, ne kadar aşırı ölçüde övülse de, tüm sıradan övgülerin üstünde olduğunu ve bu meziyetiyle, öven kimseleri tüm sınırları aşmak zorunda bıraktığını sanmak gibi bir yarar sağlayacaktır her zaman. Boş gururun bir hayli kaynağı vardır.

P. ARETINO: İyice anlıyorum; övgüleri tüm aşırılıklara vardırmak için hiçbir güçlük çıkarılmaması gerekiyor; ama en azından birbirlerine karşıt övgüleri nasıl oluyor da hükümdarlara düzmek cesareti gösteriliyor? Örneğin, bahse girerim ki düşmanlarınızdan acımasızca öç alırken, tüm saray erkânınıza göre, size karşı çıkmak ataklığını göstermiş olan her şeyi yok etmekten daha şanlı hiçbir şey yoktu; ama yumuşak bir davranışta bulunduğunuzda her şey hemen renk değiştiriyor ve öç alma

artık barbarca ve insanlık dışı bir şan olarak kabul ediliyordu.Yaşamınızın bir bölümü öteki bölümünün zararına olarak övülüyordu. Kendi hesabıma, benim sözlerimi ele alıp eğlenmenizden ve bana şöyle demenizden korkuyorum: *Sertliği ya da yumuşaklığı seçin, bunlardan birini bir kahramanın karakteri yapın, ama bundan sonra bu seçiminizle yetinin.*

AUGUSTUS: Neden bu konu üzerinde bu kadar çok durulmasını istiyorsunuz? Tüm konuların pohpohlamaya pek elverişli olmaması büyükler için avantajlı bir şey.

Bu insanlar ne yaparlarsa yapsınlar, övülmekten geri kalamazlar, ama birbirine karşıt şeyler dolayısıyla övülürlerse, demek ki birden çok meziyetleri vardır.

P. ARETINO: Övgülere boğuluyordunuz. Tüm bu övgüler dolayısıyla hiç tedirginlik duyduğunuz olmadı mı? Bunların mevkiinize bağlı olduğunu fark ederek bu konuda çok titizlik göstermek gerekiyor muydu? Övgüler hükümdarların niteliklerini belirlemez. Kahramanlar kahraman olmayanlardan daha çok övülmez; ama gelecek kuşaklar çeşitli hükümdarlara düzülmüş olan övgüler arasında bir seçim yapar; bunların kimilerini onaylar, kimilerinin aşağılık pohpohlamalar olduğunu belirtirler.

AUGUSTUS: Gelecek kuşakların aldığım övgüleri onayladığı kesin olduğuna göre, siz de en azından bunlara layık olduğumu kabul edeceksiniz. Hatta bu kuşaklardan bu konuda şikâyet etmek için bir nedenim de var. Bunlar beni hükümdarların örneği olarak görmeye o kadar alışmışlar ki, genellikle beni onlarla kıyaslayarak onları övüyorlar, ama çoğu zaman bu kıyaslamayla bana haksızlık ediliyor.

P. ARETINO: İçiniz rahat etsin, artık böyle bir şikâyet nedeniniz olmayacak. Buraya gelen tüm ölülerin bugün Fransa'da hükümdarlık eden XIV. Louis'den söz etme biçimine bakılırsa, bundan böyle hükümdar örneği gözüyle ona bakılacak; hem gelecekte hükümdarların, ancak onlara bu büyük kralla bir benzerlik mal edilerek övülebilecekleri sanılacaktır; bunu kestiriyorum.

AUGUSTUS: Peki, bu kadar aşırı bir biçimde övüleceklerin bu aşırılığı sevinçle kabul edeceklerini sanıyor musunuz?

P. ARETINO: Neden olmasın. İnsanlar övgülere o kadar düşkün ki, bunlar doğruluktan, gerçeklikten ve içerebildikleri tüm çeşnilerden bağışık tutulmuş.

AUGUSTUS: Öyle görünüyor ki, övgüleri ortadan kaldırmak istiyorsunuz. Yalnızca iyi övgüler düzülmesi gerekiyorsa, böylelerinin düzülmesine kim karışacak ki?

P. ARETINO: Çıkar gütmeden tüm bu övgüleri düzecek olanlar. Övmek yalnızca onlara düşer. Vergilius'unuzun, Cato'*nun Cennet'de ötekilerden ayrılmış olan iyi insanlar topluluğuna başkanlık ettiğini söyleyerek, onu o kadar övmesi nereden ileri geliyor? Çünkü Cato ölmüştü; ne ondan ne ailesinden bir şey bekleyen Vergilius da onun için yalnızca bir şiir yazdı ve övgüsünü makul bir düşünce ile sınırlandırdı. Peki, Georgica adlı şiir kitabının başında bunca sözle sizi bu kadar kötü bir biçimde övmesi nereden ileri geliyor? Sizden para alıyordu.

AUGUSTUS: Demek ki övgüler yüzünden hayli para kaybettim, öyle mi?

Cato, yaşlı (İÖ 234-149), Romalı devlet adamı. (ç.n.)

P. ARETINO: Buna üzüldüm. İmparator olur olmaz kesin bir buyrukla kendisi için şiir yazılmasını yasaklayan haleflerinizden birinin yaptığını siz neden yapmadınız?

AUGUSTUS: Ne yazık! O benden daha akıllıydı. Gerçek övgüler bize kendilerini sunan övgüler değil, bizim koparıp aldıklarımızdır.

İKİNCİ DİYALOG
SAPPHO, LAURA

LAURA: İkimizin de yaşadığı aşklarda sanat tanrıçaları işlerini bilip bunlara çok eğlenceli şeyler kattılar; ama şu farkla ki, âşıklarınızı dile getiren sizdiniz, oysa beni dile getiren âşığımdı.

SAPPHO: Eh, bu demektir ki, siz ne kadar seviliyorsanız ben de o kadar seviyordum.

LAURA: Buna şaşmıyorum, çünkü kadınların genellikle sevgiye erkeklerden daha çok eğilimli olduklarını biliyorum. Asıl beni şaşırtan, sizin sevdiklerinize onlara karşı duyduğunuz her şeyi belirtmeniz ve şiirlerinizle sanki onların yüreklerine saldırmanız. Bir kadının rolü yalnızca kendini savunmaktır.

SAPPHO: Aramızda kalsın, bu beni biraz üzmüştü. Erkeklerin bize bu yaptıkları da haksızlık. Savunmaktan çok daha kolay olan saldırmayı seçtiler.

LAURA: Hiç şikâyet etmeyelim. Bizim seçimimizin avantajları var. Kendimizi savunan bizler, canımız istediğinde teslim

oluyoruz. Ama bize saldıran onlar canları ne kadar istese de her zaman yenen olmuyorlar.

SAPPHO: Erkekler bize saldırırken, bize saldırma eğilimlerine uyuyorlar, ama biz kendimizi savunurken, bizde kendimizi savunma eğilimi pek olmuyor.

LAURA: Bu kadar uzun süren ve bu kadar sıklıkla yinelenen bunca tatlı saldırılarla gönlünüzü fethetmelerine nasıl değer verdiklerini görmenin zevkini hiçe mi sayıyorsunuz?

SAPPHO: Peki siz, bu tatlı saldırılara karşı koymanın güçlüğünü hiçe mi sayıyorsunuz?

Bu saldırıların başarılı olduğunu bizi elde etmekte kaydettikleri ilerlemelerde zevkle görüyorlar, ama karşı koymamızın çok başarılı olması aslında bizi çok üzerdi.

LAURA: Ama, nihayet, gösterdikleri bunca özenden sonra haklı olarak zaferi kazansalar da, kazandıklarını kabul ederek, onları bağışlıyorsunuz. Artık kendinizi savunamazsınız, artık kendinizi savunmadığınızı hesaba katmanıza izin vermezler.

SAPPHO: Ah! Bu, onlar için zafer olan şeyin bizim için her zaman bir tür yenilgi olmasını engellemiyor. Onlar sevilmiş olmanın zevkinde yalnızca onları seven kişiyi yenmenin zevkini tadıyorlar. Mutlu âşıklar da yalnızca zaferi kazandıkları için mutludurlar.

LAURA: Nasıl olur! Kadınlar da erkeklere saldırırlar diye bir kuralın ortaya konulmasını mı istiyorsunuz yoksa?

SAPPHO: Öyle sayılır! Kimileri saldırsın, ötekiler de ken-

dilerini savunsunlar, buna ne gerek var? İki insan birbirini sevsin, gönlünce.

LAURA: Oo! O zaman işler çok hızlı yürürdü, oysa aşk o kadar hoş bir ilişki ki ona elden geldiğince çok süre verilmekle iyi bir şey yapılmış. Karşılaşır karşılaşmaz her şey olup bitse, neye yarardı? Hoşa gitmek için gösterilen tüm o özenler, insanın yeterince hoşa gitmedim diye kendini kınadığında duyduğu tüm o kaygılar, mutlu bir an aramak için gösterilen sabırsızlıklar, kısacası aşk denen tüm o zevk ve acı karışımı ne olacaktır? Yalnızca birbirini sevmekle yetinilse, bundan daha tatsız bir şey olamazdı.

SAPPHO: Eh, aşkın bir tür savaş olması gerekiyorsa, erkeklerin savunmaya hazır durumda beklemek zorunda bırakılmalarını yeğlerdim. Hem siz bana kadınların sevgiye erkeklerden daha çok eğilimli olduklarını söylemediniz mi? Öyleyse kadınlar daha iyi saldıracaklardır.

LAURA: Öyle ama, erkekler de kendilerini çok iyi savunacaklardır. Eğer bir kadının karşı koyması isteniyorsa, kendisi zaferi kazanacak kadar değil, saldıran erkeğe zaferini daha iyi tattırmak için gerektiği kadar karşı koyması isteniyor demektir. Kadın, ne hemen teslim olacak kadar zayıf ne de hiç teslim olmayacak kadar güçlü olmalıdır. Bizim karakterimiz bu; belki erkeklerinki böyle değildir. İnanın bana, ister aşk üzerinde ister istenilen başka bir konu üzerinde iyice düşündükten sonra, yine de işlerin şu durumda yolunda gittiği ve bunlarda yapılması gerektiği ileri sürülecek reformun her şeyi berbat edeceği kanısına varılır.

ÜÇÜNCÜ DİYALOG
SOKRATES, MONTAIGNE

MONTAIGNE: Oo, siz misiniz yüce Sokrates? Sizi gördüğüme ne kadar sevindim! Bu ülkeye daha yeni geldim, gelir gelmez de sizi aramaya başladım. Kısacası, kitabımı adınızla ve övgülerinizle doldurduktan sonra sizinle görüşebilir ve o kadar arı, o kadar doğal olan, yaşadığınız yüzyıllarda bile hiç eşi bulunmayan bu erdeme nasıl sahip olduğunuzu öğrenebilirim.

SOKRATES: Bana filozof gibi görünen bir ölüyü görmek benim için çok sevindirici. Peki, yukarıdan yeni geldiğinize ve uzun süredir ben de burada kimseyi görmediğime göre (çünkü beni oldukça yalnız bırakıyorlar, benimle görüşmek için de pek acele etmiyorlar) sizden haber almak istememi doğal karşılayın. Dünya nasıl gidiyor? Çok değişmedi mi?

MONTAIGNE: Çok değişti. Tanıyamazsınız.

SOKRATES: Buna çok sevindim. Benim zamanıma göre daha iyi ve daha aklı başında olacağını hep düşünmüştüm.

MONTAIGNE: Ne demek istiyorsunuz? Şimdiye kadar olmadığı kadar çılgın ve kokuşmuş durumda. Ben de size bu değişiklikten söz etmek istiyor, sizden de yaşadığınız ve bunca namusluluğun, dürüstlüğün egemen olduğu zamanın öyküsünü öğrenmeye can atıyordum.

SOKRATES: Ben de tam tersine içinde yaşamış olduğunuz yüzyılın harikalarını öğrenmeye can atıyordum. Nasıl olur! Şimdinin insanları Antik Çağ'ın budalalıklarından hiç kurtulmadılar mı?

MONTAIGNE: Siz Antik Çağ insanı olduğunuz için o çağdan bu kadar içtenlikle söz ediyorsunuz; ama bilin ki bizim o çağın ahlâkına özlem duymamız için çok neden var, her şey de günden daha kötü oluyor.

SOKRATES: Bu olabilecek şey mi? Bana öyle geliyor ki benim zamanımda da işler oldukça ters gidiyordu. Sonunda daha akıllıca bir düzene gireceklerini ve insanların bunca yılın deneyiminden yararlanacaklarını sanıyordum.

MONTAIGNE: Ya! İnsanlar deneyim kazanıyorlar mı ki? Kendi türlerinden binlerce kuşun daha önce takıldığı hep aynı ağlara takılıp yakalanan kuşlara benzer insanlar. Yaşama yepyeni durumda girmeyen kimse yoktur, babaların budalalıkları da çocukların işine yaramaz.

SOKRATES: Peki ama, hiç deneyim kazanılmaz mı? Dünyanın, gençlik dönemine kıyasla, daha akıllıca ve daha düzenli bir yaşlılık dönemi olması gerektiğini sanırdım.

MONTAIGNE: Tüm yüzyılların insanlarında aynı eğilim-

ler görülür, bu eğilimler üzerinde de aklın hiçbir söz geçirme gücü yoktur. Nitekim, insanların olduğu her yerde budalalıklar vardır, hem de aynın budalalıklar.

SOKRATES: Bu durumda, Antik Çağ yüzyıllarının bugünkü yüzyıldan daha değerli olmuş olmasını nasıl istersiniz?

MONTAIGNE: Ah! Sokrates, sizin özel bir düşünme ve konuştuğunuz kişileri sonucunu kestiremedikleri argümanlar içine öyle bir ustaca sürükleme biçiminiz olduğunu, bu kişileri de dilediğiniz yere götürdüğünüzü iyi biliyordum. Buna da düşüncelerinin ebesi olmak ve onları doğurtmak diyordunuz. İtiraf edeyim ki bakın, işte ben de ileri sürdüğüm öneriye tümüyle karşıt bir öneri doğurdum. Bununla birlikte, henüz teslim olamam. Antik Çağ'ın o güçlü ve bükülmez ruhlarının, Aristeides'lerin, Phokion'ların, Perikles'lerin, nihayet Sokrates'lerin artık bulunmadıkları kesin.

SOKRATES: Bu neden ileri geliyor? Yoksa doğa tükendi de böyle yüce ruhlar üretme gücü mü kalmadı? Peki, akıllı insanlar üretme gücü tükendi de, neden başka hiçbir şey üretmek için bu gücü hâlâ tükenmedi? Yapıtlarının hiçbiri henüz yozlaşmadığına göre, neden yalnızca insanlar yozlaşsın?

MONTAIGNE: Somut bir sorun; yozlaşıyorlar. Sanki doğa bize vaktiyle birkaç büyük adam örneği göstermiş, isterse böyle bir şey yapabileceğine bizi inandırmak için; ama sonra her şeyi oldukça özensizce yapmış.

SOKRATES: Bir şeye dikkat edin. Antik Çağ çok özel bir şey. Uzaklık onu büyültüyor.

Aristeides'i, Phokion'u, Perikles'i ve beni tanımış olsaydı-

nız, mademki beni bunlar arasına sokmak istiyorsunuz, yüzyılınızda bize benzeyen insanlar bulabilirdiniz. Genellikle Antik Çağ hakkında bu kadar bilgi sahibi olmanın nedeni, insanın kendi çağma karşı öfke duymasıdır, Antik Çağ da bundan yararlanır. Kendi çağdaşlarını küçültmek için eskiler çok yüksek yerlere konuyorlar. Biz yaşadığımız dönemde atalarımıza layık olduklarından daha çok değer veriyorduk; ama şimdi, gelecek kuşaklarımız bize layık olduğumuzdan daha çok değer veriyorlar; oysa atalarımız, biz ve gelecek kuşaklarımız, hepsi aynı kapıya çıkar; hem ben dünyanın görünümünün ona belirli bir gözle bakanlar için çok can sıkıcı olacağını sanıyorum, çünkü durum her zaman aynıdır.

MONTAIGNE: Her şeyin sürekli hareket halinde olduğunu, her şeyin değiştiğini ve değişik yüzyılların insanlar gibi değişik karakterleri olduğunu sanıyordum. Nitekim, bilgili yüzyıllar olduğu gibi bilgisiz yüzyıllar da yok mu? Safları olduğu gibi daha gelişmişleri de görülmüyor mu? Ciddi, şakacı, kibar, kaba olanları da yok mu?

SOKRATES: Doğru söylüyorsunuz.

MONTAIGNE: Peki ama neden daha erdemlileri olduğu gibi daha kötüleri de olmasın?

SOKRATES: Bu bir sonuç değil. Giysiler değişir, ama bu demek değildir ki vücudun şekilleri de değişir. Kibarlık ya da kabalık, bilgililik ya da cahillik, belli bir saflığın azlığı ya da çokluğu, ciddi ya da şakacı deha, bunlar yalnızca insanın dış görünüşüdür ve tüm bunlar değişir, ama yürek hiç değişmez ve her insan yüreğin içindedir. Bir yüzyılda cahilsinizdir ama bilgili

olma modası gelebilir; çıkarcısınızdır, ama çıkar gütmeyen biri olma modası hiç gelmeyecektir. Yüz yıl içinde doğan oldukça akılsız insanların olağanüstü sayısı üzerinden doğanın belki tüm dünyaya yayması gereken iki ya da üç düzine akıllı insanı var; siz de pekâlâ bunların hiçbir yerde bir erdem ve dürüstlük modası yaratacak sayıda bulunmadıkları kanısındasınızdır.

MONTAIGNE: Bu akıllı insanların dağılımı eşitçe yapılıyor mu acaba? Birbirlerine göre daha iyi pay almış yüzyıllar olabilir.

SOKRATES: Olsa olsa, belki pek az bir eşitsizlik söz konusudur. Doğanın genel düzeni epey sürekli gibi görünüyor.

DÖRDÜNCÜ DİYALOG
İMPARATOR HADRİANUS, AVUSTURYALI MARGHERITA

AVUSTURYALI MARGHERITA: Neyiniz var? Sizi çok öfkeli görüyorum.

HADRİANUS: Utica'lı Cato ile aramızda her ikimizin ölüm biçimi üzerinde az önce şiddetli bir tartışma oldu. Bu son davranışta ondan daha filozof görünmüş olduğumu ileri sürüyordum.

AVUSTURYALI MARGHERITA: Onun ölümü kadar ünlü bir ölüme saldırmaya cesaret ettiğiniz için sizi çok atak buluyorum. Utica'da her şeyi sağlamak, tüm dostları güvenlik altına almak, vatanın özgürlüğe kavuşmasıyla birlikte ölmek ve zaten sizi hiç kuşkusuz bağışlayacak olan bir fatihin ellerine düşmemek için kendini öldürmek çok şanlı, şerefli bir şey olmadı mı?

HADRİANUS: Eh! Bu ölümü yakından inceleseydiniz, kusur bulacağınız çok şeye rastlardınız. Birincisi, uzun süredir

---

Yaşlı Cato'nun torununun oğlu (İÖ 95-46). Roma'da siyaset ve devlet adamı. Kendini hançerleyerek öldürmüştür. (ç.n.)

buna hazırlanıyordu ve o kadar açıkça çaba göstererek hazırlanmıştı ki, Utica'da hiç kimse Cato'nun kendini öldüreceğinden kuşku duymuyordu. İkincisi, kendisini hançerlemeden önce Platon'un ruhun ölmezliği ile ilgili diyaloğunu birçok kez okudu. Üçüncüsü, aldığı karar o kadar keyfini kaçırıyordu ki, yattığında kılıcını yatağının başucunda bulamayınca (çünkü ne yapmak istediği pekâlâ bilindiği için bu kılıç oradan alınmıştı) bunu sormak üzere kölelerinden birini çağırdı ve adamın yüzüne adamakıllı şiddetli bir yumruk atıp dişlerini kırdı; geri çektiği kan içinde kalmış eli bu olayı doğruluyor.

AVUSTURYALI MARGHERITA: Bakın, itiraf edeyim, öyle bir yumruk darbesi ki, bu filozofça ölümü oldukça berbat ediyor.

HADRİANUS: Ortadan kaldırılan bu kılıç yüzünden nasıl bir gürültü kopardığına, kendisini elleri kolları bağlı olarak Caesar'a teslim etmek isteyen oğluna ve uşaklarına nasıl çıkıştığına inanamazsınız. Kısacası, tümünü öyle payladı ki onlar da odadan çıkıp kendisini öldürmesine izin verdiler.

AVUSTURYALI MARGHERITA: Gerçekten de olaylar biraz daha sakin şekilde olup bitebilirdi. Yapacağı şey, kendini öldürmeden önce rahatça ertesi günü beklemekti. İnsanın istediği zaman kendini öldürmesinden daha kolay bir şey yoktur; ama anlaşılan metin olmasına güvenerek aldığı önlemler o kadar yerindeymiş ki, daha fazla bekleyemezdi, hatta bir gün gecikseydi belki kendini öldürmeyecekti.

HADRİANUS: Doğru söylüyorsunuz, hem görüyorum ki yüksek nitelikli ölümler konusunda epey bilgilisiniz.

AVUSTURYALI MARGHERITA: Bununla birlikte, Cato'nun, bu kılıç getirilip kendisi yalnız bırakıldıktan sonra uykuya daldığı ve horladığı söyleniyor. Bu da doğruysa, oldukça hoş bir şey.

HADRİANUS: Peki, siz buna inanıyor musunuz? Kısa süre önce herkesle kavga etmiş, uşaklarını dövmüştü. Böyle bir iş yaptıktan sonra o kadar rahatça uyunmaz. Üstelik, köleyi döven eli o kadar acıyordu ki uyuması olanaksızdı; çünkü duyduğu bu acıya dayanamadı ve kendini öldürmek üzere olduğu halde elini bir doktora sardırdı. Kısacası, kendisine kılıcın getirildiği andan gece yarısına kadar Platon'un diyaloğunu okudu. Oysa, akşam tüm dostlarına verdiği büyük bir yemeğe, daha sonra yaptığı bir gezintiye ve odasında yalnız bırakılmasına kadar tüm olup bitenlere bakarak, kendisine bu kılıç getirildiğinde vaktin çok geç olduğunu pekâlâ kanıtlayabilirim. Zaten uykuya daldıysa da uyuyamadı. Dolayısıyla, korkarım ki odasının kapısında kendisini dinleyenlerin gözünde bu şerefe erişmek için horlar gibi yaptı.

AVUSTURYALI MARGHERITA: Aslında her zaman çok yiğitçe bir yanı olduğu söylenecek ölümünü âdeta eleştiriyorsunuz. Ama kendi ölümünüzün onun ölümünden üstün olduğunu neye dayanarak ileri sürebilirsiniz? Anımsadığım kadarıyla, siz basbayağı yatağınızda, hem de hiçbir ilginç yanı olmayan bir biçimde öldünüz.

HADRİANUS: Nasıl olur! Neredeyse ölürken yazdığım şu dizelerin hiç mi ilginç yanı yok:

Minik ruhum, cicim,
Demek çekip gidiyorsun? Tanrı bilir nereye.
Yapayalnız, hafifçe titreyerek! Ne yazık!
Ne olacak senin o şen şakrak halin?
Ne olacak bunca güzelim çılgınca eğlencen?

Cato ölümü çok ciddiye aldı; ama bana gelince, görüyorsunuz ölümle şaka yaptım. İşte bu yüzden benim felsefemin Cato'nunkinden daha ileriye gittiğini öne sürüyorum. Ölüme gururla meydan okumak onunla rahat rahat alay etmek kadar güç olmadığı gibi, ölümü, ona hiç gereksinim duymazken gelişinde, onu yardıma çağırdığınızda gelişinde olduğu kadar iyi karşılamak da güç değildir.

AVUSTURYALI MARGHERITA: Evet, Cato'nun ölümünün sizin ölümünüz kadar güzel olmadığını kabul ediyorum, ama, ne yazık ki, bu çok güzel dizecikleri yazmış olduğunuza hiç dikkat etmemiştim.

HADRİANUS: Bakın, herkesin yazgısı nasıl farklı. Cato'nun, düşmanlarının eline geçmektense kendi karnını deşmesi belki aslında çok önemli bir şey değil, ama böyle bir olay tarihte ün kazandı; buna şaşmayan kimse de yoktur. Biri rahat rahat ölüyor ve ölümü üzerine şakalar yapıyor; bu, Cato'nun yapmış olduğundan daha öte bir şey, ama bunun hiç şaşırtıcı yanı yok, tarih de bunu neredeyse hesaba katmıyor.

AVUSTURYALI MARGHERITA: Ne yazık! Çok doğru söylüyorsunuz; ben de benim ölümümün sizinkinden daha güzel olduğunu, ama daha da az gürültü kopardığını ileri sürüyorum. Bu tam olarak bir ölüm de sayılmaz, bu haliyle Cato'nun ölümünden üstün olan sizin ölümünüzden üstün.

HADRİANUS: Nasıl olur! Ne demek istiyorsunuz?

AVUSTURYALI MARGHERITA: Ben bir imparator kızıydım; bir kral oğluyla nişanlandım; bu prens, benimle evlenmek için söz verdiği halde, babasının ölümünden sonra beni babamın evine geri gönderdi. Daha sonra da yine başka bir kralın oğluyla nişanlandırıldım; bu kocamı bulmak üzere deniz yoluyla giderken, gemim korkunç bir fırtınaya tutuldu, bu yüzden yaşamım çok açıkça tehlikeye girdi. İşte o zaman kendim şu mezar taşı yazısını yazdım:

Burada yatıyor Margot, kibar kız,
İki kocası oldu, ama hâlâ kız oğlan kız.

Aslında bu fırtınada ölmemek elimde değildi. Bu tür ölümü iyice bir düşünün, hoşnut kalmazsınız.

Cato'nun metaneti aşırı, bir bakımdan, sizinki de öyle, başka bir bakımdan, benimkiyse doğal. Cato fazla yapmacıklı, siz fazla şakacısınız, ben sağduyuluyum.

HADRİANUS: Nasıl olur! Ölümden pek az korkmuş olmamı kınıyorsunuz, öyle mi?

AVUSTURYALI MARGHERITA: Evet, insanın ölürken hiçbir üzüntü duymadığı belli değil. Cato ölürken karnını deşmek için kendini ne kadar zorladıysa, sizin de şaka yapmak için kendinizi o kadar zorladığınızdan eminim. Bense korkmadan her an bir deniz kazası, batına bekliyorum ve soğukkanlılıkla mezar taşı yazımı yazıyorum. Bu pek olağanüstü bir şey; bu öyküyü yumuşatacak hiçbir şey olmasaydı, ona inanmamakta ya da yalnızca sahte kahramanlık gösterdiğimi sanmakta haklı olurdunuz. Ama aynı zamanda, ben iki kez nişanlanmış, bunun-

la birlikte bakire ölmek mutsuzluğunu yaşamış zavallı bir kızım. Bundan dolayı üzgün olduğumu söyleyeyim. Bu da benim öyküme gereken tüm gerçeksiliği katıyor. Sizin dizeleriniz, dikkat edin, hiçbir anlam ifade etmiyor; bunlar yalnızca önemsiz çılgınca sözcüklerden oluşan saçma sapan sözler, ama benimkilerin her birinin çok açık bir anlamı var, önce bu anlamla yetiniliyor, böylece bunların içinde doğanın sizinkilerde olduğundan daha çok konuştuğu görülüyor.

HADRİANUS: Aslında kız oğlan kız olarak ölmenizin yol açtığı üzüntünün sizin için bu kadar şanlı bir şey olması gerektiğine hiçbir zaman inanmazdım.

AVUSTURYALI MARGHERITA: Bunu istediğiniz kadar şaka konusu yapın; ama benim ölümümün, böyle söylenebilirse, sizin ölümünüzle Cato'nun ölümüne karşı esaslı bir üstünlüğü de var. Ömrünüz boyunca her ikiniz de öyle filozofluk tasladınız ki, ölümden hiç korkmayacağınıza şeref sözü verdiniz; ama korkmanıza izin verilseydi, ne olurdu bilemem. Oysa ben, fırtına sürdükçe haklı olarak titriyor ve gökyüzüne ulaşacak kadar güçlü çığlıklar atıyordum; kimse de buna karşı hiçbir şey söylemedi ve bu yüzden bana daha az değer vermedi; bununla birlikte, mezar taşı yazımı yazacak kadar rahattım.

HADRİANUS: Laf aramızda, o mezar taşı yazısı yeryüzünde yazılmadı mı?

AVUSTURYALI MARGHERITA: Ah! Bu tartışma kötü niyetli. Ben sizin dizelerinizi böyle bir tartışma konusu yapmadım.

HADRİANUS: Öyleyse iyi niyetli olayım: Doğanın sınırlarını aşmadığında, erdemin çok büyük olduğunu itiraf ediyorum.

BEŞİNCİ DİYALOG
ERASISTRATOS, HARVEY

ERASISTRATOS: Bana harika şeyler öğretiyorsunuz. Nasıl olur! Kan demek ki vücutta dolaşıyor? Toplardamarlar kanı ellerden, ayaklardan kalbe taşıyorlar, o da kalpten çıkıp atardamarlara giriyor, atardamarlarsa onu yeniden ellere ayaklara taşıyorlar, öyle mi?

HARVEY: Bunu o kadar çok deneyle gösterdim ki artık kimse bundan kuşku duymuyor.

ERASISTRATOS: Kanın kalpten vücudun uç noktalarına doğru ancak çok ağır bir hareketi olduğunu sanan biz Antik Çağ hekimleri demek ki çok yanılmışız; bu eski yanlışı ortadan kaldırdığınız için size çok minnettarız.

HARVEY: Böyle olduğunu ileri sürüyorum; hatta bugün anatomi alanında gerçekleştirilen tüm o güzel buluşlar için insanlara ben önayak olduğuma göre, bana ayrıca minnettarlık duyulmalıdır. Ben kan dolaşımını bir kez buldum ya, yeni bir boruyu, yeni bir kanalı, yeni bir depoyu kim bulursa bulsun.

Sanki insan tümüyle yeniden bambaşka bir insan yapılmış. Bakın bizim çağdaş tıp bilimimiz sizinkine nasıl üstünlük sağlamış. İnsan vücudunu iyileştirmeyi düşünüyordunuz ama insan vücudunun tanımıyordunuz.

ERASISTRATOS: Yenilerin bizden daha iyi fizikçi olduklarını itiraf ediyorum. Doğayı daha iyi tanıyorlar ama daha iyi hekim değiller. Biz hastaları onlar kadar başarıyla iyileştiriyoruz. Antiokhos*'u, sıtmasını iyileştirmeniz için başta siz olmak üzere tüm yenilere teslim etmek isterdim. Nasıl davrandığımı, âşık olduğu o güzel kraliçe Stratonike karşısında nabzının her zamankinden daha hızlı attığına bakarak tüm hastalığının, tutkusunu gizlemek için kendini zorlamasından ileri geldiğini nasıl keşfettiğimi biliyorsunuz. Bununla birlikte kanın dolaştığını bilmeden öyle güç, öyle de güçlü bir tedavi uyguladım. Bu bilginin size sağlamış olabileceği tüm yardımla da sanırım benim yerimde çok zor durumda kalırdınız. Ne yeni borular ne yeni hazneler söz konusuydu, hastada bilinmesi asıl önemli olan kalpti.

HARVEY: Her zaman kalp söz konusu değildir, hem tüm hastalar da Antiokhos gibi üvey annelerine âşık olamazlar. Kanın dolaştığını bilmeden birçok kimseyi ellerinizde öldürdüğünüzden kuşku duymuyorum.

ERASISTRATOS: Nasıl olur! Yeni buluşlarınızın çok mu yararlı olduğunu sanıyorsunuz?

HARVEY: Kesinlikle.

ERASISTRATOS: Öyleyse, size soracağım şu küçük soru-

* Antiokhos I, Seleukos hanedanı kralı (İÖ 328-261). (ç.n.)

ya lütfen yanıt verin: Buraya her gün neden daha önce hiç gelmediği kadar ölü geldiğini görüyoruz?

HARVEY: Eh! Ölüyorlarsa, bu onların kabahatidir, hekimlerin değil.

ERASISTRATOS: Ama demek ki bu kan dolaşımı, bu borular, bu kanallar, bu hazneler, tümü hiçbir şeyi iyileştirmiyor, değil mi?

HARVEY: Belki, kısa süre önce öğrenilmiş olan her şeyden yararlanmak için henüz zaman bulunmamıştır. Ama zamanla bunlardan büyük yararlar görmemek olanaksızdır.

ERASISTRATOS: İnanın, hiçbir şey değişmeyecektir. Bakın, insanların erken sahip oldukları belli ölçüde bilgiler vardır ki, bunlara hiçbir şey eklememişlerdir ve bunları değiştirmek isteseler de değiştiremeyeceklerdir. İnsanlar, bilmeleri gerekli şeyleri kendilerine çabucak sağlamış olan doğaya minnet borçludur, çünkü doğa bu şeyleri aramalarını akıllarının yavaşlığına bırakmış olsaydı, hapı yutarlardı. Çok gerekli olmayan başka şeylere gelince, bunlar da yavaş yavaş, birbirini izleyen uzun yıllar sonra ortaya çıkar.

HARVEY: İnsanı daha iyi tanıyıp da sağlığına daha iyi kavuşturamamak tuhaf olur. Bu hesapla, insan vücudunun yapısını inceleme bilimini geliştirmek için niye oyalanılsın ki? Bu işi olduğu yerde bırakmak daha iyi.

ERASISTRATOS: O zaman çok güzel bilgilerden yoksun kalırdık. Ama yararlık konusuna gelince, sanırım insan vücu-

dunda yeni bir kanal ya da gökyüzünde yeni bir yıldız keşfetmek pekâlâ aynı şeydir. Doğa belli zamanlarda insanların ölüm sayesinde birbirlerinin yerine geçmesini istiyor; ölüme karşı kendilerini savunmalarına da bir noktaya kadar izin var. Ama bunun ötesinde, anatomide yeni buluşlar gerçekleştirmek, insan vücudunun yapısının gizlerini daha iyi kavramak boşuna, çünkü doğayı hiç de enayi yerine koyamazsınız, her zaman olduğu gibi öleceksinizdir.

ALTINCI DİYALOG
II. COSIMO DE' MEDICI, BERENİKE

C. DE' MEDICI: Yakında ölmüş olan birkaç bilginden beni çok üzen bir haber aldım. Gökbilimcim Galilei'nin, Jüpiter'in çevresinde dolaşan birtakım gezegenleri keşfetmiş, bunlara da benim şerefime 'Medici yıldızları' adını vermiş olduğunu herhalde biliyorsunuzdur. Ancak bunun artık neredeyse bilinmediği ve bu gezegenlerin yalnızca 'Jüpiterin uyduları' diye anıldıkları söylendi. Dünya şu zamanda herhalde çok kötü, başkalarının şanını da çok kıskanıyor olmalı.

BERENİKE: Kuşkusuz, dünyanın kötülüğünün bundan daha dikkat çekici sonuçlarını hiç görmedim.

C. DE' MEDICI: Eriştiğiniz mutluluktan sonra bundan çok rahat söz ediyorsunuz. Kocanız Ptolemaios bilmem hangi savaştan galip dönerse saçlarınızı keseceğinize ant içmiştiniz. Düşmanlarını bozguna uğratıp geri geldi; saçlarınızı bir Venüs tapınağına adak olarak sundunuz, ertesi gün de bir gökbilimci onları yok etti ve onların "Berenike'nin saçları" adını verdiği bir takımyıldıza dönüştüğünü ilan etti. Yıldızlara bir kadının

---

Ptolemaios III Euergetes (İÖ 280-221). Mısır kralı. (ç.n.)

saçları süsü verdirmek, bir hükümdarın adını yeni gezegenlere vermekten çok daha kötü. Bununla birlikte saçlarınız başarılı oldu, adını sürdürdü, ama o zavallı 'Medici yıldızları' aynı derecede şanslı olmadı.

BERENİKE: Size gökyüzündeki saçlarımı verebilseydim, bunu sizi avutmak için yapardım, hatta bu armağandan dolayı bana çok minnettar kalmanız gerektiğini ileri sürmeyecek kadar da yüce gönüllü davranırdım.

C. DE' MEDICI: Çok büyük bir armağan olurdu bu, ben de adımın sizinki kadar güvenli bir şekilde yaşamasını isterdim.

BERENİKE: Ne yazık! Tüm takımyıldızlar benim adımı taşısa, ben daha iyi mi olacaktım? Onlar yukarıda, gökyüzünde olacaklardı, oysa ben yine yeryüzünde kalacaktım. Şu insanlar da şakacı. Kendileri ölümden kaçamıyorlar, ama ondan kendilerine ait iki ya da üç heceyi kaçırmaya çalışıyorlar. Bakın onunla nasıl da bir güzel kavga çıkarmayı düşünüyorlar. Kendilerinin ve adlarının ölmesine gönül hoşluğuyla razı olsalar daha iyi etmezler mi?

C. DE' MEDICI: Hiç de sizinle aynı fikirde değilim. İnsan, olabildiğince ölüme direnmek ister, ölmüş olsa da, kendisini temsil eden bir mermerle, üst üste dikilmiş taşlarla, hatta kendi mezarıyla hâlâ yaşama tutunmaya çalışır. Suda boğulmaktadır, ama yine tüm bunlara sarılır.

BERENİKE: Evet, ama ölü olarak adlarımızı güvence altına alacak şeyler de kendi ölme şekillerine göre ölüyorlar. Siz ölümsüzlüğünüzü neye bağlayacaksınız? Bir kent, hatta bir imparatorluk bile size bu konuda doğru dürüst bir yanıt veremez.

C. DE' MEDICI: İnsanın adını yıldızlara vermesi de kötü bir buluş değil, çünkü yıldızlar kalıcıdır.

BERENİKE: Bakın, yine onlardan nasıl söz edildiğini duyuyorum, yıldızlara da güvenilmez. Yenilerinin geldiği, eskilerinin de gittiği söyleniyor. Hem göreceksiniz; zamanla gökyüzünde belki tek bir saç teli bile kalmayacak.

En azından, adlarımızın eksik kalabilecek şeyi, deyim yerindeyse, dilbilgisine uygun bir ölümdür; birkaç harfin değişmesi bu adları artık bilginleri sıkıntıya sokmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Bir süre önce burada büyük bir coşku içinde birbirleriyle tartışan ölüler gördüm. Yaklaşıp kim olduklarını sordum, bana biri Büyük Konstantinos, öteki bir barbar imparator dediler. Geçmişteki büyüklükleri üzerinde tartışıyorlarmış. Konstantinos, vaktiyle Konstantinopolis'in imparatoru, barbar olansa İstanbul'un imparatoru olduğunu söylüyordu. Birincisi, Konstantinopolis'ini değerlendirmek için bu kentin Euxeinos Pontos*, Trakya Boğazı ve Propontis** olmak üzere üç deniz kenarında kurulu olduğunu söylüyordu. Ötekiyse İstanbul'un Karadeniz, Boğaz ve Marmara Denizi gibi üç denize egemen olduğunu dile getiriyordu. Konstantinopolis ile İstanbul'un bu benzeşmesi Konstantinos'u şaşırttı, ama o, tam olarak İstanbul'un durumu hakkında bilgi aldıktan sonra, adların değişmiş olması yüzünden tanıyamadığı kentin Konstantinopolis olduğunu anlayınca daha da çok şaşırdı ve şöyle haykırdı: "Ne yazık! Kentin adını Konstantinopolis olarak değiştirmeyip Bizans olarak bıraksaydım da iyi ederdim. İstanbul adının içinde Konstantinopolis adını da kim meydana çıkaracak? Pekâlâ sonu gelmiş zaten."

Eski Yunanların Karadeniz'e verdikleri ad. (ç.n.)
Eski Yunanların Marmara Denizi'ne verdikleri ad. (ç.n.)

C. DE' MEDICI: İyi niyetle beni biraz teselli ediyorsunuz, ben de sabretmeye karar verdim. Ne de olsa, kendimizi ölümden bağışık tutamadığımıza göre, adlarımızın da ölmesi oldukça mantıklı; onların da durumu bizimkinden iyi değil.

Yeni Ölülerin Diyalogları

BİRİNCİ DİYALOG
BRETAGNE'LI ANNE, İNGİLTERELİ MARY

BRETAGNE'LI ANNE: Kuşkusuz ölümüm sizi çok sevindirdi. Hemen denizleri aşarak gidip XII. Louis ile evlendiniz ve boş bıraktığım tahtı ele geçirdiniz. Ama bunun tadını çıkaramadınız; kralın gözünde sizi fazlasıyla sevilmeye değer yapan ve onun beni kaybetmenin acısını çabucak unutmasına yol açan gençliğiniz, güzelliğiniz sayesinde sizden öcümü aldım, çünkü bunlar onun ölümünü çabuklaştırdı ve sizin uzun süre kraliçe kalmanızı engelledi.

İNGİLTERELİ MARY: Kraliçeliğin bana şöyle bir görünüp ortadan kaybolduğu doğru.

BRETAGNE'LI ANNE: Sonra Suffolk Düşesi oldunuz, değil mi? Ne güzel bir düşüş. Bana gelince, Tanrı'ya şükür, benim başka bir yazgım oldu. VIII. Charles öldüğünde, onun ölümüyle mevkiimi kaybetmedim, halefiyle evlendim; bu da çok değişik bir mutluluk örneği.

İNGİLTERELİ MARY: Bu mutluluğunuzu hiç kıskanmadığımı söylesem, inanır mısınız bana?

BRETAGNE'LI ANNE: Hayır; insanın Fransa Kraliçesi olduktan sonra Suffolk Düşesi olmasının ne demek olduğunu çok iyi anlıyorum.

İNGİLTERELİ MARY: Ama ben Suffolk Dükü'nü seviyordum.

BRETAGNE'LI ANNE: Bunun önemi yok. İnsan kraliçeliği tattıktan sonra başka şeyden tat alabilir mi?

İNGİLTERELİ MARY: Evet, yeter ki bu aşkın tadı olsun. Sizi temin ederim ki, sizin yerinize geçtiğim için kötülüğümü istemenize gerek yok. Elimde olsaydı yalnızca düşes kalırdım; kraliçe unvanım sona erer ermez de, düşes unvanı almak üzere çabucak İngiltere'ye dönerdim.

BRETAGNE'LI ANNE: Duygularınız bu kadar az mı soyluydu?

İNGİLTERELİ MARY: İtiraf edeyim ki hiç hırsım yoktu. Doğa insanlara basit, kolay, rahat zevkler vermiş, hayal güçleri de insanlara sıkıcı, belirsiz, kolayca edinilmeyen zevkler kazandırmış; ama doğa insanlara zevkler vermekte onlardan çok daha usta. Neden doğaya güvenmezler onun gösterdiği bu özen karşısında? Doğa çok hoş bir şey olan aşkı icat etmiş, oysa insanlar gereği yokken hırsı icat etmişler.

BRETAGNE'LI ANNE: İnsanların hırsı icat ettiklerini size kim söyledi? Doğa yücelme ve buyurma arzularını aşk eğiliminden daha az uyandırmıyor.

İNGİLTERELİ MARY: Hırsı bir hayal gücü marifeti ola-

rak görmek kolay; hırs hayal gücünün özelliğini taşıyor; kaygılı; boş düşlere, kuruntulara dayanan tasarılarla dolu; dilekleri yerine gelince hemen onların ötesine gidiyor. Hiçbir zaman ulaşamadığı bir sonu var.

BRETAGNE'LI ANNE: Ama ne yazık ki aşkın da çok erken ulaştığı bir sonu var.

İNGİLTERELİ MARY: Unutmamalı ki, insan aşkla birçok kez mutlu olabilir, oysa hırsla bir kez; ya da, mutlu olmak olanaklıysa da, en azından, bu zevkleri tatmak çok az insana özgüdür; dolayısıyla, bu zevkleri insanlara sunan hiç de doğa değildir, çünkü doğanın lütufları her zaman çok geneldir. Oysa aşka bir bakın, o herkese özgü. Mutluluklarını yalnızca çok büyük bir yücelikte arayan insanlar vardır ki bunlara doğa aşkın verdiği zevkleri kıskanmış gibi görünür. Kendine yüz bin kol sağlayabilen bir kral kendine bir yürek sağlayamaz: Kral, eğer insan bir şeyi kendi mevkii için yapmazsa, tüm yaptıklarını başkası için yapmış olacağını bilmez. Krallık ona tüm en basit, en hoş zevkleri sayıp döker.

BRETAGNE'LI ANNE: Kralların mevkilerine bağlı sıkıntıları olduğunu düşünmekle onları daha mutsuz kılmıyorsunuz. İnsan, isteklerinin yalnızca yerine gelmiş değil, engellenmiş olduğunu da görürse, her istendiğinde ağızdan çıkabilen bir sözcüğe bağlı olarak meydana gelmiş bir sürü olaya da tanık olursa, hoşa gitmek için bunca özenin, bunca niyetin, bunca çabanın, bunca dikkatin yalnızca kendisine yönelik olduğunu anlarsa, gerçekte mevkii için mi yoksa kişiliği için mi sevildiğini tam olarak bilmemekte teselli bulur. Hırsın verdiği zevklerin pek az insana nasip olduğunu söylüyorsunuz. Bunları da çok çekici oldukları için kınıyorsunuz. Mutluluğa gelince, burada hoşa gi-

den şey ayrıklık, ayrı tutulma. Hükümdarlık edenler öteki insanların durumundan o kadar ayrı tutulmuşlardır ki, herkesin ortak olduğu zevklerden bir şey kaybetseler, geri kalan zevklerle bunun zararını kapatırlar.

İNGİLTERELİ MARY: Oh! Bu basit, bayağı zevkleri nasıl duyarlılıkla kabul ettiklerine bakarak, böyle bir zevkle karşılaştıklarında, uğradıkları kaybı bir düşünün. Geçen gün benim soyumdan bir kraliçenin bana burada anlattığını bir dinleyin. İngiltere'de çok uzun süre ve çok mutlu olarak kocasız hükümdarlık etmiş bu kraliçe Hollandalı büyükelçileri ilk kez huzuruna kabul ediyormuş; bunların arkalarında çok yakışıklı bir genç de varmış. Bu genç, kraliçeyi görür görmez yanındakilere doğru dönüp onlara oldukça alçak sesle bir şey söylemiş, ama öyle bir tavırla söylemiş ki, kraliçe gencin söylediğini aşağı yukarı keşfetmiş; çünkü kadınların hayran olunası bir önsezisi vardır. Kraliçe, bu gencin söylediği, ancak kendisinin duymadığı üç ya da dört sözcüğü büyükelçilerin bıktırıcı sözlerinden daha çok önemseyip, adamlar çıkar çıkmaz düşündüğü şeyden emin olmak istemiş.

Bu gençle konuşmuş olanları çağırıp, gencin ne söylediğini sormuş. Onlar da çok saygı göstererek, bunun büyük bir kraliçeye aktarmaya cesaret edemeyecekleri bir şey olduğunu bildirerek uzun süre diretmişler. Sonunda, kraliçe mutlak otoritesini kullanınca, Hollandalı gencin çok alçak sesle "Ah! Hoş bir kadın!" dediğini ve oldukça kaba, ama dokunaklı bir ifadeyle onu zevkine göre bulduğunu eklediğini öğrenmiş. Kraliçeye bunlara titreyerek anlatmışlar. Ama hiç de korktukları gibi olmamış, kraliçe büyükelçileri gönderdikten sonra o genç Hollandalıya çok değerli bir armağan vermiş. Bakın, kendisini kuşatan görkemin ve kraliçeliğin verdiği tüm zevklerin ortasında, güzel bulunmuş olmanın verdiği zevk onu adamakıllı etkilemiş.

BRETAGNE'LI ANNE: Ama o genci başkalarının zararına satın almak istemezdi. Fazla basit olan her şey erkekleri doyurmaz. Zevklerin yumuşak bir şekilde etkilemesi yetmez. Coşturmaları, esritmeleri istenir. Ozanların anlattıkları kırsal yaşamın yalnızca yapıtlarında kalması, gerçekte anlattıkları gibi olmaması bundan ileri geliyor. Bu yaşam fazla yumuşak ve tekdüze.

İNGİLTERELİ MARY: Erkeklerin her şeyi berbat ettiklerini açıkça söylüyorum. Peki ama, dünyanın en gösterişli, en görkemli bir sarayını görmenin, bu kırsal yaşam hakkında kimi zaman ileri sürdükleri fikirlere sahip olma kadar hoşlarına gitmemesi neden ileri geliyor? Çünkü bu yaşam tam da onlara göre.

BRETAGNE'LI ANNE: Demek oluyor ki, sizin o basit ve dingin zevklerinizi benimsemek artık erkeklerin kurdukları o boş hayallere dalmaktan başka bir şey değil, öyle mi?

İNGİLTERELİ MARY: Hayır, hayır. Pek az insanın bu zevklerle başlayacak kadar zevk sahibi olduğu doğruysa, en azından, yapabilirse, yine bunlarla bitirir işini. Hayal gücü sahte şeyler ardında koştuktan sonra geri dönüp gerçek olanlara yönelir.

İKİNCİ DİYALOG
V. CHARLES, ERASMUS

ERASMUS: Hiç kuşkunuz olmasın, ölüler için konumlarına göre sıralama söz konusu olsaydı, size öncelik tanımazdım.

CHARLES: Nasıl olur! Bir dilbilimci, bir bilgin, hadi daha fazlasını da söylemek ve meziyetinizi gittiği yere kadar vardırmak için ekleyeyim, bir zeki adam Avrupa'nın en iyi bölümünün efendisi bir krala üstün olduğunu ileri sürmeye cesaret ediyor, ha?

ERASMUS: Buna Amerika'yı da ekleseniz, yine sizden daha çok korkmazdım. Tüm bu yücelik sanki birçok rastlantının bileşiminden başka bir şey değil; dolayısıyla bu yüceliği oluşturan tüm bölümleri ayıracak olan kişi bunu size çok açıkça gösterir. Eğer büyük babanız Ferdinand sözünün eri olsaydı, İtalya'da neredeyse hiçbir şeyiniz olmayacaktı; eğer ondan başka hükümdarların yeryüzünün karşı tarafında başka diyarlar bulunduğuna inanacak kadar akılları olsaydı, Kristof Kolomb ona başvurmaz, Amerika da sizin devletlerinizin içinde yer almazdı. Son Bourgogne Dükü'nün ölümünden sonra, XI. Louis ne yaptığını iyi düşünmüş olsaydı, ne Bourgogne'un varisi olan kız Maximilian'ın ne de Hollanda sizin olacaktı; büyük anneniz

İsabella'nın erkek kardeşi Kastiyalı Henri'nin de kadınlar nezdinde ünü kötü olmasaydı ya da karısının namusluluğu kuşkulu olmasaydı Henri'nin kızı onun kızı gibi geçinecek, Kastilya Krallığı da elinizden kaçıp kurtulacaktı.

CHARLES: Beni korkutuyorsunuz. Bana şu saatte ya Kastilya'yı, ya Hollanda'yı ya Amerika'yı ya da İtalya'yı kaybediyormuşum gibi geliyor.

ERASMUS: Böyle alay etmeyin. Birine biraz daha çok sağduyu, ötekine biraz daha çok iyi niyet mal etseniz de bu iş ağrınıza gidecektir. Büyük amcanızın iktidarsızlığına ya da büyük teyzenizin koketliğine kadar işi götürmek zorunda değilsiniz. Görüyorsunuz, rastlantıya bağlı bunca şey üzerine kurulu bu bina da nazik bir bina.

CHARLES: Aslında sizinki kadar katı bir incelemeyi kabul etmek olanaksız. Size açıkça söyleyeyim, tüm yüceliğimi ve tüm unvanlarımı ortadan kaldırıyorsunuz.

ERASMUS: Ama bunlar kendinizde bulunduğunu ileri sürdüğünüz nitelikler; sizi bunlardan kolayca yoksun bıraktım. Atinalı Kimon'la ilgili olarak anlatılan şu olayı duyduğunuzu anımsıyor musunuz? Birçok Pers'i tutsak almış olan Kimon adamların bir yanda giysilerini, öteki yanda da çırılçıplak vücutlarını sergileyip onları satışa çıkarmış. Giysiler çok güzel olduğu için bunları satın almak üzere herkes koşuşmuş, ama tutsakları hiç kimse satın almak istememiş. Açıkçası, bu Perslerin başına gelenlerin, kişisel değerleri yazgının onlara verdiği değerden ayrılırsa, başka birçok insanın da başına gelebileceğini sanıyorum.

CHARLES: Peki nedir bu kişisel değer?

ERASMUS: Bunu sormaya gerek var mı? İçimizde olan her şey. Örneğin, zekâ; bilim.

CHARLES: Peki, insan bununla, haklı olarak, kendine övünme payı çıkarabilir mi?

ERASMUS: Kuşkusuz. Bunlar soyluluk, mal mülk gibi edinilmiş şeyler değildir.

CHARLES: Söylediklerinizi şaşırttı beni. Mal mülk nasıl zengin insanların çoğunun ayağına geliyorsa, bilimler de bilginlerin ayağına gelmiyor mu? Veraset yoluyla olmuyor mu bu işler? Siz bilgin insanlar eskilerin mirasına konuyorsunuz, bizlerin babalarımızın mirasına konmamız gibi. Sahip olduğumuz her şey nasıl bize bırakılmışsa, size de bildikleriniz bırakılmış. İşte birçok bilginin eskilerden aldıkları şeylere, kimi insanların atalarının topraklarına, evlerine baktıkları gibi aynı derecede saygıyla bakmaları buradan ileri geliyor. Bu insanları bu toprakların, bu evlerin herhangi bir değişikliğe uğraması üzer.

ERASMUS: Büyük insanlar babalarının büyüklüğünün mirasçısı olarak doğarlar, ama bilginler eskilerin bilgilerinin mirasçısı olarak doğmazlar. Bilim, aldığınız bir miras değildir, elde etmeye çalıştığınız yepyeni bir kazançtır; ya da, mirassa, çok namusluysanız, alması oldukça güçtür.

CHARLES: Pekâlâ, zekânın varlıklarına sahip olma güçlüğünün karşısına mal mülk gibi varlıklara sahip olma güçlüğünü koyarsanız, bunların aynı şey olduğunu görürsünüz; çünkü, nihayet, yalnızca güçlük açısından bakarsanız, çoğu zaman dünya işlerinde olduğu kadar kabine tartışmalarında da güçlük vardır.

ERASMUS: Ama bilimden söz etmeyelim, zekâdan söz etmekle yetinelim; zekâ denen bu varlık hiç de rastlantıya bağlı değildir.

CHARLES: Hiç mi bağlı değil? Nasıl olur! Zekâ beynin belirli bir yapısından ibaret değil mi? İyi bir beyinle doğmuş olmak, kral bir babadan doğmuş olmaya kıyasla daha düşük bir rastlantı mıdır? Siz büyük bir deha idiniz, ama tüm filozoflara sorun bakalım, budala ve şaşkın olmamanız neye bağlı. Neredeyse hiçbir şeye, liflerin pek önemli olmayan bir durumuna; kısacası, anatominin bile çok titiz davransa da hiçbir zaman fark edemeyeceği bir şeye. Bundan sonra da, bu beyler bize rastlantıdan bağımsız şeylere yalnızca kendilerinin sahip olduklarını ileri sürmek cesaretini gösterecek ve kendilerinin tüm öteki insanları küçümsemeye hakları olduğunu sanacaklardır.

ERASMUS: Sizin hesabınıza göre, zengin ya da zeki olmak aynı meziyettir.

CHARLES: Zeki olmak daha mutlu bir rastlantıdır, ama aslında, her zaman bir rastlantıdır.

ERASMUS: Demek ki her şey rastlantı ha?

CHARLES: Evet, yeter ki rastlantı, hiç tanımadığımız bir düzendir diyelim. İnsanları sizden daha iyi incelemiş olup olmadığımı değerlendirmeyi size bırakıyorum. Siz onlarda yalnızca doğuştan gelen kimi üstünlükleri yok sayıyordunuz, oysa ben zekâdan gelen kimi üstünlükleri bile yok sayıyorum. İnsanlar bir şeyden övünme payı çıkarmadan önce bu şeyin kendilerine ait olduğuna iyice inanmak isterlerse, dünyada hiç övünme diye bir şey olmazdı.

ÜÇÜNCÜ DİYALOG
I. ELIZABETH, ALENÇON DÜKÜ

DÜK: Mademki içinizden herhangi bir şey yapmamaya karar vermiştiniz, sizinle evlenmek umuduyla beni ne diye bu kadar uzun süre oyaladınız?

ELIZABETH: Sizden daha değersiz olmayan başka erkekleri de pekâlâ oyaladım. Yüzyılımın Penelope'*siydim ben. Siz, Anjou Dükü, Arşidük, İsveç Kralı, tümünüz İthake adasından çok daha büyük bir adaya göz diken, peşime düşmüş kişilerdiniz; yıllar boyunca size soluk aldırmadım, sonunda da sizinle alay ettim.

DÜK: Burada tıpatıp Penelope'ye benzediğinizi kabul etmeyecek kimi ölüler var; ama bir noktada yanlış olmayan kıyaslamalar da bulamazsınız.

ELIZABETH: Keşke hâlâ bu kadar düşüncesiz olmayıp da söylediklerinizi düşünebilseydiniz...

---

* Yunan mitolojisinde Odysseus'un karısı. Homeros destanlarında adı Penelopeia diye geçer. Eşinden ayrı kaldığı yirmi, otuz yıl sürece başka kocaya varmamak için ayak diremiştir. (ç.n.)

DÜK: Neyse, ben size ciddiyetinizi takınmanızı öğütlüyorum. Bakın, her zaman bakireliğinizle ilgili nasıl farfaralıklar yaptınız. Niteliklerinizden en kuşkulu olanının anısına Virjinya adını verdirdiğiniz koskoca Amerika ülkesi buna tanık. Bu ülke bereket versin başka bir dünyada; yoksa bu adıyla çok kötü tanınacaktı; ama önemi yok, burada söz konusu olan bu değil. Bu gizemli davranışınızı ve hiçbir sonuca varmayan tüm o evlenme tasarılarınızı bana biraz açıklayın. Babanız VIII. Henry'nin yaptığı altı evlilik mi size hiç evlenmemeyi öğretti, tıpkı V. Charles'ın Philippe'e Madrid'den hiç çıkmamayı öğrettiği gibi?

ELIZABETH: Gösterdiğiniz nedeni yeterli buluyorum; gerçekten de, babam tüm ömrünü evlenip ayrılmakla, eşlerinden birkaçını boşamakla, ötekilerin başını kestirmekle geçirdi. Ama benim davranışımın gerçek gizi şuydu: Birtakım tasarılar oluşturmaktan, hazırlıklar yapmaktan, ama bunları hiç uygulamaya koymamaktan daha güzel bir şey olmadığını düşünüyordum. En çok arzu edilen şeyin, elde edilir edilmez değeri azalır; hem olaylar daha imgelemimizden gerçeğe geçmeden kayba uğruyorlar. İngiltere'ye benimle evlenmek üzere geliyorsunuz, balolar, şenlikler, eğlenceler gırladır. Hatta işi size bir yüzük vermeye kadar vardırıyorum. Buraya kadar her şey ne hoş, ne iç açıcıdır. Her şey hazırlık, düşünce aşamasındadır. Aynı zamanda, evlilikte hoş olan ne varsa şimdiden tükenmiştir. Ben bununla yetinip, sizi geri gönderiyorum.

DÜK: Açıkça söyleyeyim, özdeyişleriniz beni hiç sarmadı; boş düşlerden daha değişik bir şey isterdim.

---

* I. Elizabeth 'bakire kraliçe' adıyla anılır. Fransızca bakirelik: *Virginité* (virjinite okunur); Virjinya: *Virginie* (virjini okunur). (ç.n.)

ELIZABETH: Ah! İnsanlar boş düşlerden yoksun bırakılırsa, geriye hangi zevk kalır onlara? Yaşamınıza girmiş tüm hoş şeyleri duyumsamadığınızı iyi anlıyorum; ama gerçekte bunlardan yararlanmadığınız için çok mutsuzsunuz.

DÜK: Nasıl olur! Benim yaşamımda hangi hoş şeyler vardı ki? Hiçbir şey yüzümü güldürmedi. Dört kez kral olmayı düşündüm; önce Polonya, sonra İngiltere ve Hollanda Krallığı söz konusuydu, sonunda Fransa Krallığı görünüşte benim olacaktı, ama hükümdarlık edemeden buraya geldim.

ELIZABETH: İşte bakın, bu mutluğun da farkında olmamışsınız. Her zaman düş kurmalar, umutlar, ama hiçbir zaman gerçek ortada yok. Tüm ömrünüz boyunca kendinizi krallığa hazırlamaktan başka bir şey yapmamışsınız, tıpkı benim tüm ömrüm boyunca kendimi evliliğe hazırlamış olmam gibi.

DÜK: Ama sanıyorum ki gerçek bir evlilik size uygun olabilirdi; açıkça söyleyeyim, gerçek bir krallık da oldukça zevkime uygun bir şey olurdu.

ELIZABETH: Zevkler derinleşmelerine izin verilecek kadar sağlam değildir, onlara yalnızca hafifçe dokunmak gerekir; üzerlerinde durmadan hafifçe koşmak zorunda olduğunuz bataklık topraklara benzerler.

DÖRDÜNCÜ DİYALOG
G. DE CABESTAN,
ALBRECHT FRIEDRICH VON BRANDEBURG

A.F. VON BRANDEBURG: Sizi benim gibi deli olduğunuz için daha çok seviyorum. Bana şu deliliğinizin öyküsünü anlatsanıza. Nasıl geldi bu size?

G. DE CABESTAN: Yaşadığım yüzyılda çok beğenilen bir taşra şairiydim, bu da başıma felaket getirmekten başka bir işe yaramadı. Bir kadına âşık oldum, şiirlerim onu ünlü kıldı, ama şiirlerimden o kadar hoşlandı ki bir gün bir başkası için de şiir yazacağımdan korktu; ilham perimin sadakatinden emin olmak için bana berbat bir içki verdi; bu içki aklımı alt üst etti, beni artık şiir yazamayacak duruma getirdi.

A.F. VON BRANDEBURG: Siz öleli ne kadar oldu?

G. DE CABESTAN: Belki dört yüz yıl.

A.F. VON BRANDEBURG: Herhalde yaşadığınız yüzyılda çok az şair vardı, şairleri bu şekilde zehirlediklerine göre onlara yeterince değer vermiyorlardı. Benim yaşadığım yüzyılda

doğmadığınıza üzüldüm. Zehirlenmekten kesinlikle korkmadan, her türlü güzel kadın için şiirler yazabilirdiniz.

G. DE CABESTAN: Biliyorum. Buraya gelen tüm akıllı insanlardan hiçbirinin benimle aynı yazgıyı paylaşmaktan yakındığını görmüyorum. Peki siz nasıl delirdiniz?

A.F. VON BRANDEBURG: Çok mantıklı bir şekilde. Bir kral ormanda bir hayalet gördüğü için delirdi. Bu önemli değildi, ama benim gördüğüm şey çok daha korkunçtu.

G. DE CABESTAN: Ya! Ne gördünüz?

A.F. VON BRANDEBURG: Düğün hazırlıklarımı. Marie-Eléonore de Clèves* ile evleniyordum. Ancak bu büyük şölen sırasında evlilik üzerine öyle yerinde düşünceler yürüttüm ki, bu yüzden düşünme yetimi kaybettim.

G. DE CABESTAN: Hastalığınızda iyileşme görüldüğü zamanlar oldu mu?

A.F. VON BRANDEBURG: Evet.

G. DE CABESTAN: Yazık. Oysa ben daha da çok mutsuzdum. Tümüyle iyileştim.

A. F. VON BRANDEBURG: Bunun bir mutsuzluk olduğuna hiç inanmam.

G. DE CABESTAN: İnsan delirince, tam olarak delirmeli, bundan da hiç kurtulmamalı. Bir akıllı bir deli olmak gibi bu

* Clèves düşesi (1550-1608). (ç.n.)

art arda dönüp gelişler ancak rastlantı sonucu delirmiş önemsiz delilere özgüdür; bunların sayıları hiç de çok değildir. Ama bir de doğanın doğal akışı içinde her gün ürettiği delilere bakın; dünya bunlarla dolu; tümü de her zaman aynı şekilde delidir, hiç iyileşmezler.

A. F. VON BRANDEBURG: Bence insan olabildiğince az deli olmalı; bunun her zaman daha iyi olduğunu düşünüyorum.

G. DE CABESTAN: Ah! Deliliğin neye yaradığını bilmiyorsunuz demek? İnsanın kendisini tanımasını engellemeye yarar; çünkü insanın kendisini görmesi bayağı iç karartıcı; kendini tanımanın zamanı olmadığı için, deliliğin insanları bir an bile bırakmaması gerekir.

A. F. VON BRANDEBURG: Boşuna konuşuyorsunuz, ikimiz gibi delilerden başka deliler olduğuna beni inandıramazsınız. Geri kalan tüm insanlar akıllıdır; yoksa aklını kaybetmekle hiçbir şey kaybetmiş olunmazdı, hem de sağduyu sahibi insanlar taşkınlardan ayırt edilemezdi.

G. DE CABESTAN: Ancak taşkınlar başka bir tür delidirler. Aslında tüm insanların delilikleri aynı niteliktedir. Bu delilikler birlikte o kadar kolayca uyuşmuşlardır ki bu sayede insan toplumunun en güçlü bağları oluşmuştur; örneğin, ölümsüzlük arzusu, sahte ün ve dünyada yapılan her şeyin dayandığı ilkelerden birçoğu; artık deli diye yalnızca, deyim yerindeyse konu dışı olan ve delilikleri ne tüm diğerlerinin delilikleri ile uyuşabilmiş ne de alışılmış yaşam düzeni içine girebilmiş olan kimselere deniyor.

A. F. VON BRANDEBURG: Taşkınlar o derece delidirler

ki, çoğu zaman birbirlerine deli derler; ama başka insanlar da birbirlerini akıllı olarak görürler.

G. DE CABESTAN: Ah! Ne diyorsunuz ? Tüm insanlar birbirlerini alaya alır; bu düzeni de doğa pek yerinde olarak kurmuş. Yalnız başına yaşayan kimse saray adamıyla alay eder; ama buna karşılık, saraya gidip onu tedirgin etmez; saray adamı da yalnız başına yaşayan kimseyle alay eder, ama onu yalnız başına yaşadığı yerde rahat bırakır. Tek akıllıca çözüm yolu olarak kabul edilecek bir çözüm yolu olsaydı, herkes bunu benimsemek isterdi, hem de buna çok yoğun istek olurdu. Kimileri başkalarının yaptıklarıyla alay ettiği için, birbirini tedirgin etmeyecek birçok küçük topluluğa bölünmek daha iyi olur.

A.F. VON BRANDEBURG: Tam olarak ölmüş birisiniz, ama sizi bu düşüncelerinizle adamakıllı deli buluyorum; size verilen o içki yüzünden delirmiş, ama hâlâ iyileşmemişsiniz.

G. DE CABESTAN: İşte, bir delinin her zaman başka bir deliden öğrenmesi gereken bir düşünce.

Gerçek bilgelik buna sahip olabilecek kimseleri titizlikle seçecektir, ama bilgelik düşüncesi tüm insanlarda eşittir ve onları aynı derecede tatmin eder.

BEŞİNCİ DİYALOG
AGNÈS SOREL, ROXELANE

A. SOREL: Doğrusunu söylemem gerekirse, sizdeki o Türklere özgü gönül işlerini hiç anlamıyorum. Sarayın güzel kadınlarının bir sevgilisi var ama, bu sevgili kadını *istiyorum* deyip seçiyor. Kadınlar hiçbir zaman karşı koymanın zevkini tadamıyorlar, adama da kendilerini elde etmenin zevkini tattırmıyorlar; başka bir deyişle, sultanlar ve sultan karıları aşkın tüm zevklerinden yararlanamıyorlar.

ROXELANE: Ne yaparsınız? Otoritelerine son derece düşkün olan Türk hükümdarları politik nedenlerle aşkın bu kadar ince düşünülmüş hoşluklarını ihmal etmişler. Kendilerine kesinlikle bağlı olmayacak güzellerin akıllarına fazla egemen olmalarından ve işlerine fazla karışmalarından korkmuşlar.

A. SOREL: Peki ama, bunun bir felaket olacağını nasıl biliyorlar? Aşk kimi zaman çok şeye yarar; şimdi sizinle konuşan ben, bir Fransa kralının metresi olmasaydım, ona da sözümü çok geçirmeseydim bilmem şu sırada Fransa'nın hali ne olurdu? VII. Charles döneminde işlerimizin ne kadar umutsuz ol-

duğunu ve İngilizlerin neredeyse tümüyle egemenlik altına aldığı krallığın ne duruma düştüğünü duydunuz mu?

ROXELANE: Evet, bu olay büyük gürültü kopardığı için, bir genç kızın Fransa'yı kurtardığını biliyorum. Demek bu genç kız sizdiniz? Peki ama, nasıl oluyor da aynı zamanda kralın metresi idiniz?

A. SOREL: Yanılıyorsunuz. Size sözü edilen o genç kızla hiç ortak yanım yok. Beni seven kral, krallığını yabancı zorbalara bırakıp dağlık bir ülkeye kaçmak istiyordu; benim için bu ülkeye onunla birlikte gitmek kolay olmayacaktı. Onu bu niyetinden caydırmak için bir oyun düşündüm. Gizlice anlaştığım bir müneccimi getirttim, adam doğumgünümü iyice incelemiş gibi yaptıktan sonra, bana bir gün, VII. Charles'ın huzurunda tüm yıldızların aldatıcı olduğunu ve benim bir krala uzun bir aşk esinleyeceğimi söyledi. Ben de Charles'a hemen dedim ki: "İngiltere sarayına gitsem, Haşmetmeap, herhalde gücenmezsiniz, çünkü artık kral olmak istemiyorsunuz. Hem yazgımın gerçekleşmesine izin vermeyecek kadar bir süredir beni seviyorsunuz." Beni kaybetmek korkusuyla Fransa Kralı olmaya karar verdi ve durumu iyileşmeye başladı. Bakın, Fransa aşka ne kadar minnet borçlu ve bu krallığın, yalnızca minnettarlık söz konusu olduğunda bile, ne kadar kibar davranması gerekiyor.

ROXELANE: Doğru, ama ben yine asıl Bakire Genç Kız* konusuna döneceğim. Peki öyleyse ne yapmış bu kız? Tarih bayağı yanılıp da demek ki kralın metresi bir saray kadınına ait olan bir şeyi bakire bir köylü genç kıza mal etmiş.

A. SOREL: Tarih bu derece yanılmışsa, bu o kadar da şa-

'Orléans bakiresi' diye de anılan Jeanne d'Arc söz konusu. (ç.n)

şılacak bir şey değil. Bununla birlikte, o genç kızın askerleri çok yüreklendirdiği kesin, ama ben daha önce kralı yüreklendirmiştim. Onun bu krala çok yardımı dokundu; kralı elinde silâh İngilizlere karşı çıkarken buldu; ama ben olmasaydım onu bu durumda bulamayacaktı. Kısacası, VII. Charles'ın haleflerinden birinin*** şu dörtlükte benim lehime yaptığı tanıklığı öğrenince bu büyük işte benim payım olduğundan kuşku duymayacaksınız:

Güzel Agnès, sen daha büyük şerefe layıksın,
Fransa'yı kurtardığın için,
Manastırda kapalı bir rahibeden
Ya da sofu bir keşişten.

Ne diyorsunuz buna Roxelane ? Sizin gibi bir sultan karısı olsaydım, VII. Charles'ın gözünü korkutmaya da hakkım bulunmasaydı, adam mahvolacaktı; doğru söylediğimi bana itiraf edin.

ROXELANE: Bu ufak işten kendinize övünme payı çıkarmanıza hayranım. Siz ki özgürdünüz ve kendinize egemendiniz, bir âşığa söz geçirmekte hiçbir güçlük çekmiyordunuz; tam bir köleydim ben, ama sultanın beni köle gibi kullanmasına meydan vermedim. Siz VII. Charles'ı neredeyse istemediği halde kral yaptınız, oysa ben Süleyman'ı karısı olduğu halde kocam yaptım.

A. SOREL: Haydi canım! Sultanların hiç evlenmedikleri söyleniyor.

ROXELANE: Doğru, ama Süleyman'a henüz yaşamadığı

*** I. François (ç.n.)

bir mutluluğu yaşayacağı umudunu verip onu evliliğe taşımam olanaklı olmasa da, onunla evlenmeyi kafama koymuştum. Bakın, şimdi sizinkinden daha kurnazca bir oyun duyacaksınız. Birtakım ibadet yerleri kurdurmaya, ayrıca birçok hayır işiyle uğraşmaya başladım; sonra, çok derin bir üzüntüye kapılmış gibi göründüm. Sultan bana defalarca bunun nedenini sordu. Gerekli her türlü numaraları yaptıktan sonra da ona üzüntümün nedeninin, yüksek bilginlerimizin söylediklerine göre, bu hayır işlerinin bana hiçbir yararı dokunmamasına ve köle olduğum için yalnızca efendim Süleyman'a yararı dokunmasına bağlı bulunduğunu anlattım. Süleyman bu işlerin tümüyle benim işlerim sayılması için beni hemen özgür kıldı; ama benimle alışıldığı üzere yaşamak ve beni sarayın sultanı olarak görmek isteyince, ona büyük bir sürpriz yaptım ve büyük bir ciddiyetle özgür bir kadın üzerinde hiçbir hakkı olmadığını kendisine belirttim. Süleyman ince düşünceli bir adamdı; gidip bu durumu benim de aramın iyi olduğu bir din bilginine danıştı; bilgin, Sultan'ın artık köle olmayan benim üzerimde herhangi bir hak ileri sürmekten kaçınmasını ve benimle evlenmediği takdirde kendisine ait olamayacağımı bildirmiş. Bunun üzerine bana büsbütün âşık oldu. Alacağı tek bir karar vardı, ama yeni bir şey olacağı için, pek olağanüstü ve tehlikeli bir karar olacaktı; yine de bu kararı aldı ve benimle evlendi.

A. SOREL: İtiraf edeyim ki, gücümüze karşı bunca önleme başvuranları egemenliğimiz altına almak da bir şey.

ROXELANE: Erkekler boşuna çaba harcarlar, onları tutkularından yakaladığınızda nereye isterseniz oraya götürürsünüz. Yeniden canlandırılsam ve bana dünyanın en buyurgan adamı verilse, çok zeki, oldukça güzel, ama aşka az düşkün olmam koşuluyla, onu istediğim kalıba sokarım.

ALTINCI DİYALOG
GIOVANNA DI NAPOLI, ANSELMO

G. DI NAPOLI: Nasıl olur! Bana bir kehanet gösteremez misiniz? Eskiden bildiğiniz tüm o müneccimliği unutmadınız, değil mi?

ANSELMO: Nasıl yapayım bu işi? Burada ne gökyüzü ne de yıldız var.

G. DI NAPOLI: Bunun önemi yok. Kurallara bu kadar tamı tamına uymaktan bağışık tutuyorum sizi.

ANSELMO: Bir ölünün kehanette bulunması da tuhaf olur. Peki, ne hakkında kehanette bulunmamı istiyorsunuz?

G. DI NAPOLI: Benim hakkımda, benimle ilgili.

ANSELMO: Pekâlâ! Ölüsünüz ve hep ölü kalacaksınız; işte sizin için kehanette bulunabileceğim şey bu kadar. Bizim durumumuz ya da işlerimiz değişebilir mi?

G. DI NAPOLI: Hayır; benim çok korkunç bir şekilde ca-

nımı sıkan da bu ya; başıma hiçbir şey gelmeyeceğini biliyorum, ama yine de siz lütfen geleceğimle ilgili bir şey söylerseniz bu beni hep oyalayacaktır. İnsanın hiçbir gelecek düşünememesinin ne kadar üzücü olduğuna inanamazsınız. Rica ediyorum, gönlünüzce, küçük bir kehanette bulunun.

ANSELMO: İnsan bu kaygınız karşısında sizi hâlâ yaşıyor sanacak. Yukarıda, bizim yazgımız böyle. İnsan burada ne ise, buna katlanır; ne olacağını önceden kestirir, ama o zaman daha akıllı olmak gerekir.

DI NAPOLI: Ah! İnsanlar bu zamanı hep istedikleri gibi kullanmakta haklı değiller mi? Şimdiki zaman yalnızca bir andır, insanların tüm görüşlerini bununla sınırlamak zorunda olmaları ne acınacak şey olurdu. Bu görüşleri ellerinden geldiğince yaymaları ve gelecekten bir şey kazanmaları daha iyi olmaz mı? Önceden bir şeye sahip olmaları da her zaman daha iyi.

ANSELMO: Ama hayal güçleriyle ve umutlarıyla gelecekten o kadar şey de ödünç alıyorlar ki, şimdiki zaman gelince, bu zamanın tümüyle tükenmiş olduğunu görüyorlar, ama artık bununla da yetinmiyor, yine de ne sabırsızlıklarından ne de kaygılarından kurtuluyorlar: İnsanların içine düştükleri büyük tuzak her zaman 'gelecek'tir. Biz müneccimler de bunu herkesten iyi biliriz. Onlara soğuk ve sıcak burçlar, erkek ve dişi burçlar olduğunu, iyi ve kötü gezegenler bulunduğunu, ne iyi ne de kötü, ama içinde yer aldıkları topluluğa göre şu ya da bu özelliği taşıyan başkalarının da bulunduğunu çekinmeden söylüyoruz. Tüm bu saçma sapan sözler çok iyi karşılanıyor, çünkü bunların geleceğin bilinmesini sağladıklarına inanıyorlar.

G. DI NAPOLI: Nasıl olur! Aslında bunu sağlamıyorlar mı? Siz ki benim müneccimim idiniz, müneccimliği kötülemenizi tuhaf buluyorum!

ANSELMO: Bakın, bir ölü yalan söylemek istemez. Açıkçası, bunca değer verdiğiniz müneccimlik konusunda sizi aldatıyordum.

G. DI NAPOLI: Ah! İnanmıyorum size. Dört kez evleneceğimi nasıl önceden bilmiştiniz? Biraz akıllı bir kişinin art arda dört evlilik yapacağına dair görünürde en ufak bir işaret var mıydı? Elbette bunu gökyüzünde okumuş olmanız gerekiyordu.

ANSELMO: Gökyüzüne düşündüğünüzden çok daha az danıştım. Ama, ne de olsa, doğru çıkan kimi kehanetler hiçbir şeyi kanıtlamaz. İster misiniz size oldukça hoş bir olayı anlatacak bir ölüye götüreyim sizi? Bu adam müneccimdi ve benim kadar o da müneccimliğe inanmıyordu. Bununla birlikte, mesleğinin kesin bir yanı olup olmadığını denemek için bir gün tüm kurallara uymaya çok büyük özen gösterdi ve birine özel, bilinmesi de sizin o dört evliliğinizden daha güç birtakım olaylar hakkında kehanette bulundu. Önceden bildiklerinin tümü gerçekleşti, buna da o kadar çok şaşmadı. Hemen gidip kehanetlerinin temelini oluşturan tüm astronomik hesapları yeniden gözden geçirdi.

Ne gördü biliyor musunuz?Yanılmıştı, eğer hesaplarını iyi yapmış olsaydı daha önce söylemiş olduklarının tam tersini söyleyecekti.

G. DI NAPOLI: Bu öykünün gerçek olduğuna inansaydım, müneccimlere inanmamak açısından, bundan dünyanın haberi olmamasına çok üzülürdüm.

ANSELMO: Müneccimlerin aleyhine anlatılan başka öyküler de var, ama meslekleri her zaman rağbet görüyor. İnsan gelecekle ilgili her şey konusunda yanıldığını hiçbir zaman görmek istemeyecektir; geleceğin çok güçlü bir çekici yanı vardır. Örneğin, insanlar sahip oldukları her şeyi bir umut uğruna feda ederler. Hem vaktiyle tüm sahip olduklarını hem de yeni sahip olduklarını yine başka bir umut uğruna feda ederler. Sanki burada onların sahip olduklarını her zaman ellerinden almak için doğada kurulu kötü bir düzen söz konusu. İçinde bulunduğu anda mutlu olmayı düşünmez insan; mutlu olmayı gelecekteki bir zamana erteler, sanki gelecek olan bu zamanın daha önce gelmiş zamandan başka türlü olması gerekirmiş gibi.

G. DI NAPOLI: Hayır, başka türlü değil, ama öyle olduğunu düşünmek hoş bir şey.

ANSELMO: Peki, bu güzel düşünceden ne sonuç çıkıyor? Bunu size söyleyecek küçük bir masal biliyorum; vaktiyle sizin o Provence Kontluğu'nuzda düzenlenen aşk konulu bir toplantıda öğrendim bu masalı. Susamış bir adam bir çeşmenin başına oturmuş, bir süre sonra daha iyi bir suyun geleceğini umarak önünde akan sudan içmek istemiyormuş. Bu süre geçince: "Bak hele, yine aynı su, demiş, bu benim içmek istediğim su değil; biraz daha beklemeyi yeğlerim." Sonunda, su hiç değişmediği için, o kadar beklemiş ki kaynak kurumuş, o da hiç su içememiş.

G. DI NAPOLI: Benim de başıma geldi bunun gibi bir şey; hem sanıyorum, buradaki tüm ölüler içinde, istediği gibi yaşamadan önce yaşama veda etmiş biri yok. Ama ne önemi var; ben geleceği önceden kestirmenin, umut etmenin, hatta korkmanın ve önünde bir gelecek olmanın zevkini çok önemli sayıyorum.

Bir bilgenin, size göre, şimdiki zamanla gelecek zamanın tümüyle birbirine eş olduğunu düşünen biz öteki ölülerden farkı olmaz, dolayısıyla da benim gibi canı sıkılırdı.

ANSELMO: Ne yazık! İnsanın durumu da, sizin sandığınız gibiyse, tuhaf bir durum. İnsan her şeye can atmak, ama hiçbir şeyin tadını çıkarmamak; hep yürümek, ama hiçbir yere varmamak için dünyaya gelmiş.

İkinci Cilt

Eski Ölülerin Diyalogları

BİRİNCİ DİYALOG
HEROSTRATOS, PHALERON'LU DEMETRIOS

HEROSTRATOS: Atina'da şerefinize dikili üç yüz altmış heykel! Çok bu.

DEMETRIOS: Yönetime getirilmiştim; bundan sonra, halkın heykellerimi dikmesini sağlamak kolaydı.

HEROSTRATOS: Kendinizin böyle üç yüz altmış kez çoğaltılmış olmasından ve tüm bir kentte yalnızca kendinize rastlamaktan hoşnuttunuz, öyle mi?

DEMETRIOS: Evet, öyle; ama, ne yazık ki, bu sevinç yeterince uzun sürmedi. İşlerin rengi değişti. Pek kısa bir zamanda heykellerimden bir teki bile kalmadı. Devrildi, kırıldı.

HEROSTRATOS: Ne korkunç bir terslik! Peki, kim yaptı bu güzel baskını?

DEMETRIOS: Demetrios Poliorketes, Antigonos'un oğlu.

HEROSTRATOS: Demetrios Poliorketes ha! Onun yerinde olmayı çok isterdim. Aynı adam için yapılmış bu kadar çok sayıda heykeli devirmek çok zevkli olmalıydı.

DEMETRIOS: Böyle bir dilekte bulunmak ancak Ephesos Tapınağı'nı* yakmış olan birine yakışır.

HEROSTRATOS: Bu Ephesos Tapınağı'nın yakılması işinden dolayı bayağı kınandım; tüm Yunanistan çok yaygara kopardı, ama aslında bu kötü bir şey, olaylar sağlıklı bir biçimde değerlendirilmiyor.

DEMETRIOS: Böyle güzel bir işten tiksinmekle size yapılan haksızlıktan ve Efeslilerin Herostratos adının anılmasını yasaklayan yasasından şikâyet ediyorsunuz diye düşünüyorum.

HEROSTRATOS: Bu yasanın sonucundan şikâyet etmeye en azından hakkım yok; çünkü Ephesos'lular iyi insanlar; bir adın anılmasını yasaklamanın bu adı ölümsüzleştirdiğinin farkına varmadılar. Zaten bu yasaları da neye dayanıyordu? Kendimden söz edilmesi için çok büyük bir istek duyuyordum ve tapınaklarını yaktım. Bu tutkum kendilerine daha pahalıya mal olmadığı için çok mutlu olmaları gerekmez miydi? Daha ucuza kurtulmaları olanaksızdı. Bir başkası belki tüm kenti ve tüm devletlerini yıkacaktı.

DEMETRIOS: Bu söylediklerinizi duyunca, sanki kendinizden söz ettirmek için her şeyi yapmaktan kaçınmamaya hakkınız varmış ve yapmamış olduğunuz tüm kötülükleri iyilik saymak gerekirmiş gibi geliyor insana.

HEROSTRATOS: Ephesos Tapınağı'nı yakma hakkına sahip olduğumu size kanıtlamak kolay. Bu tapınağı neden bunca ustalıkla ve bunca görkemle yapmışlar? Mimarın amacı adını yaşatmak değil miydi?

---

* Ephesos'taki Artemis Tapınağı (Artemision) söz konusu. (ç.n.)

DEMETRIOS: Kuşkusuz.

HEROSTRATOS: Eh, ben de bu tapınağı adımı yaşatmak için yaktım.

DEMETRIOS: Ne güzel kanıt ya! Şanınız için başkalarının yapıtlarını yakıp yıkmaya hakkınız var mı?

HEROSTRATOS: Evet; bu tapınağı bir başkasının elleriyle kurmuş olan gurur, onu benim ellerimle yıktırabildi: Gururun insanların tüm yapıtları üzerinde yasal bir hakkı var; bu yapıtları dikmiştir, onları yıkabilir de. En büyük devletlerin bile gururun bu yapıtları yıkmasından şikâyet etmeye hakkı yoktur; burada gururdan bağışık bir neden olduğunu kanıtlayamazlar. Bir atın cenaze törenini kutlamak için Bukephalia kentini yerle bir ettirecek bir kral bu kente karşı bir haksızlık mı yapmış olurdu? Sanmıyorum, çünkü bu kentin yalnızca Bukephalos'ın* anısını yaşatmak için kurulması düşünülmüştü, dolayısıyla kent atların anısına yapılmıştı.

DEMETRIOS: Size göre, hiçbir şey güvenlik içinde değil sanki. Ben insanların bile güvenlik içinde olup olmadıkları bilmiyorum.

HEROSTRATOS: Gurur insanların hayatlarıyla alay eder. Bir baba adını devam ettirmek için yapabildiğince çok çocuk yapar; bir fatih adını devam ettirmek için elinden geldiğince çok insan öldürür.

DEMETRIOS: Yakıp yıkıcıların yanını tutmak için her türlü nedeni ileri sürmenize şaşmıyorum; ama, ne de olsa, eğer

* İskender'in ünlü atının adı. İskender bu atın anısına Bukephalia kentini kurdu. (ç.n.)

başkalarının şanının belirtisi olan anıtları yıkmak, kendine şan sağlamanın bir yoluysa, demek bunun kadar soylu bir yol yok.

HEROSTRATOS: Bu yolun başka yollar kadar soylu olup olmadığını bilmiyorum, ama bu yolu tutacak insanlar olacağını biliyorum.

DEMETRIOS: Gerekli!

HEROSTRATOS: Kesinlikle. Dünya, üstüne herkesin adını yazmak istediği büyük tabletlere benzer. Bu tabletler dolunca elbette daha önce yazılmış adları silip yenilerini koymak gerekir. Eskilerin tüm anıtları varlığını sürdürseydi ne olurdu? Yeniler kendilerininkileri koyacak yer bulamazlardı. Üç yüz altmış heykelin uzun süre dikili kalmış olabileceklerini umabilir misiniz? Şanınızın fazla yer tuttuğunu pekâlâ görmüyor musunuz?

DEMETRIOS: Demetrios Poliorketes'in heykellerimden öç alması da tuhaf bir öç alma şekli değil miydi? Bunlar artık Atina kentine dikilmiş olduğuna göre, öylece bırakılmaya değmez miydi?

HEROSTRATOS: Evet, değerdi ama, dikilmeden önce, dikilmemeye değmez değil miydi? Her şeyi yapan ve yıkan tutkulardır. Dünyada akıl egemen olsaydı, başa hiçbir şey gelmezdi. Kaptanların, seyretmeye olanak vermeyen dingin denizlerden çok korktukları ve rüzgâr, hatta rasgele fırtına bekledikleri söylenir. Tutkular da insanlarda, her şeyi harekete geçirmek için, her ne kadar çoğu zaman fırtınalara yol açsalar da, rüzgârlar gibidir.

İKİNCİ DİYALOG
KALLIRHOE, PAULINA

PAULINA: Bence bir kadın, ateşli bir aşkla sevilmeye başlanır başlanmaz, tehlike içindedir. Tutkulu bir âşık amacına ulaşmak için neler yapmaz ki? Çok yakışıklı Romalı bir genç olan Mundus'a karşı uzun süre direnmiştim, ama sonunda adam bir kurnazlık sayesinde başarılı oldu. Tanrı Anubis'* e yürekten tapıyordum. Bir gün bir rahibesi bu tanrının adına gelip onun bana âşık olduğunu ve benden tapınağında buluşma sözü istediğini söyledi. Anubis'un metresi olmak ha! Tasavvur edin, bu ne şerefti. Elbette bu buluşmaya gittim. Orada büyük bir sevgiyle karşılandım; ama, gerçeği söylemem gerekirse, bu Anubis, Mundus'tan başkası değildi. Hayır diyebilir miydim, bir düşünün. Kadınların insan, kimi zaman da hayvan kılığına girmiş tanrılara boyun eğdikleri pekâlâ söylenir. Tanrı kılığına girmiş insanlara da haydi haydi boyun eğilecektir.

KALLIRHOE: Gerçekten erkekler hiç doymak bilmiyorlar. Deneyimlerime dayanarak böyle söylüyorum. Benim başıma da aşağı yukarı aynı şey geldi. Troya yöresinden bir kızdım, ev-

* Mısır tanrısı Anubis çakal ya da köpek başlı bir insan görünümünde betimlenir. (ç.n.)

lenmek üzereydim; ülkenin töresine göre, yanımda çok sayıda insanla, pek süslü püslü durumda, bakireliğimi sunmak üzere Skamandros Irmağı'na gidiyordum. Skamandros, ben kendisine gönlünü okşayıcı sözler söyledikten sonra, kamışların arasından dışarıya çıktı ve önerimi hemen kabul ediverdi. Çok onurlandırıldığıma inandım. Hatta belki nişanlım bile buna inandı. Herkes saygılı bir sessizlik içinde kaldı. Bana eşlik edenler gizlice benin mutluluğumu kıskanmışlardı; Skamandros canı isteyince yeniden kamışlarının arasına çekildi. Ama, bir gün, bu Skamandros'u Troya yöresinin küçük bir kentinde dolaşırken görüp de onun bu kıyıda gemileri bulunan Atinalı bir kaptan olduğunu öğrenince o kadar şaşırdım ki!

PAULINA: Nasıl olur! Demek onu gerçek Skamandros sandınız ha?

KALLIRHOE: Kuşkusuz.

PAULINA: Peki ülkenizde ırmağın evlenmek üzere olan kızların gelip ona yaptıkları teklifleri kabul etmesi âdet miydi?

KALLIRHOE: Hayır, ama belki, onun bu teklifleri kabul etme alışkanlığı olsaydı, ona böyle teklifler yapılmayacaktı. Kendisine karşı gösterilen nezaketle yetinir, bu nezaketi kötüye kullanmazdı.

PAULINA: Demek ki Skamandros'tan pekâlâ kuşkulanmanız gerekiyordu, değil mi?

KALLIRHOE: Neden? Bir genç kız, diğer bütün kızların tanrının hoşuna gidecek kadar güzel olmadıklarına ya da bunların tanrıya yalnızca yalancı tekliflerde bulunduklarına, tanrı-

nın da bu tekliflere yanıt vermeye tenezzül etmediğine inanamaz mı? Kadınlar o kadar kolayca hayale kapılıyorlar ki! Ama Skamandros'un beni kandırıp aldatmış olmasını hiç istemeyen siz, pekâlâ Anubis'e kanıp aldandınız.

PAULINA: Hayır, tam olarak değil. Anubis'in basit bir insan olabileceğinden biraz kuşkulanıyordum.

KALLIRHOE: Ama onu bulmaya gittiniz, değil mi? Bu bağışlanamaz.

PAULINA: Ne yaparsınız? Tüm bilgelerin, insan aldanmasına kendisi yardım etmezse, zevklerden hiç tat alamaz dediklerin duyuyordum.

KALLIRHOE: İyi vallahi, aldanmasına yardım etmek ha! Bilgeler herhalde bunu bu anlamda söylemiyorlardı. Dünyanın en hoş şeyleri aslında o kadar basit, değersiz ki insan bunlar üzerinde biraz ciddi olarak düşünürse, pek etkilenmiyor demek istiyorlardı. Zevkler gerektiğinde inceleyip, süzgeçten geçirilecek şeyler değil, dolayısıyla üzerinde her gün titiz davranılması gerekmeyen birçok şeyden vazgeçmek zorundayız. Sizin bilgelerin bu noktada...

PAULINA: Ben de bunu söylemek istedim. Anubis'e karşı titiz davransaydım, onun bir tanrı olmadığını elbette anlardım; ama tanrılığı üzerinde durmadım, onu çok merakla incelemek istemiyordum. Bir sevgilinin aklımızın incelemesinden geçmesi gerekiyorsa, o zaman sevgisine katlanılacak sevgili nerede ?

KALLIRHOE: Benim aklım o kadar katı davranmıyordu; aklın kendisini sevmeme razı olacağı bir sevgili bulunabilirdi;

hem bir kadının zaten bir tanrıdan çok, açık yürekli ve sadık bir erkek tarafından sevildiğine inanması daha kolay.

PAULINA: Açıkçası, bu aşağı yukarı aynı şey. Mundus'un tanrılığından çok, sadakatine ve sebatına hemen inanırdım.

KALLIRHOE: Ah! Bu söylediğinizden daha aşırı bir şey olamaz. Tanrıların sevdiklerine inanılırsa da, en azından böyle bir şeyin çok sık meydana geldiğine inanılamaz; ama yüreklerini hiç paylaşmamış ve her şeyini sevgilisine feda etmiş olan sadık âşıklar çok sık görülmüştür.

PAULINA: Üzerine titremeleri, özen göstermeleri, özverileri, tam bir üstün tutmayı gerçek sadakat belirtileri olarak ele alırsanız, açıkça söyleyeyim, yeterince sadık âşık bulunacaktır; ama ben böyle hesap yapmıyorum. Bu tür âşıkların sayısından, tutkuları kendiliğinden sona erecek kadar uzun ya da bunu hak edecek kadar mutlu olmayan âşıkların sayısını çıkarıyorum. Geriye zamana ve kendilerine gösterilen sevgi belirtilerine karşı direnmiş olanlar kalıyor, bunların sayısı da aşağı yukarı insanları sevmiş olan tanrıların sayısı kadar.

KALLIRHOE: Bu düşünceye göre de yine sadakat olması gerek, çünkü bir kadına gidip ona üstün niteliğine tutkun bir tanrı olduğunuzu söylerseniz, buna inanmayacaktır; ama ona sadık kalacağınıza yemin ederseniz, buna inanacaktır. Bu fark nereden ileri geliyor? Çünkü birinin örnekleri vardır, ötekininse yoktur.

PAULINA: Örnekler konusunda, bence durum eşit; ama bir erkeği tanrı sanmak yanılgısına düşmenin nedeni bu yanılgının yürekle desteklenmemiş olmasıdır. Bir âşığın tanrı olduğuna

inanmazsınız, çünkü bunu istemezsiniz; ama sadık olmasını istersiniz ve sadık olduğuna inanırsınız.

KALLIRHOE: Alay ediyorsunuz. Nasıl olur! Tüm kadınlar o zaman âşıklarının tanrı olmalarını isteseler, onları tanrı sanırlardı, değil mi?

PAULINA: Bundan neredeyse kuşku duymuyorum. Eğer bu yanılgı aşk için gerekli olsaydı, doğa yüreğimizi bunu bizde uyandırmaya hazırlardı. Yürek bizim gereksinim duyduğumuz tüm yanılgıların kaynağıdır; bu konuda bize her şeyi vermekten kaçınmaz.

ÜÇÜNCÜ DİYALOG
KANDAULES, GYGES

KANDAULES: Düşündükçe, beni öldürmenizin hiç de gerekli olmadığı kanısına varıyorum.

GYGES: Ne yapabilirdim ki? Kraliçe, gizli güzelliklerini bana gösterdiğinizin ertesi günü beni çağırtıp, akşam sizin beni odasına soktuğunuzu fark ettiğini söyledi ve namusuna leke sürülmesi üzerine bana güzel bir nutuk çekerek sonuçta benim ölmeye ya da sizi öldürmeye, aynı zamanda kendisiyle evlenmeye karar vermem gerektiğini bildirdi; çünkü, ileri sürdüğüne göre, onuru söz konusuydu, ya görmüş olduğum şeyi kendime saklamam ya da bunu görmüş olmakla övünmemem gerekiyordu. Bunun ne anlama geldiğini elbette sezdim. Kraliçenin uğradığı hakaret onun tarafından gizlenemeyecek kadar büyük değildi; eğer isteseydi, onuru da sizi yaşatabilirdi, ama açıkça sizden nefret ediyordu ve kocasından kurtulmanın çok güzel bir bahanesini bulduğuna çok sevindi. Bana önerdiği seçenekte benim alacağım yalnızca bir karar olduğu kanısındasınızdır elbette.

KANDAULES: Korkarım ki siz onun benden nefret ettiğinden daha çok ondan hoşlanıyordunuz. Ah! Güzelliğinin si-

zin üzerinizde nasıl bir etki yapacağını önceden görememekle ve size çok namuslu biri gözüyle bakmakta ne kadar hata etmişim.

GYGES: Daha çok, böyle güzel bir kadının kocası olmanın zevkine karşı bu kadar duyarlı olmaktan ötürü kendinizi kınayın, bu zevki gizli tutamadığınızdan ötürü değil.

KANDAULES: Dünyanın en doğal olayı da söz konusu olsa, gerekirse ben kendimi kınarım. İnsan çok büyük bir mutluluk içindeyken sevincini gizleyemez.

GYGES: Bir âşığın mutluluğu söz konusu olsaydı, bu bağışlanabilirdi; ama sizin mutluluğunuz bir kocanın mutluluğuydu. İnsan sevgilisi hakkında boşboğazlık edebilir, ama karısı hakkında! Bu yaptığınıza bakıp evlilik konusunda ne düşünülürdü? Bundan daha tatlı bir şey olmadığı hayal edilirdi.

KANDAULES: Gerçekten, insanın tanıksız sahip olduğu bir mutluluktan hoşnut olabileceğini düşünüyor musunuz ? İyi insanlar kendilerinin iyi olarak görülmesini isterler, mutlu insanlar da kendilerinin çok mutlu olarak görülmesini isterler; ne bileyim, acaba daha az böyle olmak için daha çok böyle mi görünmeye karar vermişlerdir? İnsanın, başkalarına bir tür hakaret etmeden, mutluluğunu göstermediği her zaman kesindir. İnsan bu hakaret dolayısıyla da kendisini hoşnut hisseder.

GYGES: Size göre bu hakaretin öcünü almak çok kolay olurdu. Yalnızca gözlerini kapayıp insanlardan bakışlarını ya da, isterseniz, mutluluklarının bir parçası olan kıskançlık duygularını kaçırmak gerekirdi.

KANDAULES: Kabul ediyorum. Geçen gün vaktiyle Pers

Kralı olan bir ölünün anlattıklarını dinliyordum. Adamı tutsak olarak, prangaya vurulmuş durumda büyük bir imparatorluğun başkentine götürüyorlarmış. Zaferi kazanmış olan imparator, çevresinde tüm saray erkânı, görkemli ve çok yüksek bir tahta oturmuş, tüm halk da büyük özenle süslenmiş geniş bir meydanı doldurmuş. Daha görkemli bir manzara hiç görülmemişmiş. Bu kral, başka tutsaklar ve taşınan cesetlerle uzun bir yürüyüşten sonra göründüğünde imparatorun karşısında durmuş ve neşeli bir halle şöyle bağırmış: *Budalalık, budalalık, her şey budalalık.* Yalnızca bu sözcüklerin imparatorun tüm zaferini beş paralık ettiğini söylüyordu bu ölü Pers kralı. Bunu o kadar iyi anlıyorum ki, en acımasız ve en korkunç düşmanımı bu şekilde yenmeyi istemezdim sanıyorum.

GYGES: Demek ki kraliçeyi artık sevmeyecektiniz, onu görünce güzel bulmayıp da *budalalık, budalalık* diye bağırmış olsaydım.

KANDAULES: İtiraf edeyim ki kocalık gururum yaralanırdı. Siz karar verin, bu durumda hoş bir kadının aşkı ne kadar açıkça gurur verir ve ağzı sıkılık ne kadar güç bir erdemdir.

GYGES: Dinleyin: Ölü olduğuma göre, bunu ancak bir ölünün kulağına söylemek istiyorum; bir sevgilinin aşkından çıkarılacak o kadar çok övünme payı yok. Doğa aşk alış verişini o kadar güzel ayarlamış ki, meziyete yapacak çok şey bırakmamış. Her şeyi dengi dengine de yapmamış. Saygıya layık tüm insanları her zaman bir araya getirmeye özen göstermemiş. Çok karışık bu iş; hem deneyim hoş bir kadını seçmenin, bu seçimi yapanın lehine hiçbir şeyi ya da neredeyse hiçbir şeyi kanıtlamadığını pek açıkça göstermiştir. Bana öyle geliyor ki, herhalde bu nedenlerle ortaya ağzı sıkı âşıklar çıkıyor.

KANDAULES: Size şunu söyleyeyim: Kadınlar yalnızca, aşklarından büyük bir onur duyulmamasına dayalı bu tür bir ağız sıkılığını hiç istemezler.

GYGES: Bundan çok büyük bir zevk duymak yeterli değil mi? Sevgi, gururun elinden alacağım şeyden yararlanacaktır.

KANDAULES: Hayır, kadınlar bu çözümü kabul etmezler.

GYGES: Ama düşünün ki namus, aşkın içine girer girmez tüm aşkı berbat eder. Önce, âşıkların çıkarlarına aykırı olan, kadınların namusudur; sonra, bu namusun kalıntısından âşıklar kendileri için kadınların çıkarlarına aykırı başka bir namus oluştururlar. İşte, namusu olmadığı yere oturtmak buna derler.

DÖRDÜNCÜ DİYALOG
HELENE, FULVIA

HELENE: Augustus'un geçenlerde bana söylemiş olduğu bir şeyi, Fulvia, sizin ağzınızdan da öğrenmeliyim. Ona ilgi duyduğunuz, ama o bu ilgiye yanıt vermediği için kocanız Marcus Antonius'u onunla savaşmaya kışkırttığınız doğru mu?

FULVIA: Çok doğru, sevgili Helene; biz ölüler arasında, bunu itiraf etmenin sakıncası yok. Marcus Antonius oyuncu Citeride'ye deli gibi âşıktı; ben de kendimi Augustus'a sevdirerek elbette Marcus Antonius'tan öç almak istedim, ama Augustus sevgili seçmekte titiz davranırdı; beni ne yeterince genç ne de yeterince güzel buldu; her ne kadar ona, bana ilgi göstermediği için iç savaşa sürüklendiğini anlatmaya çalıştımsa da, ondan hiçbir yakınlık göremedim. Hatta , dilerseniz, size onun bu konuda yazdığı, benim için pek de gönül okşayıcı olmayan dizeleri söyleyebilirim. İşte o dizeler:

Antonius Glaphira'ya hayran diye
(*Citeride'ye Glaphira diyordu*)
Fulvia beni güzel gözlerine köle etmek istiyor.
Antonius sadık değil. Eh, öyleyse o zaman,

Antonius'un cezasını ben mi çekeceğim?
Ben mi Fulvia'nın her dediğini yapacağım?
Onun istemesi yeterli mi?
O zaman bir sürü tatmin olmamış evli kadın
Koşup bana gelirdi.
Sev beni, dedi bana, yoksa savaşırız, ama bu da ne?
Çok çirkin o; haydi, gidip söyleyin herkese,
Her önünüze gelene.

HELENE: Siz ve ben demek ki şimdiye kadar görülmemiş çok büyük iki savaşa neden olduk. Siz Antonius ile Augustus'un savaşına, ben de Troya savaşına, öyle mi?

FULVIA: Ama şu farkla ki, siz güzelliğinizle Troya savaşına neden oldunuz, oysa ben çirkinliğimle Antonius ile Augustus'un savaşına neden oldum.

HELENE: Bununla birlikte, bana karşı başka bir üstünlüğünüz var. Çünkü sizin savaşınız benimkine göre daha hoş. Kocam beni sevmekle kendisine yapılan hakaretin öcünü alıyor, bu da oldukça doğal; sizin kocanız ise sizi sevmemekle size yapılan hakaretin öcünü alıyor, bu da kocaların pek her zaman yaptıkları bir şey değil.

FULVIA: Evet, ama Antonius benim için savaştığını bilmiyordu, oysa Menelaos sizin için savaştığını pekâlâ biliyordu. Bu, Menelaos'un bağışlanamayacağı bir nokta; çünkü, tüm Yunanistan'ı ardına takıp, sizi Paris'in kollarından çekip almak için Troya'yı on yıl süreyle kuşatmak yerine, eğer Paris sizi geri vermek isteseydi, sizi kabul etmemek için bu sefer Sparta'nın on yıllık bir kuşatmayla karşı karşıya kalabileceği doğru değil mi? Açıkça söyleyeyim, Yunanların da, Troyalıların da tümü

aklını kaçırmıştı; Yunanlar deliye dönmüşlerdi, ille de sizi geri almak istiyorlardı, ötekiler daha beter deliydiler, ille de sizi alıkoymak istiyorlardı. Nasıl oluyor da bunca aklı başında insan ne yaptığını bilmeyen bir gencin keyfi için kendini canını veriyordu? Homeros'un, dokuz yıl sürmüş ve açıkçası bunca insanın ölümüne neden olmuş bir savaşın sonunda, Priamos'un sarayı önünde bir meclisi toplattığı o bölümü okurken kendimi gülmekten alamıyordum. Orada Antenor sizin geri verilmeniz gerektiği düşüncesinde, hem bana öyle geliyor ki, duraksamaya da yer yoktu. Yalnızca, bu çare biraz geç düşünülmüş olduğu için üzülmek gerekirdi. Bununla birlikte, Paris bu önerinin hoşuna gitmediğini belirtiyor, Homeros'un söylediğine göre, akıllılıkta tanrılardan aşağı kalmayan Priamos, meclisinin bu kadar çetrefil bir konuda bölünmesi karşısında canı sıkılıp ne karar alacağını da bilemeyerek, herkesin yemeğe gitmesini buyurdu.

HELENE: Hiç olmazsa Troya savaşının iyi yanı şuydu, tüm gülünçlüğü kolayca ortaya çıkmıştı, ama Augustus ile Antonius'un iç savaşı ne olduğunu göstermiyordu. Bir sürü Roma kartalı savaş alanında görüldüğünde, bunları o kadar acımasızca birbirine düşüren nedenin Augustus'un size karşı iyi niyetinin geri çevrilmesi olduğu düşünülememişti.

FULVIA: Erkekler arasında işler böyle yürür; bu işlerde büyük canlılıklar görülür, ama bunların nedenleri oldukça gülünçtür. En önemli olayların onuru adına, bunların nedenlerinin gizli kalması önemlidir.

BEŞİNCİ DİYALOG
PARMENISCUS, KHIOS'LU THEOKRITOS

THEOKRITOS: Gerçekten Trophonios'un mağarasına indikten sonra artık gülemiyor muydunuz?

PARMENISCUS: Hayır. Olağanüstü bir biçimde ciddileşmiştim.

THEOKRITOS: Trophonios'un mağarasının böyle bir özelliği olduğunu bilmiş olsaydım, ben de elbette oraya şöyle bir uğrardım. Ömrüm boyunca durmadan çok güldüm, hatta daha az gülseydim, ömrüm daha uzun olurdu. Kötü bir şaka beni şimdi bulunduğumuz yere sürükledi. Kral Antigonos tek gözlüydü. Ona bu nedenle şakayla karışık acımasızca hakaret etmiştim; ama, huzuruna çıkmam koşuluyla, bu yüzden bana karşı hiçbir kin beslemeyeceğine söz vermişti. Huzuruna neredeyse zorla götürüldüm. Dostlarım beni avutmak için şöyle diyorlardı: "Haydi, korkmayın, kralın gözüne görünür görünmez, hayatınız güvencede olacak." Ben de dedim ki: "Ah! Gözüne görünmeden bağışlanmam olanaksız, mahvoldum." İşleyeceğim bir cinayeti bağışlamaya hazır olan Antigonos yaptığım şa-

kayı bağışlamadı, gereksiz yere yapmış olduğum bu şaka bana kellemin uçurulmasına mal oldu.

PARMENISCUS: Benim de sizin gibi, hem de bu derece espri yeteneğim olmasını ister miydim, istemez miydim, bilemiyorum.

THEOKRITOS: Ama ben şimdi sizin o ciddi halinizi ne kadar almak isterdim.

PARMENISCUS: Ah! Düşünmeyin bunu. Bu kadar arzu ettiğiniz o ciddilik yüzünden az kalsın ölüyordum. Artık beni hiçbir şey eğlendirmiyordu. Gülmek için çaba harcıyordum, ama başaramıyordum. Dünyada gülünç olan hiçbir şeyden artık tat almıyordum. Gülünçlük benim için hüzün demekti. Sonunda, bu derece ciddi olmaktan umutsuzluğa kapılarak Delphoi'a gittim ve tanrıya beni güldürmek için bir çare söylemesi için durmadan dua ettim. O da pek anlaşılmayan ifadelerle bana analık gücüne başvurmamı önerdi. Vatanımı kastettiğini sandım. Oraya döndüm; ama orada da ciddiliğime çare bulamadım. Rastlantı bu ya, Delos'a gittiğim bir sırada, çaresiz bir hastalığa tutulmuş gibi, kesin kararımı vermeye başlıyordum. Orada, Apollon'un tapınaklarının görkemini ve heykellerinin güzelliğini şaşkınlık içinde seyrettim. Apollon heykelleri her yerde mermerden ve altındandı, hem Yunanistan'ın en iyi işçilerinin elinden çıkmıştı. Ama çok kötü yapılmış ve tam da bir yaşlı kadına benzeyen bir tahta Latona* heykelinin önüne gelip oğlunun heykelini annesinin heykeliyle karşılaştırınca, kahkahayı bastım. Gülmüş olduğum için ne kadar şaşırdığımı, memnun olduğumu, sevindiğimi size yeterince anlatamam. O

* Latona (ya da Leto) Apollon'un annesi. (ç.n.)

zaman Delphoi'da tanrının söylediğinin gerçek anlamını kavradım. Tüm bu altın ya da mermer Apollon heykellerine hiç armağan sunmadım; tüm bağışlarım ve tüm dileklerim tahta Latona heykeline nasip oldu. Ona ne kadar armağan sunduğumu bilmiyorum, onu günlük yakarak dumana boğdum; masrafına katlanacak durumda olsaydım, bir *Güldüren Latona* tapınağı yaptırırdım.

THEOKRITOS: Bana öyle geliyor ki, Apollon annesini karıştırmadan da size gülme yetinizi geri verebilirdi: Latona'nın yaptığı etkiyle aynı etkiyi yapabilecek başka çok şey görebilirdiniz.

PARMENISCUS: Keyfiniz yerinde olmadığı zamanlar, insanlara gülmek için zahmete girmeye değmediğini düşünürsünüz; onlar gülünç olmak için yaratılmışlardır ve gülünçtürler; bu da şaşırtıcı değildir. Ama gülünç olmaya başlayan bir tanrıça çok daha gülünçtür. Zaten Apollon ciddi halimin insanların tüm çareleriyle iyileşemeyeceğini ve tanrıların yardımına gereksinim duyduğum bir durumda olduğumu besbelli bana göstermek istiyordu.

THEOKRITOS: Can attığınız bu sevinç, bu neşe hâlâ çok daha büyük bir dert. Vaktiyle tüm bir ulus bu derde tutuldu ve bundan çok acı çekti.

PARMENISCUS: Nasıl olur! Sevince, neşeye fazla yatkın tüm bir ulus ha?

THEOKRITOS: Evet, bunlar Tiryns'lilerdi.

PARMENISCUS: Mutlu insanlarmış.

THEOKRITOS: Hiç de öyle değil. Hiçbir konuda ciddi tavır takınamadıkları için bu kentte her şey karmakarışık durumdaydı. Bir meydanda toplandıklarında, tüm konuşmaları, halkın işleriyle ilgili konular yerine, çılgınca konular üzerinde cereyan ediyordu. Elçileri kabul ettiklerinde, adamları gülünç duruma düşürüyorlardı; kent meclisini topladıklarında en ağırbaşlı senatörlerin düşünceleri maskaralıktan başka bir şey değildi. Her türlü durumda da mantıklı bir söz ya da eylem Tiryns'lilerde bir mucize olabilirdi. Sonunda bu şakacılıktan dolayı kendilerini tedirgin hissettiler, en azından sizin neşesizliğinizden dolayı kendinizi tedirgin hissettiğiniz kadar. Sonunda sizin gibi gidip Delphoi kâhinine danıştılar, ama çok farklı bir amaçla, yani ona biraz ciddilik kazanmanın çarelerini sormaktı amaçları. Kâhin onlara Poseidon'a , gülmeden, bir boğa sunarlarsa bundan böyle daha ciddi olabileceklerini söyledi. Tanrıya sungu aslında pek de güldürücü bir iş değil, bununla birlikte bu işi ciddi bir şekilde yapmak için oraya çok hazırlıklı gittiler: Hiç genç götürmemeye, yalnızca yaşlıları götürmeye karar verdiler; ama her yaşlıyı değil de, yalnızca hastalıklı ya da çok borcu olanları ya da çok can sıkıcı kadınları alacaklardı yanlarına. Tüm bu seçilmiş insanlar deniz kıyısına geldiklerinde, kurbanı kesmek için kadınlara, borçlara, hastalıklara ve yaşa karşın şarkılarını okuyup gözlerini yere indirmeleri ve dudaklarını ısırmaları gerekti, ama ne yazık ki orada yanlarına bir çocuk sokulmuştu, kural gereği bu çocuğu kovmak istediler, ama o şöyle haykırdı: *Nasıl olur! Yoksa boğanızı yutacağımdan mı korkuyorsunuz?* Bu budalaca söz, o düzmece ciddi havayı tamamen bozdu: Kahkahayı bastılar; sungu işi karıştı ve Tiryns'lilerin aklı başına gelmedi. Boğayı da ellerinden kaçırdıktan sonra, insanları adamakıllı ciddi kılma özelliği olan, sizin de üzerinizde büyük bir etki yapmış bulunan o Trophonios'un mağarasına gitmeyi düşünmemekle hata ettiler.

PARMENISCUS: Gerçekten de Trophonios'un mağarasına indim, ama beni çok sıkan bu mağaranın kâhinliği düşünüldüğü gibi değil.

THEOKRITOS: Peki ne ?

PARMENISCUS: Derin düşünmek. Ben bunu yapmıştım, artık gülmüyordum. Eğer kâhin Tiryns'lilere aynı şeyi buyurmuş olsaydı, onlar da o neşeli hallerinden kurtulmuş olacaklardı.

THEOKRITOS: İtiraf edeyim ki, bu derin düşünce konusunda çok şey bilmiyorum; ama bu düşüncelerin neden bu kadar üzücü olduğunu da anlayamıyorum. İnsanın aynı zamanda üzücü olan sağlıklı görüşleri yok mudur ? Neşeli olan, yalnızca yanlış olan mıdır? Akıl yalnızca bizi öldürmek için mi yaratılmıştır?

PARMENISCUS: Besbelli, doğa insanların çok derin düşünmesini amaçlamamış; çünkü o tür düşünceleri pahalıya satıyor. Derin düşünmek istiyorsunuz, diyor bize, o zaman dikkatli olun; bu düşüncelerin size verecekleri üzüntüyle dikkatsizliğinizin cezasını veririm.

THEOKRITOS: Peki ama doğanın neden düşüncelerin gidebildiği yere kadar gitmesini istemediğini söylemediniz bana.

PARMENISCUS: Doğa, insanları dünyaya orada yaşamaları için getirmiş; yaşamak da, çoğu zaman, orada ne yapıldığını bilmemektir. Bizi meşgul eden ve ilgilendiren şeylerin az da olsa önemini keşfettiğimiz zaman, bu önemin gizini doğanın elinden alıyoruz. Fazla ağırbaşlı oluyor ve artık bir şey yapmak istemiyoruz; işte doğa da bunu doğru bulmuyor.

THEOKRITOS: Ama sizi başkalarından daha iyi düşündüren akıl sizi onlar gibi davranmaya mahkûm etmeyi sürdürüyor.

PARMENISCUS: Doğru söylüyorsunuz. Düşünceler yoluyla bizi her şeyin üstüne yerleştiren bir akıl var; elbette, eylemler yoluyla bizi her şeye geri götüren bir akıl da olmalı; ama bu hesapla bile, hiç düşünmemiş olmak neredeyse aynı şey değil mi?

ALTINCI DİYALOG
BRUTUS, FAUSTINA

BRUTUS: Nasıl olur! Size karşı akla gelebilecek her türlü yakınlığı göstermiş olan, kuşkusuz tüm Roma imparatorluğunun da en iyi adamı bir kocayı, İmparator Marcus Aurelius'u, birçok kez aldatmaktan zevk almış olmanız düşünülebilir mi?

FAUSTINA: Peki, sizin o kadar yumuşak, o kadar ılımlı bir imparator olan Caesar'ı öldürmüş olmanız düşünülebilir mi?

BRUTUS: İmparatorluğu zorbalıkla ele geçirenleri, yumuşaklığı ve ılımlılığı yüzünden kendini güven altına alamamış Caesar'ı örnek gösterip, korkutmak istiyordum.

FAUSTINA: Eh, ben de size, tüm kocaları öyle korkutmak istiyordum ki, iyiliğinin karşılığını o kadar az görmüş olan Marcus Aurelius örneği karşısında hiç kimse koca olmayı düşünmeye cesaret etmemeliydi desem ?

BRUTUS: Bu güzel bir niyetmiş! Kocalar olmalı, yoksa kadınları kim yönetirdi? Oysa Roma'nın Caesar tarafından yönetilmeye hiç gereksinimi yoktu.

FAUSTINA: Bunu size kim söyledi? Roma, kadınların çoğuna mal edilenler kadar aşırı fantezilere kapılmaya ve tuhaf huylar edinmeye başlıyordu; efendisiz edemezdi Roma, ama bir başa sahip olmaktan da hoşlanmıyordu. Kadınlar da tam olarak böyle bir karakterdedir. Erkeklerin de egemenliklerine pek düşkün olduklarını kabul etmek gerekir; erkekler bunu evlilikte gösterirler, bu da zaten çok önemli bir konu, ama bu huylarını aşkta bile göstermek isterlerdi. Bir sevgilinin kendilerine sadık olmasını istediklerinde, burada sadakat boyun eğme demektir. Sözü geçerlilik âşık ile sevgili arasında eşit olarak paylaşılmalıdır; bununla birlikte, bu durum her zaman bir yandan öteki yana geçer, neredeyse çoğu zaman da âşıktan yana olur.

BRUTUS: Bakın, tüm erkeklere karşı tuhaf bir biçimde başkaldırdınız!

FAUSTINA: Ben Romalıyım, özgürlük konusunda Romalılarla aynı duygulara sahibim.

BRUTUS: Sizi temin ederim, bu hesaba göre tüm dünya Romalı kadınlarla dolu demektir, ama itiraf edin ki benim gibi Romalılar biraz daha az görülüyor.

FAUSTINA: Bu kadar az görülür olmaları daha iyi ya. Namuslu bir insanın sizin yaptığınızı yapmak isteyip velinimetini öldüreceğini sanmıyorum.

BRUTUS: Ben de sizin tutumunuza öykünmek isteyecek namuslu kadınlar bulunduğunu sanmıyorum. Benim tutumuma gelince, bunun yeterince kesin bir tutum olduğunu yadsıyamazsınız. Caesar'ın bana karşı olan dostluğundan etkilenmemek için çok katı yürekli olmak gerekti.

FAUSTINA: Marcus Aurelius'un yumuşaklığına ve sabrına dayanmak için az mı katı yürekli olmak gerekir sanıyorsunuz? Kendisini tüm aldatmalarımı umursamıyordu, kıskançlığıyla beni onurlandırmak istemiyordu. Kendisini aldatmanın zevkini elimden alıyordu. O kadar öfkeliydim ki, kimi zaman namuslu bir kadın olma isteğine kapılıyordum. Bununla birlikte, her zaman böyle bir gevşeklik göstermekten kurtuldum; hatta ben öldükten sonra bile, Marcus Aurelius benim için tapınaklar yaptırarak, buralara din adamları sağlayarak, onuruma Faustina şenlikleri düzenleyerek canımı sıkmadı mı?

Bu beni kudurtmaz mıydı? Beni böyle görkemli bir şekilde kutsamak ha? Bana tanrıça payesi vermek ha?

BRUTUS: İtiraf edeyim ki, kadınları tanımıyorum. Bu söylediklerinizden dünyanın en tuhaf yakınmaları.

FAUSTINA: Caesar'dan çok Sulla'ya karşı suikast düzenlemek zorunda kalmış olmayı yeğlemez miydiniz? Sulla son derece acımasız oluşuyla sizin öfkenizi ve kininizi uyandırabilirdi. Ben de kıskanç bir adamı aldatmayı daha çok yeğlerdim. Örneğin, sözünü ettiğimiz o Caesar'ı. Çekilmez bir gururu vardı.

Tüm dünyaya ve tüm karılarına söz geçirmek istiyordu. Clodius'un bunlardan birini, Pompeius'un da ötekini kendisi ile paylaştığını anlayınca ne Pompeius'a ne de Clodius'a katlanabildi. Caesar ile ne kadar mutlu olurdum!

BRUTUS: Az önce tüm kocaları yok etmek istiyordunuz, şimdi de en kötülerini yeğliyorsunuz.

FAUSTINA: İsterdim ki, kadınlar her zaman özgür kalsınlar diye, hiç koca olmasın; ama olmaları gerekiyorsa, en kötüleri

benim daha çok hoşuma gidenlerdir, özgürlüğüne yeniden kavuşmanın verdiği zevk dolayısıyla.

BRUTUS: Sizin karakterinizde olan kadınlar için en iyisi kocaların var olmasıdır. Özgürlük duygusu ne kadar güçlüyse, bu duygunun içine o ölçüde kötülük girer.

Eski Ölülerin Yeni Ölülerle Diyalogları

BİRİNCİ DİYALOG
SENECA, SCARRON

SENECA: Stoacıların hâlâ var olduklarını, sizin de son zamanlarda bu okula katıldığınızı söylemekle beni sevince boğdunuz.

SCARRON: Övünmek gibi olmasın, sizden, Khrysippos'tan, kurucunuz Zenon'dan daha çok stoacı oldum. Tümünüz kendinize göre felsefe yapmak durumundaydınız. Özellikle sizin çok malınız mülkünüz vardı. Ötekilere gelince, onlar da ya varlıklı idiler ya sağlıkları oldukça yerindeydi ya da kısacası tümünün eli ayağı tutuyordu. Her insan gibi, alışılmış olduğu şekilde, gidip geliyorlardı. Ama benim çok kötü bir talihim vardı; eciş bücüştüm, yüzüm neredeyse insan yüzü değildi, kımıldayamaz durumdaydım, bir ağacın kütüğü gibi bir yere bağlıydım, sürekli acı çekiyordum, tüm bu mutsuzlukların vücudumda kaldığını ve bilgeliğin ruhuna kadar geçemediğini gösterdim; üzüntü her zaman, kendi yaptığı yollardan içime girememenin utancını yaşadı.

SENECA: Böyle konuştuğunu duymak beni sevindirdi. Yalnızca konuşma biçiminizden sizin büyük bir stoacı olduğunu anlardım. Yüzyılınızın hayranlık duyduğu biri değil miydiniz?

SCARRON: Evet, öyleydim. Sabredip acılarıma katlanmakla yetinmiyor, alay ederek onlara hakaret ediyordum. Sağlık başka biri için şeref olabilir, ama benim için neşeye kadar varıyordu.

SENECA: Ah stoacı bilgelik! Oysa yanlış olarak düşünüldüğü gibi, sen bir hayal değilsin! İnsanlar arasında bulunuyorsun, işte bir bilge ki, sen onu belki İuppiter kadar bile mutlu kılmışsındır. Gel, bak, seni Zenon'la ve başka stoacılarla tanıştırayım. Dünyaya verdikleri o hayran olunası derslerin meyvesini görsünler.

SCARRON: Bu kadar ünlü ölülerle tanıştırmakla beni kendinize çok minnettar kılacaksınız.

SENECA: Onlara kim olarak tanıtacağım sizi?

SCARRON: Scarron dersiniz.

SENECA: Scarron mu? Bu adı biliyorum ben. Burada bulunan birçok yeni ölünün sizden söz ettiğini duymadım mı?

SCARRON: Duymuş olabilirsiniz.

SENECA: Bir sürü eğlenceli, komik şiir yazmadınız mı siz?

SCARRON: Evet, hatta bürlesk* şiir türünü ben icat ettim. Şaka konusunda en aşırıya kaçan bir tür bu.

SENECA: Demek filozof değildiniz?

Kaba, aşırı ve bayağı komik. (ç.n.)

SCARRON: Neden değildim?

SENECA: Çünkü şakaya dayalı yapıtlar kaleme almak ve güldürmeyi düşünmek bir stoacının işi değildir.

SCARRON: Ah! Şakanın yüksek niteliklerini anlamadığınızı pekâlâ görüyorum. Tüm bilgelik bunda yatar. Her şeyden bir gülünçlük çıkarabilirsiniz. İsteseydim, hem de çok kolayca, sizin yapıtlarınızdan bile böyle bir şey çıkarabilirdim; ama her şeyden ciddilik çıkmaz, dolayısıyla yapıtlarımı bunlarda ciddilik bulunduğu şeklinde hiçbir zaman yorumlayamayacağınıza sizinle bahse girerim. Bu da, gülünçlük her yerde egemendir ve dünyada sorunlar ciddi olarak ele alınmak için yaratılmamıştır demek değil midir? Sizin Vergilius'unuzun o olağanüstü Aeneis'ini bürlesk şiirlere koydum; burada çok hoş olanla gülünç olanın birbirine bu kadar yakın olduğu, birbirine değdiği daha iyi gösterilemezdi. Her şey perspektifi olan o yapıtlara benzer ve şuraya buraya dağılmış figürler belli bir noktadan bakarsanız sizin için örneğin bir imparator oluşturur, bu bakış açısını değiştirin, bu figürler size bir dilenciyi gösterir.

SENECA: O şakacı şiirlerinizin insanları bu kadar derin düşüncelere sürüklemek için yazıldığının anlaşılmamış olmasından ötürü size acıyorum. Ne kadar büyük bir filozof olduğunuz bilinmiş olsaydı, size daha da çok saygı gösterilirdi, ama halka sunduğunuz söylenen o yapıtlara bakarak bu filozofluğunuzu keşfetmek kolay değildi.

SCARRON: Yoksulluğun, hastalıkların bilgenin neşesine hiçbir şekilde zarar vermemesi gerektiğini kanıtlamak için kalın kalın kitaplar yazmış olsaydım, bunlar bir stoacıya yaraşır kitaplar olmayacak mıydı?

SENECA: Buna karşı çıkmıyorum.

SCARRON: Yoksulluğa karşın, hastalıklara karşın böyle bir neşeye sahip olduğumu kanıtlayan sayısını bilmediğim kitaplar yazdım, bu daha iyi değil mi? Sizin ahlâkla ilgili kitaplarınız bilgelik üzerine yalnızca birtakım soyut düşüncelerden ibaret, ama benim şiirlerim bilgeliğin sürekli bir uygulamasıydı.

SENECA: Eminim ki sizin o sözde bilgeliğiniz aklınızdan değil, mizacınızdan kaynaklanıyordu.

SCARRON: Ama bu da dünyanın en iyi bilgelik türü.

SENECA: Pekâlâ! Mizaçları gereği bilge olanlar, şakacı bilge demek. Bunlar deli değilse, deli sayılmalı mı? Erdemli olmanın mutluluğu kimi zaman doğadan kaynaklanabilir, ama bu mutluluğun değeri hiçbir zaman akıldan başka bir şeyden kaynaklanamaz.

SCARRON: Sizin değer dediğiniz o şey genellikle pek önemsenmez; çünkü eğer bir adam biraz erdem sahibiyse, bunun da onda doğal bir şey olmadığı anlaşılabiliyorsa, bu erdem neredeyse yok sayılır. Bununla birlikte, bu, özen gösterilerek kazanılmışsa, o zaman daha çok saygıya değer olmalı gibi görünüyor. Neyse; burada başlı başına aklın vardırdığı bir sonuç söz konusu, buna güvenilmez.

SENECA: Sizin bilgelerinizin mizacının eşit olmayışına daha da az güvenmeli. Bunlar ancak mizaçlarındaki kanın istediği ölçüde bilgedirler. Erdemlerinin nereye kadar varacağını bilmek için vücutlarının içindeki bölümlerin nasıl düzenlenmiş olduğunu da bilmek gerekir. Bu konuda artık sürprizle karşılaş-

maktan korkacak durumda olmamak için, insanın kendisini yalnızca aklın güdümüne bırakması ve doğadan adamakıllı bağımsız kalması çok daha iyi değil mi?

SCARRON: Olanaklı olsaydı en iyisi olurdu, ama ne yazık ki doğa her zaman haklarını elinde tutar; ilk hareketlerini hiçbir zaman engelleyemezsiniz, bu hareketler akıl bundan haberdar edilmeden önce çok yol almıştır ve sonunda kendisini davranmaya hazır gördüğünde, çoktan birçok düzensizlikle karşılaşır: Bunları düzeltip düzeltemeyeceği henüz büyük bir sorun olarak ortadadır. Aslında ben akla tümüyle güvenmeyen bunca insan görülüyorsa, buna şaşmıyorum.

SENECA: Bununla birlikte insanları yönetmek ve dünyada her şeyi ayarlamak akla düşüyor.

SCARRON: Ama yine de otoritesini gösterecek durumda değil. Duyduğuma göre, siz öldükten yaklaşık yüz yıl sonra, Platoncu bir filozof o zaman saltanat süren bir imparatordan, Calabria bölgesinde tümüyle yıkıntı halindeki bir kenti Platon'un cumhuriyet yasalarına göre yeniden kurmak, yönetmek ve Platonopolis adını vermek üzere istemiş; ama imparator, küçük bir kentin yönetimini bu filozofa verecek kadar o eşsiz Platon'un aklına güvenmeyip bu isteği reddetmiş. Şu işe bakın, akıl ne kadar saygınlığını yitirmiş. Birazcık değerli olsaydı, yalnızca ona saygı duyabilecek insanlar olurdu, ama insanlar ona saygı duymuyorlar.

İKİNCİ DİYALOG
RAMON LLULL, ARTEMISIA

ARTEMISIA: Bu benim için yepyeni bir şey. Madenleri altına dönüştürmenin bir yolu olduğunu ve bu yola felsefe taşı ya da büyük yapıt dendiğini söylüyorsunuz, öyle mi?

R. LLULL: Evet, bu taşı uzun süre aradım.

ARTEMISIA: Buldunuz mu?

R. LLULL: Hayır, ama herkes ona inandı, hâlâ inanılıyor. Gerçek şu ki bu taş boş bir hayalden başka bir şey değil.

ARTEMISIA: Peki öyleyse niye arıyordunuz onu?

R. LLULL: Bu konuda gözüm burada açıldı.

ARTEMISIA: Bana öyle geliyor ki biraz geç kalmışsınız.

R. LLULL: Benimle alay etmek istediğinizi pekâlâ anlıyorum. Bununla birlikte birbirimize sandığınızdan daha çok benziyoruz.

ARTEMISIA: Ben size benziyorum ha! Ben ki evlilikte sadakat örneği olmuş, kocamın küllerini yutmuş, onun adına tüm dünyanın hayran kaldığı görkemli bir anıt dikmişim! Ömrünü madenleri altına döndürmenin gizini çözmeye çalışmakla geçirmiş bir adama nasıl olur da benzeyebilirim!

R. LLULL: Evet, evet, ben ne dediğimi iyi biliyorum. Biraz önce yapmış olmakla övündüğünüz tüm o güzel şeylerden sonra, sizi sevmeyen bir gence deli gibi âşık oldunuz. Bunca övünme payı çıkarabileceğiniz o güzelim yapıyı ona sundunuz ve Mausolos'un yuttuğunuz külleri yeni bir tutkuya karşı yeterince iyi bir çare olmadı.

ARTEMISIA: Hakkımda bu kadar bilgi sahibi olduğunuzu sanmıyordum. Yaşadığım yer yeterince tanınmıyordu; bu yeri bilen bunca insan olduğunu düşünemezdim.

R. LLULL: Demek ikimize de layık olmadığımız halde saygı gösterilmesi açısından yazgılarımızda benzerlik olduğunu itiraf edeceksiniz; sizin kocanızın ruhuna her zaman sadık kaldığınıza inanıldı, benim de felsefe taşını bulduğuma.

ARTEMISIA: Seve seve itiraf ederim. Halk birçok şeyde aldatılmak için yaratılmıştır; içinde bulunduğu ruhsal durumdan yararlanmak gerekir.

R. LLULL: Peki, ikimizde ortak olan başka hiçbir şey yok mu acaba?

ARTEMISIA: Şimdiye kadar, size benzediğim için çok memnunum. Konuşun.

R. LLULL: İkimiz de bulunamayan bir şeyi aramadık mı? Siz kocanıza sadık olmanın gizini, ben de madenleri altına döndürmenin gizini çözmeye çalışmadık mı? Sanıyorum, evlilikte sadakatla felsefe taşını aramak aynı kapıya çıkıyor.

ARTEMISIA: Kadınlar hakkında o kadar kötü düşünen insanlar var ki, bunlar bile belki felsefe taşının bu kıyaslanmaya giremeyecek kadar olanaksız olduğunu söyleyeceklerdir.

R. LLULL: Eh! Ne kadar olanaksız olsa da, bunu aramayı size garanti ediyorum.

ARTEMISIA: Peki ama, bu taşın aranması ve sağduyulu bir insan gibi görünen sizin bu düşe dalmış olmanız neden ileri geliyor?

R. LLULL: Felsefe taşının bulunamayacağı doğrudur, ama onu aramak da kötü bir şey değil; onu ararken aranmayan çok güzel gizli şeyler bulursunuz.

ARTEMISIA: Bulunabilen bu gizli şeyleri aramak hiçbir zaman bulunamayacak gizli şeyleri düşünmekten daha iyi değil mi?

R. LLULL: Tüm bilimlerin ardından koşup da hiçbir zaman yakalayamadıkları boş bir hayali vardır, ama yolda çok yararlı başka bilgileri yakalarlar. Kimyanın felsefe taşı varsa, geometrinin bir dairenin alanını kareye çevirmesi, gökbilimin boylamları, mekanik biliminin sürekli hareketleri vardır. Tüm bunları bulmak olanaksızdır, ama aramak çok yararlıdır. Size belki anlamadığınız bir dille konuşuyorum, ama hiç olmazsa ahlâkın kendisinin de boş bir hayali olduğunu elbette anlaya-

caksınız. Bu, çıkar gütmemedir, tam bir dostluktur; bunlara hiçbir zaman ulaşamazsınız, ama ulaştığınızı ileri sürmeniz de iyi bir şeydir; en azından bunu ileri sürmekle birçok başka erdeme ya da övgüye ve saygıya değer birçok eyleme ulaşırsınız.

ARTEMISIA: Bir kez daha söyleyeyim, tüm boş hayaller bir kenara bırakılmalı ve yalnızca gerçek olanı araştırmaya sarılmalı diye düşünüyorum.

R. LLULL: Nasıl böyle düşünebilirsiniz! Her şeyde insanların kendilerine güçlerinin üstünde olsa bile bir yetkinlik noktası saptamaları gerekir. Yalnızca, gerçekten erişebilecekleri yere erişebileceklerine inandıklarında yola çıkmalıdırlar. Gözlerinin önünde kendilerini yüreklendiren hayali bir süre de olmalı. Bana kimyanın altın elde etmeyi öğretemeyeceğini kim söylese, kimyayı bir yana bırakırdım. Size kocanıza karşı göstermekle övündüğünüz o son derece sadakatin hiç de doğal olmadığını kim söylese Mausolos'un anısına görkemli bir mezar yaptırmak zahmetine katlanmazdınız. Yanlış düşüncelerle desteklenmezseniz, cesaretinizi kaybedersiniz.

ARTEMISIA: Demek ki insanların yanılmaları yararsız değil.

R. LLULL: Yararsız olur mu? Gerçek olduğu gibi kendini gösterse, ne yazık ki her şey mahvolurdu; ama o, her zaman oldukça gizli kalmasının ne kadar önemli olduğunu biliyor gibi görünüyor.

ÜÇÜNCÜ DİYALOG
APICIUS, GALILEI

APICIUS: Ah! Sizin yüzyılınızda doğmadığıma ne kadar üzülüyorum!

GALILEI: Bana öyle geliyor ki, mizacınıza bakılacak olursa içinde yaşadığınız yüzyılla oldukça iyi uyuşmanız gerekirdi. Yalnızca nefis yemekler yemek istiyordunuz; hem tam da Roma dünyanın efendisiyken, oraya her taraftan az bulunan kuşların ve balıkların geldiği görülürken, kısacası tüm dünya Romalılar tarafından yalnızca kendilerinin güzel yemekler yemelerine yardımcı olmaya zorlanıyor gibi görünürken siz dünyada ve Roma'da bulunuyordunuz.

APICIUS: Ama benim yüzyılım bilgisizdi; sizin gibi bir adam bulunsaydı, onu uzakta, dünyanın bir ucunda da olsa, aramaya giderdim.Yolculuklar bana hiç güç gelmez. Campania Bölgesi'ndeki Minturno'da daha önce yediğim bir cins balık için yaptığım yolculuğu biliyor musunuz? Bu balığın Afrika'da çok daha büyük bir türü olduğunu söylediler bana. Hemen bir geminin donanımı ve tayfasını sağlayıp Afrika'ya gitmek üzere yola çıktım. Yolculuk güç ve tehlikeli oldu. Afrika kıyılarına yaklaştığımızda, bilmiyorum kaç balıkçı kayığı önüme çıktı.

Benim bu yolcuğumdan haberli oldukları için bana aradığım o balıklardan getirdiler. Bunları Minturno'dakilerden daha büyük bulmadım; aynı anda, hiç görmediğim bir ülkeyi görme merakına kapılmadan, karada serinlemek isteyen mürettebatın ricalarına da aldırmadan kaptanlara İtalya'ya geri dönülmesini buyurdum. Bu yorgunluğa sizin için çok daha severek katlanabilirdim; buna inanabilirsiniz.

GALILEI: Amacınız ne olabilirdi, anlayamadım. Ben sade bir yaşam sürmeye alışmış, hep yıldızlarla uğraşan zavallı bir bilgindim.

APICIUS: Ama siz gök dürbününü icat ettiniz; sizden sonra sizin gözler için yaptığınızı kulaklar için yaptılar, sesi çoğaltan, büyüten borular icat edildi demek istiyorum; kısacası, duyuları geliştirdiniz ve başkalarına bunları geliştirmeyi öğrettiniz. Sizden tat alma duyusu için de çalışmanızı ve yemek yeme zevkini artıracak bir alet düşünmenizi rica ederdim.

GALILEI: Çok iyi, sanki tat alma duyusunun kendisi doğal olarak tam anlamıyla gelişmemiş gibi.

APICIUS: Neden görme duyusundan daha gelişmiş olsun ki?

GALILEI: Görme duyusu da çok iyi gelişmiştir. İnsanların çok iyi gözleri var.

APICIUS: Peki, dürbününüzden yararlanabilecek kötü gözler hangileri?

GALILEI: Bunlar filozofların gözleridir. Bu insanlar için

güneşte lekeler olup olmadığını, gezegenlerin merkezleri üzerinde dönüp dönmediğini, Samanyolu'nun küçük yıldızlardan oluşup oluşmadığını öğrenmek önemlidir, ama bu nesneleri gerektiği kadar açık ve seçik olarak görecek kadar iyi gözlere sahip değildirler; oysa tüm bunlara karşı kayıtsız olan öteki insanların gözleri çok iyi görür. Bir şeylerden yararlanmak istiyorsanız, bunun için her şeyiniz tamdır, ama bunları tanımak içinse her şey eksiktir sizde; insanların hiçbir şeye gereksinimi yok, ama filozofların her şeye gereksinimi var. Sanatın kimilerine verecek yeni aletleri bulunmaz, kimilerine de hiçbir zaman yeterince böyle aletler vermeyecektir.

APICIUS: Sanatın insanların çoğuna daha iyi yemek yemeleri için yeni aletler vermediğini kabul ediyorum; ama filozoflara daha iyi görmeleri için dürbün verdiği gibi, bu tür aletler de vermesini isterdim; o zaman da onları felsefenin kendilerine mal olduğu çabaların karşılığını pekâlâ almış sayardım; çünkü, kısacası, felsefe yalnızca keşiflerde bulunursa neye yarar ki? Bu keşifler zevklerle ilgili olarak yapılmazsa bunlara ne diye gereksinim duyulsun?

GALILEI: Uzun süre önce böyle bir şikâyette bulunuldu.

APICIUS: Ama akıl kimi zaman yeni kazançlar elde ettiğine göre duyular neden böyle kazançlar elde etmesin? Duyuların böyle kazançlar elde etmesi çok daha önemli olacaktır.

GALILEI: Duyulara daha azı gerekirdi. Duyular o kadar gelişmişler ki, önce kendilerini hoşnut kılabilecek tüm zevkleri buldular. Akıl yeni bilgiler bulursa, buna üzülmek gerekir, çünkü doğası gereği çok yetersizdir.

APICIUS: Peki, yeni zevkler icat edeceklere büyük ödüller öneren Pers kralları deli miydi?

GALILEI: Evet; eminim ki bu tür ödüllerden ötürü varlarını yoklarını yitirmediler! Önce insanlarda yeni gereksinimler ortaya çıkartmak gerekirdi.

APICIUS: Nasıl olur! Her zevk bir gereksinime mi dayanacaktı ? Ben biri için ötekinden vazgeçmeyi yeğlerdim. Doğa öyleyse bize hiçbir şeyi bedava vermeyecek mi?

GALILEI: Suç bende değil. Benim düşüncemi kınıyorsunuz, ama doğru olmasında sizin başka birinden daha çok çıkarınız var. Yeni zevkler ortaya çıkacak olsaydı, tüm yüzyılların keşiflerinden yararlanabileceğiniz son zamanlarda yaşamak için beklememiş olmakta teselli bulacak mıydınız? Yeni bilgilere gelince, bunlara sahip olacakları kıskanmayacağınızı biliyorum.

APICIUS: Bu düşüncenizi paylaşıyorum, eğilimlerimi sandığımdan daha çok kamçılıyor. Bilgiler bunları ele geçirmek isteyenlere bırakıldığına, doğa da tüm yüzyıllarda yaşamış insanları bu konuda eşit kılmak zahmetine katlanmadığına göre, ben bilginin çok büyük bir avantaj olmadığını görüyorum. Bir yüzyılın başka bir yüzyıldan daha çok bilgiye sahip olabilmesine izin vermek çok büyük bir haksızlık olurdu; bu nedenle de paylaşımı eşit olmuştur.

DÖRDÜNCÜ DİYALOG
PLATON, MARGARET STUART

MARGARET STUART: Yardım edin bana, yüce Platon; benden yana olun, çok rica ediyorum.

PLATON: Nedir söz konusu olan?

MARGARET STUART: Çok çirkin ama bilge bir adama verdiğim oldukça ateşli bir öpücük söz konusu. Kendimi haklı göstermek için o zaman söylediğimi şimdi yinelemem boşuna, ama bunca güzel sözün çıktığı bu ağzı öpmek istemiştim. Burada benimle alay etmek isteyen ve böyle lütufların iyi konuşan ağızlara değil ancak güzel ağızlara yaraştığını, bilginin güzellikle aynı kefeye konulmaması gerektiğini ileri süren kaç ölü olduğunu bilmiyorum. Gelin de bu ölülere, tutkulara yol açmaya gerçekten layık olan şeylerin gözden kaçtığını ve güzel olan bir şeye, onun çok çirkin bir vücudu örten kılıfına bakarak bile hayran olunabileceğini öğretin.

PLATON: Neden bunları anlatmamı istiyorsunuz ki? Doğru değil bunlar.

Fransız şair ve Latince hitabet uzmanı Alain Chartier (1385-1435) söz konusu. (ç.n.)

MARGARET STUART: Bunları daha önce binlerce kez anlattınız.

PLATON: Evet ama, o zaman yaşıyordum. Filozoftum ve aşktan söz etmek istiyordum. Ama Miletos masalları* yazanlar gibi aşktan söz etmek benim karakterime uygun olmazdı. Bu konuları, bir bulutla örter gibi, herkesin gözlerinin bunların ne olduklarını anlamasını engelleyen, felsefeye özgü anlaşılmaz sözlerle örtüyordum.

MARGARET STUART: Bana söylediklerinizi düşündüğünüzü sanmıyorum. Elbette, sıradan bir aşktan başka bir aşktan söz etmiş olmanız gerekir. Ne zaman? Kanatlı ruhların gökyüzünün son kubbesinde arabalarla yaptıkları yolculukları, burada güzeli özünde seyredişlerini; bu kadar yüksek bir yerden, yönetmesi çok güç atlarından birinin hatası yüzünden yeryüzüne o talihsiz düşüşlerini; kanatlarının kırışıp vücuda yapışmasını, gökyüzünde gördükleri o güzelin bir kopyası sandıkları güzel bir yüzle karşılaştıklarında başlarına gelenleri; ısınıp yeniden iş görmeye başlayınca sevdikleri yere doğru uçmak için kullanmaya çalıştıkları kanatlarını, nihayet olağanüstü olduğunu bildikleri güzelliğin karşısında onları yakalayan o korkuyu, o dehşeti, o büyük korkuyu; onları coşturan o aşırı kutsal tutkuyu ve âşıklarına, tanrılara armağan sunar gibi armağan sunmak için duydukları o arzuyu anlattığınızda.

PLATON: Sizi temin ederim ki iyi anlaşılmış, bağlılıkla dile getirilmiş tüm bunlar yalnızca güzel insanların birçok arzu uyandıracakları anlamına gelir.

---

* Antik Çağ'da yazılmış çoğu zaman açık saçık masallar. (ç.n.)

MARGARET STUART: Ama, size göre, son derece hoşa giden bir güzelliği durmadan akla getiren vücut güzelliğinde karar kılınmaz. Betimlemiş olduğunuz bu o kadar canlı hareketlere yalnızca iri gözler, küçük bir ağız ve taptaze bir ten yol açabilir mi acaba? Bu hareketleri haklı göstermek, kendinizi de onları betimlemiş olmakla haklı çıkarmak istiyorsanız, onlara nitelik olarak ruh güzelliğini verin.

PLATON: Size gerçeği söylememi ister misiniz? Zihin güzelliği hayranlık, ruh güzelliği saygı, vücut güzelliği ise aşk verir. Saygı ve hayranlık oldukça dingindir, yalnızca aşktır coşkun olan.

MARGARET STUART: Öldüğünüzden bu yana çapkınlaşmışsınız; çünkü yaşadığınız dönemde aşk konusunda başka bir dil kullandığınız gibi, bu konuda tasarladığınız yüce düşünceleri de uyguluyordunuz. Yaşlandığında Kolophon'lu Arkeanassa'ya âşık olmadınız mı? Şu dizeleri onun için yazmadınız mı?

Sevimli Arkeanassa güvenimi hak etti.
Yüzünde kırışıklar var, ama
bunların içinde bir sürü aşkın
eğlendiğini görüyorum.
Siz ki bunca aşkı yaşayabildiniz,
o aşkların çekiciliği bu küçük kırışıklıkların içinde
kaybolmadan yıllar önce.
Ah! Neden birbirinize katlanmadınız?

Elbette, Arkeanassa'nın yüzündeki kırışıklar içinde eğlenen o aşklar ilerlemiş yaşıyla gelişmiş olan zihninin aldığı tatlardı şimdi. Güzelliği onu gençken görmüş olanlar üzerinde çok

büyük etki yaptığı için bunlara acıyor, aslında onda yılların ortadan kaldıramadığı değeri seviyordunuz.

PLATON: Bana o yaşında aşk esinlediğini sanan Arkeanassa'ya yazdığım bu yergiyi bu kadar olumlu bir biçimde yorumlamak istediğiniz için size çok minnettarım. Tutkularım sizin sandığınız kadar metafizik değildi. Bunu yazdığım başka şiirlerle size kanıtlayabilirim. Hâlâ yaşıyor olsaydım, aşktan söz etmek isteyeceği zaman Sokrates'ime yaptıracağım aynı şeyi yapardım: Yüzümü örterdim, siz de sesimi bir örtünün arkasından duyardınız, ama burada bu numaraya gerek yok. İşte şiirim:

Agathis ateşli bir öpücükle
duyduğum acıların bedelini
bana ödemeye razı olursa,
geldiğini hissederim ruhumun
ansızın dudaklarıma,
Agathis'in dudaklarına
geçmek isteyen ruhumun.

MARGARET STUART: Bunları söyleyen Platon mu?

PLATON: Ta kendisi.

MARGARET STUART: Nasıl olur! Platon, geniş omuzlarıyla, ciddi yüzüyle ve aklındaki tüm felsefeyle, Platon böyle bir öpücük aldı ha?

PLATON: Evet.

MARGARET STUART: Benim o bilginime verdiğim öpücüğün tümüyle felsefe ağırlıklı olduğunu ve sizin o sevgilinize

verdiğiniz öpücüğünse hiç de öyle olmadığını iyice düşünüyor musunuz? Ben sizin kişinizi ne yaptım, siz benimkini ne yaptınız?

PLATON: Kabul ediyorum; filozoflar kadınlara düşkündür, çapkındır; oysa çapkın olarak doğanlar filozof olmak için boşuna uğraşırlar. Biz felsefenin düşlerinden haberi olmayan insanların bu düşlerin ardından koşmalarına ses çıkarmayız, ama kendimiz gerçek olan şeyin üstüne çullanırız.

MARGARET STUART: Verdiğim öpücüğü savunmak için Agathis'in âşığına başvurmakla yanlış kapı çalmışım. O çirkin bilgine âşık olsaydım, size karşı bu kadar avantajlı durumda olmazdım. Bununla birlikte zihnin kendisi tutkulara yol açabilir, kadınların elinden de bunları alır; kadınlar güzel değillerse, bu açıdan kendilerini kurtarırlar.

PLATON: Zihnin tutkulara yol açtığını bilmiyorum, ama onun güzelliğin yardımı olmaksızın bedeni tutkuları doğuracak duruma getirdiğini ve bedene onda eksik olan tadı verdiğini iyi biliyorum. Bunun bir kanıtı da şudur: Bedenin bu işte bir rolü olmalı ve her zaman kendinden bir şey sağlamalıdır, yani en azından gençlikten yana bir şey; çünkü hiç yardıma gereksinimi yoktur, zihin onun için kesinlikle yararsızdır.

MARGARET STUART: Aşkın içinde her zaman madde olacak ha!

PLATON: Aşkın doğası böyledir. İsterseniz ona konu olarak yalnızca zihni verin, bundan kârlı çıkmazsınız; aşkın hemen maddenin içine girdiğini görünce şaşırırsınız. O bilgininizin yalnızca zihnini seviyorduysanız, neden onu öptünüz? Çünkü beden, zihnin uyandırabileceği tutkuların yardımını toplamaya bakar.

BEŞİNCİ DİYALOG
STRATON, URBINO'LU RAFFAELLO

STRATON: Köleme verdiğim bir aklın bu kadar mutlu sonuçlar doğuracağını ummuyordum. Bu akıl orada hayatımı kurtarmama ve kral olmama, buradaysa tüm bilgelerin hayranlığını kazanmama neden oldu.

RAFFAELLO: Peki neydi bu akıl?

STRATON: Tyros kentindeydim. Bu kentin tüm köleleri ayaklanıp efendilerini boğazladılar; ama sahip olduğum bir köle insanlık gösterip hayatımı bağışladı ve beni tüm öteki kölelerin aşırı öfkesinden kaçırdı. Bu köleler, aralarından, belli bir günde güneşin doğuşunu ilk görecek olanı kral seçmeye karar verip bir kırda toplandılar. Tüm bu kalabalığın gözleri gökyüzünün güneşin ortaya çıkması gereken doğu bölümüne çevrilmişti. Ne yapacağı konusunda kendisini bilgilendirdiğim benim kölem tek başına, batıya bakıyordu. Ötekilerin onu deli sandıklarından herhalde kuşku duymazsınız. Bununla birlikte, onlara sırtını dönmüş durumdayken, güneşin çok yüksek bir kulenin tepesinde ortaya çıkan ilk ışınlarını gördü, ötekilerse hâlâ doğuda güneşin tam görüntüsünü aramakta idiler. Kölenin zekâsının inceliğine hayran kaldılar, ama o bu inceliği bana borçlu olduğu-

nu, hâlâ yaşadığımı onlara açıkça anlattı, ben de tanrı gücünde bir insan olarak hemen kral seçildim.

RAFFAELLO: Anlıyorum ki kölenize verdiğiniz aklın size çok yararı olmuş, ama hayran olunacak yanı neydi, bunu anlamıyorum.

STRATON: Ah! Burada bulunan tüm filozoflar köleme tüm bilgelerin uyguladıkları şu şeyi, gerçeği bulmak için sırtını kalabalığa dönmek gerektiğini ve ortak, sıradan düşüncelerin tersi ele alındığında, bunun doğru düşüncelere varmanın kuralı olduğunu benim adıma size söyleyeceklerdir.

RAFFAELLO: Bu filozoflar elbette filozof olarak konuşuyorlar. Ortak, sıradan düşünceleri ve önyargıları kötülemek onların mesleği gereğidir; bununla birlikte, bundan ne daha kolay ne de daha yararlı bir şey vardır.

STRATON: Bu düşünce ve önyargılardan söz etme biçiminize bakılacak olursa, bunları uygulamanın zararını görmediğiniz pekâlâ anlaşılıyor.

RAFFAELLO: Sizi temin ederim ki, önyargılardan yana olduğumu söylüyorum, ama bunda bir çıkarım yok, çünkü önyargılar beni dünyada sıklıkla alay konusu yaptı. Roma'daki yıkıntıların içinde buralardan heykeller çıkarmak üzere çalışıyorduk ve iyi bir heykeltıraş, iyi bir ressam olarak da tanındığım için, bu heykellerin Antik Çağ'a ait olup olmadığı konusunda karar vermek üzere beni seçmişlerdi. Rakibim olan Michelangelo, gizlice Bacchus'un çok güzel bir heykelini yaptıktan sonra bunu, Bacchus'ün bir parmağını koparıp, bir yere gömmüştü, buranın da kazılacağını biliyordu. Heykel bulunduğunda onun Antik Çağ'a ait olduğunu söyledim. Michelangelo ise bunun

çağdaş bir yapıt olduğunu ileri sürdü. Ben düşüncemi özellikle heykelin güzelliğine dayandırıyordum; sanat ilkelerine göre, bu güzellikle bu heykel bir Yunanın elinden çıkmış olmaya değerdi. Tersi söylendikçe, ben de bu Bacchus'ün yapılış tarihini Polykleitos ya da Pheidias dönemine kadar götürdüm. Sonunda Michelangelo kopartmış olduğu parmağı gösterdi, bu tartışılamayacak bir kanıttı. Bu saplantımla alay edildi, ama ne yapmış olabilirdim ki? Ben seçiciydim; bu nitelik de karar vermeyi gerektirir.

STRATON: Akla göre karar verebilirdiniz.

RAFFAELLO: Peki, akıl karar verir mi ki? Aklıma danışarak o heykelin Antik Çağ'a ait olup olmadığını hiçbir zaman bilemezdim, yalnızca çok güzel olduğunu bilebilirdim, ama önyargım yardıma gelip bana güzel bir heykelin Antik Çağ'a ait olması gerektiğini söylüyor: İşte size bir karar, ben de kararımı veriyorum.

STRATON: Elbette aklın bunlar gibi çok önemli olmayan konularda tartışılmaz ilkeler ortaya koyamaması söz konusu olabilir, ama insanların tutumunu ilgilendiren her konuda çok kesin kararlar verir; ne yazık ki ona danışılmıyor.

RAFFAELLO: Neye karar vereceğini görmek için bir konuda akla danışalım. Ona, insanın dostlarının ya da anne babasının ölümüne ağlaması mı, yoksa gülmesi mi gerektiğini soralım. Bir yandan, onları kaybettiniz, ağlayın; öte yandan da, onlar hayatın sıkıntılarından kurtuldular, gülün diyecektir. İşte aklın yanıtları. Oysa ülkenin töresi bizi bağlar. Bu töre ağlamamızı buyuruyorsa, ağlarız, hem de öyle ağlarız ki, o konuda gülünebileceğini düşünmeyiz; ya da güleriz, hem de öyle güleriz ki, ağlanabileceğini düşünmeyiz.

STRATON: Akıl her zaman bu kadar kararsız değildir. Kendisinin yapmasına değmeyen şeyi yapmayı önyargıya bırakır, ama ne kadar çok önemli şey hakkında kesin düşünceleri vardır, bunlardan da ne kadar daha az önemli olmayan sonuçlar çıkarır değil mi?

RAFFAELLO: Bu kesin düşüncelerin sayısı azsa, çok yanılırım.

STRATON: Önemi yok. Bunlara yalnızca tam bir güven duymak gerekir.

RAFFAELLO: Bu olamaz, çünkü akıl bize çok az sayıda kesin özdeyişler öneriyor, zihnimiz de daha fazlasına inanmaya göre oluşmuş. Böylece, bu inanmaya eğiliminin fazlası önyargıların yararına gidiyor, sonunda da yanlış düşünceler aklı dolduruyor.

STRATON: Peki yanlışa atılmaya ne gerek var? Kuşkulu şeylerde insan kararını erteleyemez mi? Akıl hangi yola sapacağını bilmezse durur.

RAFFAELLO: Doğru söylüyorsunuz. O zaman, yolundan sapmamak için, tek adım bile atmamaktan başka çaresi yoktur aklın, ama bu durum insan zihni için güç bir durumdur; çünkü zihin sürekli devinim halindedir, gitmesi gerekir. Herkes kuşku duymayı bilmez, bu kuşkuyu duymak için bilgiye, bununla yetinmek için de güce gerek vardır. Zaten, kuşku eylemsizdir, insanlar arasında eylem gereklidir.

STRATON: Bu yüzden, başka bir insan gibi davranmak için, törenin önyargılarını korumalı, ama aklı başında bir insan olarak düşünmek için zihnin önyargılarından kurtulmalıdır.

RAFFAELLO: Bunların tümünü korumak daha iyi. Samnit halkından yaşlı bir adamın verdiği iki yanıtı herhalde bilmiyorsunuz: Samnitliler can düşmanları Romalıların tüm ordusunu Caudium Geçidi'nde kıstırıp bunların yazgısını özgürce belirleyebilecek duruma geldiklerinde, bu konuda ne yapmaları gerektiğini gelip bu yaşlı adama sormuşlar. Yaşlı adam onlara tüm Romalıların kılıçtan geçirilmesini önermiş, ama bu öneri çok sert ve çok acımasız gibi görünmüş Samnitlilere; ona yeniden gidip bunun sakıncalarını anlatmışlar. Yaşlı adam bu kez tüm Romalıların hayatlarının kayıtsız şartsız bağışlanmasını önermiş. Verdiği iki öğütten hiçbiri yerine getirilmemiş, ama bunun zararını görmüşler. Önyargılar için de aynı şey söz konusudur; bunların ya tümünü korumalı ya da tümünü kesinlikle ortadan kaldırmalıdır. Aksi takdirde, kurtulduğunuz önyargılar sizi geri kalan düşüncelerinize güvenmemeye iter. Birçok şeyde yanılmış olmanın mutsuzluğu, bilmeden mutsuz olmanın zevki ile karşılanmaz, siz de ne gerçeğin sağladığı bilgilere sahip olursunuz ne de yanlışta tat bulursunuz.

STRATON: Önerdiğiniz alternatiften kaçmanın çaresi yoksa, karar vermekte duraksamamak gerekir. İnsan tüm önyargılarından kurtulmalı.

RAFFAELLO: Ama akıl zihnimizden tüm eski düşünceleri kovacak, ancak bunların yerine başkalarını koymayacak, orada bir tür boşluk oluşturacaktır. Peki bu boşluğu kim doldurabilir? Hayır, hayır, bu konuda tüm insanların sahip olduğu bu kadar az akla bakacak olursak, onlara sahip olmaya alışık oldukları kadar da önyargılar gerekir. Önyargılar aklın ekidir. Bir yanda eksik olanı öteki yanda bulursunuz.

ALTINCI DİYALOG
LUCRETIUS, BARBARA PLUMBERGER

B. PLUMBERGER: Bana inanmak istemiyorsunuz, ama bu tümüyle gerçek. İmparator V. Karl size adını söylediğim prensesle gizli bir aşk serüveni yaşadı, buna ben neden oldum; ne var ki iş büyüdü. Prenses benden, dünyaya gelen küçük bir prensin de annesi olmamı rica etti, hatırı için kabul ettim. Çok şaşırdınız değil mi? Bir insan bir meziyet sahibi olsa da, bundan dolayı uyandıracağı azıcık saygıyla bile bu meziyetin daha da üstünde bir yerde olmalıdır. Zeki insanlar, örneğin, bu konuda zekâlarının üstünde bir yerde olmalı mı? Bana gelince, ben namusumun üstünde bir yerdeydim. Namuslu olmak için kaygılandığımdan daha da çok namusluydum.

LUCRETIUS: Ya! Şaka yapıyorsunuz, insan hiçbir zaman bu kadar da namuslu olamaz.

B. PLUMBERGER: Gerçekten, biri beni kusursuz bir insan olmam koşuluyla yeniden dünyaya göndermek isteyecek olsa, bu öneriyi kabul edeceğimi sanmıyorum. Biliyorum ki bu kadar kusursuz olunca, çok insanı üzerdim; birlikte yaşamak zorunda kalacağım kimseleri avutmak için her zaman bir kusurum ya da bir zayıf yanım olmasını isterdim.

LUCRETIUS: Demek ki, o kadar namuslu olmayan kadınların lehine, siz kendi namusunuzu biraz azaltmıştınız ha?

B. PLUMBERGER: Beni kendilerinden çok daha katı sanırlarsa, halk nezdinde bana suçlayıcıları gözüyle bakmalarından korkarak, görünüşte öyle yaptım.

LUCRETIUS: Gerçekte size çok minnettardılar, özellikle de çocuğuna bir anne bulduğu için oldukça mutlu olan prenses. Peki, size başka çocuk vermedi mi?

B. PLUMBERGER: Hayır.

LUCRETIUS: Buna şaşıyorum. Duyduğu rahatlıktan daha çok yararlanması gerekirdi, çünkü siz şöhretinizi hiç düşünmüyordunuz.

B. PLUMBERGER: Bakın, sizi şaşırtacağım. Şöhrete aldırış etmemem işime yaradı. Çok dikkatli davranmama karşın gerçek ortaya çıktı ve sonunda benim oğlum olarak kabul edilen prensin oğlum olmadığı anlaşıldı. İstediğimden daha çok hakkım teslim edildi. Hem bana öyle geliyor ki, beni böylece ödüllendirmek istemişlerdi, namusluluğumu ortaya dökmediğim ve halkı bana borçlu olması gereken saygıdan yüce gönüllülükle bağışık tuttuğum için.

LUCRETIUS: Oh, ne de güzel bir yüce gönüllülük! Bundan halkı yoksun bırakmamak gerekir.

B. PLUMBERGER: Halka inanıyor musunuz? Çok tuhaftır şu halk; kimi zaman, kendilerine saygı gösterme zorunluluğunu çok buyurgan bir şekilde kabul ettirmek isteyenlere karşı

ayaklanır. Bunu siz herkesten daha iyi bilmelisiniz. Şöhrete fazla düşkünlüğünüzden sanki incinen insanlar oldu. Bunlar ölümünüze layık olduğu önemin verilmemesi için ellerinden geleni yaptılar.

LUCRETIUS: Böyle kahramanca bir işe girişmek için ne gibi bir çare buldular?

B. PLUMBERGER: Ne bileyim? Kendinizi biraz erken öldürdüğünüzü, Tarquinius'un son çabalarını beklememiş olsaydınız ölümünüzün bin kez daha değer kazanmış olacağını, ama açıkçası kendinizi gelişigüzel ve nedenini iyice bilmeden öldürmek istemediğinizi söylediler. Kısacası, anlaşılan size istemeyerek hak verildi, ama bana memnuniyetle. Belki siz şöhret ardında fazla koştuğunuz için, ben de şöhretin, hatta gelmesini dilemediğim halde, gelmesine izin verdiğim için.

LUCRETIUS: Şunu da ekleyin: Gelmesini engellemek için de elinizden geleni yapıyordunuz.

B. PLUMBERGER: Peki, alçakgönüllü olmak hiçbir şeye yaramıyor mu? Erdemli olduğumun bilinmemesini seve seve isteyecek kadar alçakgönüllüydüm. Siz, tam tersine, erdemliliğinizi sergilediniz, şatafatla ortaya döktünüz. Kendinizi ancak bir akraba topluluğunda öldürmek istediniz. Erdem kendi kendini kanıtlamaktan hoşnut değil mi? Bu şöhret kuruntusunu önemsememek yüce gönüllülük değil mi?

LUCRETIUS: Elbette bu kuruntudan sakınmak gerekir. Yoksa bu çok tehlikeli bir bilgelik olur. Dünyada bu kuruntudan daha güçlü bir şey de yoktur; o, her şeyin ruhudur; her şeye yeğlenir; hem bakın şu cennete, ne kadar kuruntuyla dolu. Şöhret

buraya bize ateşli hastalıklara kıyasla daha çok insan getiriyor. Ben de şöhretin getirdiklerindenim. Bunu söyleyebiliyorum.

B. PLUMBERGER: Siz ki bu kuruntu hastalığından öldünüz, demek onlar kadar pekâlâ aldanmışsınız, değil mi? Çünkü insan buraya bir kez geldi mi, düşünülebilecek her türlü şöhretin hiçbir şeye yararı olmaz.

LUCRETIUS: Bu bulunduğumuz yerin gizlerinden biridir. Yaşayan insanların bunu bilmemesi gerekir.

B. PLUMBERGER: Kendilerini kandıran bir düşünceden kurtulmalarının ne sakıncası olabilir ki?

LUCRETIUS: O zaman artık pek yürekli eylemler yapmak olanaksız olurdu.

B. PLUMBERGER: Neden? Bunları insan görev düşüncesiyle yapacaktır. Bu da çok daha soylu bir düşünce; yalnızca akla dayalı bir düşünce.

LUCRETIUS: İşte, aklı çok zayıf kılan şey de bu. Şöhretse yalnızca hayal gücüne dayalıdır ve çok daha güçlüdür. Akıl, insanların kendilerini yalnızca kendisiyle yönetmelerini herhalde kabul etmezdi; ona hayal gücünün yardımı zorunludur. Curtius vatanı için kendini feda etmek ve üstündeki tüm silahlarıyla, atının üstünde, Roma'nın ortasında açılmış olan uçuruma atlamak üzereyken, ona "Bu uçuruma kendinizi atmak göreviniz, ama hiç kimse hiçbir zaman bu eyleminizden söz etmeyecektir," denmiş olsaydı, açık söylüyorum, bence Curtius yine de atını geri döndürmezdi. Bana gelince, yalnızca görevimi düşünmüş olsaydım, kendimi öldürürdüm demiyorum. Neden kendimi öl-

düreyim ki? Görevimin bana karşı zor kullanıldığı için hiç yara almadığını sanırdım; olsa olsa gözyaşlarıyla görevimi yerine getirdiğimi sanırdım; ama, şöhret sahibi olmak için bağrı deşip ölmek gerekiyordu, ben de bağrımı deştim.

B. PLUMBERGER: Ne düşündüğümü size söyleyeyim mi? Büyük eylemlerin, şöhret ilkesi gibi o kadar yanlış bir ilke uğruna yapılması kadar hiç yapılmaması da hoşuma gider.

LUCRETIUS: Biraz yavaş olun bakalım. Aslında tüm görevler görev düşüncesiyle yerine getirilmediği halde yine yerine getiriliyor; insanlar tarafından yapılması gereken tüm büyük eylemler de yapılmış oluyor. Kısacası, doğanın evrende kurmak istemiş olduğu düzen her zaman iyi işliyor. Şunu da söylemek gerekir ki doğa bizim aklımızdan elde edemeyeceği şeyi, deliliğimizden elde eder.

Yeni Ölülerin Diyalogları

BİRİNCİ DİYALOG
SÜLEYMAN, GIULIA GONZAGA

SÜLEYMAN: Ah! Neden sizi ilk kez burada görüyorum? Neden ömrüm boyunca sizi aratmak için boşuna çabalayıp durdum? Sarayımda İtalya'nın en güzel kızına sahip olurdum, oysa şimdi yüz çizgileri tümüyle kaybolmuş, tüm öteki ölülere benzeyen bir ölü görüyorum yalnızca.

G. GONZAGA: Güzel olmakla ünlü olduğuma bakarak bana karşı beslediğiniz aşktan dolayı size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Bu, ünümü çok artırdı ve geçirdiğim en tatlı anları size borçluyum. Özellikle, beni kaçırması için kendisine emir verdiğiniz korsan Barbaros beni Gaeta'da yakalayacağını düşündü ve beni telaş içinde, çok büyük bir ivedilikle kentten çıkmak zorunda bıraktı.

SÜLEYMAN: Benim tarafımdan arandığınıza sevindiyseniz, hangi nedenle kaçıyordunuz?

G. GONZAGA: Arandığıma çok sevinmiştim, ama beni yakalayamadıklarına daha çok. Mutlu Süleyman'ı hoşnut ede-

mediğimi ve sarayda, güzel kadınlarla o kadar dolu bu yerde, eksikliğimin duyulacağını düşünmek beni çok duygulandırıyordu, ama daha fazlasını istemiyordum. Saray yalnızca orada olması dilenen kadınlara göre hoş bir yerdi, ama oraya kapatılan kadınlara göre hoş bir yer sayılmazdı.

SÜLEYMAN: Sizi korkutan şeyin ne olduğunu pekâlâ anlıyorum. O çok sayıda rakibe sizi hiç de gülünç duruma düşürmezdi. Belki bunca hoş kadın arasmda sarayda süs olmaktan başka bir şeye yaramayan çok kadın bulunmasından da korkuyordunuz.

G. GONZAGA: Bana ne güzel duygular esinliyorsunuz.

SÜLEYMAN: Öyleyse sarayın bu kadar korkunç olan nesi vardı?

G. GONZAGA: Büyüklüğünüzü göstermek için saraya çoğu sizin için yararsız ve başka insanların da yararlanamadığı kim bilir kaç güzel kadını kapatan sizin gibi sultanların boş gururu beni son derece incitirdi; zaten aşk ilânları zorunlu birer buyruk olan ve yalnızca mutlak bir otoriter tavırla davranıp iç çeken bir âşıkla uzlaşılabileceğini sanıyor musunuz? Hayır, ben hiç de saraya göre biri değildim.

Beni aratmanıza da hiç gerek yoktu. Ben hiçbir zaman sizi mutlu edemezdim.

SÜLEYMAN: Bundan nasıl bu kadar emin olabilirsiniz?

G. GONZAGA: Çünkü sizin de beni mutlu edemeyeceğinizi biliyordum.

SÜLEYMAN: İşin önemini iyi anlayamadım. Sizi mutlu etmemin ya da etmememin ne önemi var?

G. GONZAGA: Nasıl olur! İnsanın mutlu etmediği bir kişiyle aşkta mutlu olabileceğini mi düşünüyorsunuz? Sanki birbiriyle ilişkide olmaya gerek duymayıp yalnız yaşayan zevkler varmış da, bunların, verilmeseler de, tadına varılırmış gibi, öyle mi ? Ah! Bu duygular güçlü yürekleri tiksindirir.

SÜLEYMAN: Ben Türküm; olası her türlü inceliğe sahip olmamam bağışlanabilir. Bununla birlikte, bana öyle gelir ki o kadar da kusurlu değilim. Az önce boş gururu bayağı kınamadınız mı?

G. GONZAGA: Evet.

SÜLEYMAN: Başkalarını mutlu etmeyi istemek de boş bir gurur duygusu değil mi?

Beni mutlu etmeye, benim de sizi mutlu etmem koşuluyla razı olmanız da dayanılmaz bir büyüklenme değil mi? Bir sultan daha alçakgönüllüdür; çok güzel birçok kadından zevk alır, onlara zevk verdiği için de övünmez. Böyle düşünüyorum diye alay etmeyin. Bu düşüncem size göründüğünden daha sağlamdır. Siz de düşünün bunu. İnsan yüreğini inceleyin, bunca değer verdiğiniz bu inceliğin gururlu bir ödüllendirmeden başka bir şey olmadığını göreceksiniz. Hiçbir şeye borçlu olmak istenmiyor.

G. GONZAGA: Pekâlâ öyleyse, boş gururun zorunlu olduğunu kabul ediyorum.

SÜLEYMAN: Az önce kınıyordunuz ama onu?

G. GONZAGA: Evet, sözünü ettiğim gururu kınıyordum, ama bunu elbette kabul ediyorum. Bir insanın iyi niteliklerinin kötü olan başka niteliklere bağlı olduğunu ve onun kusurlarını düzeltmenin tehlikeli olacağını düşünmekte güçlük çeker misiniz?

SÜLEYMAN: Ama insan neyle yetineceğini bilmiyor. Öyleyse boş gurur hakkında ne düşünmek gerekiyor?

G. GONZAGA: Belli bir noktada kusur, biraz beride ise, erdem var.

İKİNCİ DİYALOG
PARACELSUS, MOLIÈRE

MOLIÈRE: Yalnızca adınızı duymakla bile size hayran kalırdım, Paracelsus! İnsan sizi bir Yunan ya da bir Latin sanıyor, Paracelsus'un bir İsviçreli filozof olduğunu aklından geçirmiyor.

PARACELSUS: Bu adı güzel olduğu kadar da ünlü yaptım. Yapıtlarım doğanın gizlerini öğrenmek isteyen herkes için çok yararlıdır, özellikle de cinler ve ilkel insanlar hakkında bilgi edinmeye niyetlenenler için.

MOLIÈRE: Bunların gerçek birer bilim olduğunu kolayca anlıyorum. Her gün gördüğümüz insanları tanımak hiçbir şey değil, ama görmediğimiz cinleri tanımak bambaşka bir şey.

PARACELSUS: Elbette. Cinlerin doğalarının, uğraşlarının, eğilimlerinin, farklı düzenlerinin ne olduğunu, evrende ne gibi bir güce sahip bulundukları konusunda çok doğru bir biçimde bilgi verdim.

MOLIÈRE: Tüm bu bilgilere sahip olduğunuz için kim bilir ne kadar mutluydunuz! Çünkü, zaten insanlar hakkında da her şeyi çok iyi biliyordunuz. Bununla birlikte, birçok kimse yalnızca buraya kadar bile gidemedi.

PARACELSUS: Oh! Oraya kadar giden o kadar az filozof var ki!

MOLIÈRE: Buna inanıyorum. Demek ki insan ruhunun yapısı, işlevleri, bedenle olan ilişkisi gibi konularda sizi güçlüğe uğratan hiçbir şey yoktu, öyle mi?

PARACELSUS: Açıkçası, bu konularda her zaman bazı güçlüklerin olmaması düşünülemez, ama bunlar hakkında nihayet felsefenin öğretebildiği kadarı biliniyor.

MOLIÈRE: Peki, daha fazlasını bilmiyor muydunuz?

PARACELSUS: Hayır. Bu zaten yeterli değil mi?

MOLIÈRE: Yeterli mi? Hiçbir şey değil bu. Demek ki böylece, cinlere gitmek için tanımadığınız insanların üstünden atlıyordunuz?

PARACELSUS: Cinlerde doğuştan gelen merakı daha çok uyandıran bir şey vardır.

MOLIÈRE: Evet, ama cinleri düşünmek, ancak insanlar hakkında öğrenecek bir şey kalmadıktan sonra bağışlanabilir. Belki de hiçbir gerçek yanı olmayan ve insan zihnini alabildiğine sıkıntıya sokan bilim konularının oluştuğu görüldüğünde, insan zihni sanki her şeyi tüketmiş oluyor. Bununla birlikte, çok

gerçek konular, zihin istediği takdirde, ona yeterince uğraş sağlayabilir.

PARACELSUS: Zihin doğal olarak çok basit bilimleri bir yana bırakır ve gizemli olanların ardından koşar. Tüm etkinliğini de ancak bu gizemli bilimler konusunda gösterebilir.

MOLIÈRE: Yazık zihne; söylediklerinizonun için tümüyle utanç konusu. Gerçek kendini tanıtır ona; ama gerçek basit olduğu için de onu hiç tanımaz zihin ve ona gülünç gizler yükler, yalnızca bunlar birer giz olduğu için. İnanıyorum ki, insanların çoğu, evrenin düzenini olduğu gibi görseydi, orada ne sayıların niteliklerini, ne gezegenlerin özelliklerini, ne kimi zamanlara ya da kimi devrimlere bağlı zorunlulukları fark edemeyeceği için, bu hayran olunası düzen hakkında birkaç şey söylemekten kendini alamayacaktı. Nasıl olur! Yalnızca bu mu?

PARACELSUS: Sizin çözebildiğiniz, gerçekten de ancak büyük insanların çözebileceği gizleri gülünç olarak niteliyorsunuz.

MOLIÈRE: Bunları hiç anlamayanlara, anlayanlardan çok daha fazla saygı duyuyorum, ama ne yazık ki doğa herkesi bunlardan hiçbir şey anlamayacak gibi yaratmamış.

PARACELSUS: Peki, bu kadar yetkili biri gibi karar veriyorsunuz, öyleyse hayattayken mesleğiniz neydi?

MOLIÈRE: Sizinkinden çok farklı bir meslekti bu. Siz cinlerin özel niteliklerini incelediniz, bense insanların budalalıklarını.

PARACELSUS: Ne güzel bir inceleme konusu ya! İnsanların hayli budalalıklar yapabildikleri pekâlâ bilinmiyor mu?

MOLIÈRE: Ana çizgileriyle ve karışık olarak biliniyor, ama ayrıntılara girmek gerekli, o zaman konunun genişliği karşısında şaşırıp kalıyorsunuz.

PARACELSUS: Peki, kısacası, nasıl bir yöntem kullanıyordunuz?

MOLIÈRE: Belli bir yerde toplayabildiğim kadar çok insan topluyor ve onlara tümünün budala olduğunu gösteriyordum.

PARACELSUS: Onları böyle bir gerçeğe inandırmak için müthiş şeyler söylemek gerekirdi, herhalde!

MOLIÈRE: Bundan kolayı yok. İri iri güzel sözler söylemeden ve derin düşünceler belirtmeden de bu insanlara budalalıkları kanıtlanır. Yaptıkları şeyler o kadar gülünçtür ki, önlerinde aynı şeyleri yapmak yeterlidir, hemen gülmekten kırıldıklarını görürsünüz.

PARACELSUS: Anlıyorum sizi, komedi oyuncusuydunuz. Ben komediden alman zevki düşünemiyorum. Böyle bir oyuna temsil ettiği ahlâkla alay etmek için gidersiniz; peki, ahlâkın kendisiyle neden alay edilmiyor?

MOLIÈRE: Dünya olaylarıyla alay etmek için bir bakıma bunların dışında olmak gerekir; komedi sizi bunlardan dışarı çeker ve her şeyi herkesin gözü önüne serer, sanki bunda sizin hiç rolünüz yokmuş gibi.

PARACELSUS: Ama alay ettiğiniz her şeyin içine hemen geri döner ve yeniden bunlara bağlı olmaya başlarsınız, öyle değil mi?

MOLIÈRE: Hiç kuşkunuz olmasın. Geçen gün, eğlenirken, burada bu konuda bir masal yazdım. Bir kaz palazı, tüm kendi cinsinden olanlar gibi, kaba bir biçimde uçuyordu. Kendisini yerden ancak bir kadem yukarı kaldıran bu bir anlık uçuş sırasında, kümesteki öteki hayvanlarla alay ediyordu: "Zavallı hayvanlar," diyordu, "sizi altımda görüyorum, havayı böyle yarmayı bilmiyorsunuz siz." Bu alay kısa sürdü, kaz palazı o anda yere düştü.

PARACELSUS: Peki, komedinin insanlarda uyandırdığı düşünceler neye yarıyor, çünkü bunlar bu kaz palazının uçuşuna benziyor, aynı anda yeniden her zamanki budalalıkların içine düşüyoruz.

MOLIÈRE: İnsanın kendisiyle alay etmesi çok şey; doğa bize kendi kendimizi aldatmamızı engellemek için bu konuda çok büyük bir kolaylık sağlamış. Vaktiyle bir bölümümüzün coşkuyla ve ivedilikle yaptığı bir şeyle başka bir bölümümüzün alay ettiği az mı görülür? Hatta gerektiğinde önceki ilk iki bölümle alay edebilecek üçüncü bir bölüm de bulunabilirdi. İnsanın kendisine sonradan katılmış parçalardan oluştuğu söylenemez mi?

PARACELSUS: Tüm bunlar üzerinde kafa patlatmak için neden bulunduğunu düşünmüyorum. Kimi önemsiz düşünceler, çoğu zaman kimi yersiz şakalar büyük bir değer verilmeye layık değildir. Ama daha yüksek düzeyde konuları işlemek için az mı kafa yormak gerekir?

MOLIÈRE: Siz cinlerinizi anımsıyorsunuz, benim de aklımda yalnızca budalalarım var. Bununla birlikte, ancak herkesin gözü önüne serilmiş bu konular üzerinde çalışmış olsam da, komedilerimin sizin o yüce yapıtlarınızdan daha çok yaşayacaklarını önceden kestiremem. Her şey modanın değişmesine bağlı. Zihin ürünlerinin yazgısı giysilerin yazgısının üstünde bir yerde değildir. Yazarlarıyla birlikte gömülen nice kitap ve yazı türü gördüm, tıpkı kimi ülkelerde ölülerle birlikte hayatları boyunca onlar için en çok değer taşıyan eşyaların gömülmüş olması gibi. Edebiyat imparatorluğunda ne gibi devrimler olabileceğini çok iyi bilirim; tüm bunlarla da oyunlarının süresini garanti ediyorum. Bunun da nedenini iyi biliyorum. Kim insanların anısında sonsuza dek yaşamak üzere birilerini betimlemek istiyorsa, budalaları betimlemeli.

ÜÇÜNCÜ DİYALOG
MARY STUART, DAVID RICCIO

DAVID RICCIO: Hayır, ölümümle hiçbir zaman teselli bulmayacağım.

MARY STUART: Ama bana öyle geliyor ki, bir müzisyene göre güzel bir ölümdü bu. İskoçya sarayının başlıca soylu kişilerinin ve kocam kralın kendisinin sana karşı suikast hazırlamaları gerekti, hiçbir zaman hiçbir prensi öldürmek için bundan çok önlem alınmadı, bundan çok güçlük çekilmedi.

DAVID RICCIO: Görkemli bir ölüm de yoksulluğu yüzünden İtalya'dan İskoçya'ya düşmüş zavallı bir lavtacıya göre değildi. Beni, kuşkusuz hayatımı kısaltan o özel sekreter mevkiine yükseltecek yerde günlerimi rahat rahat sizin müziğinizle uğraşarak geçirmeme izin verseydiniz daha iyi olurdu.

MARY STUART: Yaptığım iyiliklere karşı seni bu kadar az duyarlı bulacağımı hiç sanmazdım. Seni her gün masamda tek başına kabul etmem küçük bir ayrım gözetme miydi? İnan bana, Riccio, böyle bir lütuf şöhretine hiç de zarar vermiyordu.

DAVID RICCIO: Bu lütfun ona çok sık eriştiğim için ölmem gerekmesinden başka bir zararı olmadı. Ne yazık! Sizinle baş başa akşam yemeği yiyordum, her zamanki gibi, bu sırada kralın içeriye girdiğini gördüm; yanında da, şimdiye kadar görülmemiş korkunç bir İskoçyalı olan ve atlatıp yeni ayağa kalktığı uzun bir sıtma hastalığı yüzünden daha da korkunç duruma geldiği için katillerimden biri olarak seçilmiş birisi vardı. Adamın bana kaç darbe indirdiğini bilmiyorum, ama, anımsadığım kadarıyla, yalnızca yüzünün korkunçluğu beni öldürdü.

MARY STUART: Senin anına o kadar saygı gösterdim ki seni İskoçya krallarının mezarına gömdürdüm.

DAVID RICCIO: Şimdi ben İskoçya krallarının mezarında mıyım?

MARY STUART: Aynen öyle.

DAVID RICCIO: Bunun benim için bir iyilik olduğunu şimdi siz bana bunu bildirince anladım ancak. Ey benim lavtam! Bir krallığın işleriyle boşuna uğraşmak uğruna seni bırakmış olmam gerekti ha!

MARY STUART: Sana acıyor muyum? Düşün ki benim ölümüm seninkinden bin kez daha güç oldu.

DAVID RICCIO: Ah! Siz büyük tersliklerle karşı karşıya bir konumda dünyaya gelmiştiniz, ama ben yatağımda ölmek için gelmiştim. Doğa bana bunun için dünyanın en iyi durumunu sağlamıştı. Hiç malım mülküm yoktu, çok silik biriydim, yalnızca biraz sesim ve biraz da lavta çalma yeteneğim vardı.

MARY STUART: Lavtanı her zaman önemsersin. Eh, kötü bir an yaşadın, ama önceleri de az güzel günler geçirmedin, değil mi? Hep yalnızca müzisyen kalsaydın ne yapardın ki? Bu kadar vasat bir yaşam içinde çok canın sıkılırdı.

DAVID RICCIO: Mutluluğumu kendi içimde arardım.

MARY STUART: Haydi canım, delisin sen. Ölümünden bu yana modası geçmiş düşünceler ya da buradaki filozoflarla görüşmelerin seni bozmuş. Yine de insanlar için mutluluklarının kendi içlerinde bulunması iyi bir şey!

DAVID RICCIO: Yalnızca buna inanmaları eksik. Benim ülkemin bir şairi büyülü bir şato betimledi. Bu şatoda sevgililer durmadan büyük sabırsızlık ve kaygı içinde birbirlerini arıyorlar, her an karşılaşıyorlar, ama birbirlerini tanımıyorlar. İnsanların mutluluğu için de bu tür bir büyü söz konusu. Bu büyü kendi düşünceleri içinde, ama bu konuda hiçbir şey bilmiyorlar; yine bu büyü bin kez onlara görünüyor, ama onlar gidip onu çok uzaklarda arıyorlar.

MARY STUART: Bırak şimdi filozofların şu bozuk dilini, boş hayallerini. Hiçbir şey mutlu olmamıza yardım etmediği zaman, aklımızla mutlu olmak zahmetine katlanacak duruma geliyor muyuz?

DAVID RICCIO: Bununla birlikte, mutluluk bu zahmete katlanmaya elbette değer.

MARY STUART: Boşuna katlanılırdı bu zahmete. Mutluluk bu zahmetle uyuşamazdı. Mutlu olmak için harcadığımız çabayı duyumsar duyumsamaz mutlu olmayı bırakırız. Eğer bir

kimse vücudunun bölümlerinin iyi durumda kalmak için çabaladıklarını hissederse, sanıyor musunuz ki bu kimsenin sağlığı iyidir? Ben hasta olduğunu düşünürüm. Mutluluk da sağlık gibidir. İnsanların içinde olması gerekir, onu oraya onlar koymamış olsalar da; hem aklın ürettiği bir mutluluk varsa, bu mutluluk ancak ilaçlarla ayakta duran, her zaman çok zayıf ve dengesiz bir sağlığa benzer.

DÖRDÜNCÜ DİYALOG
III. DÜZMECE DİMİTRİ, DESCARTES

DESCARTES: Herhalde Kuzey ülkelerini neredeyse sizin kadar iyi tanıyorum. Hayatımın hayli uzunca bir bölümünü Hollanda'da felsefeyle uğraşarak geçirdim, sonunda da gidip yine filozof olarak İsveç'te öldüm.

DÜZMECE DİMİTRİ: Hayatınızın, anlattıklarınıza bakarak, çok hoş geçtiğini görüyorum. Hep felsefeyle uğraşmışsınız. Bu kadar sakin bir hayat benden ne kadar uzaktı.

DESCARTES: Kabahat sizde. Moskova büyük dükü olmak ve bu amaçla daha önce kullandığınız yolları kullanmak istemek nereden aklınıza geldi? Hükümdarlık prens Dimitri'ye aitken kendinizi onun yerine koydurmaya kalkıştınız; önünüzde de iki düzmece Dimitri örneği vardı, bunlar bu adı art arda kullandıkları için foyaları meydana çıkmış ve çok kötü bir biçimde ölmüşlerdi. Elbette yeni bir aldatma yolu düşünmek zahmetine katlanmalıydınız. Daha önce denenmiş bu yolun başarılı olması olası görünmüyordu.

DÜZMECE DİMİTRİ: Aramızda kalsın, Moskovalılar öyle inceliği olan insanlar değildir. Eski Yunanlara benzediklerini

ileri sürmeleri de bunların deliliği; bunun neye dayalı olduğunu ancak Tanrı bilir.

DESCARTES: Ama art arda üç düzmece Dimitri'ye aldanabilecek kadar da budala değillerdi. Prens geçinmeye başladığınızda neredeyse tümü küçümseyerek şöyle diyorlardı: *"Nasıl olur! Yine Dimitriler mi görmemiz söz konusu?"*

DÜZMECE DİMİTRİ: Bununla birlikte bana çok büyük bir kötülük yapılmasına izin vermedim. Dimitri adı seviliyordu. Her zaman ardından koşuluyordu. Halkın ne olduğunu biliyorsunuz.

DESCARTES: Öteki iki düzmece Dimitri'nin başarısız oluşları sizi hiç korkutmuyor muydu?

DÜZMECE DİMİTRİ: Tam tersine. Bu beni yüreklendiriyordu. Öteki iki düzmece Dimitri'nin başına gelenlerden sonra ortaya çıkmaya cesaret etmek için gerçek Dimitri olmak gerektiğine inanmamalı mıydı? İnsan gerçek Dimitri olsa da, bu yine oldukça cesaret işiydi.

DESCARTES: Bu adı, ilk kez alacak olduğunuz sırada, bir gerçeğe çok yakın kanıtlarla ortaya koyabileceğinize emin olmadan, nasıl almak cesaretini gösteriyordunuz?

DÜZMECE DİMİTRİ: Bana bunca soru soran ve hoşnut bırakılması bu kadar güç olan siz, o zamana kadar bilinmeyen gerçekleri içermesi gereken yeni bir felsefenin başı olarak ortaya çıkmaya nasıl cesaret ediyorsunuz?

DESCARTES: Gerçek olmalarıyla övüneceğim kadar açık

ve ayrı bir felsefe oluşturacak kadar da yeni birçok şey bulmuştum.

DÜZMECE DİMİTRİ: Sizinkiler kadar akla yatkın düşüncelerle, sonunda kötü filozof olarak tanınmaktan geri kalmayan bunca filozof örneği sizi hiç korkutmadı mı? Size böyle birçok filozof adı sayılabilir, ama siz bana ancak benden önceki iki düzmece Dimitri'yi sayabilirsiniz. Moskovalıları aldatmaya kalkışan biri olarak kendi türümde ben ancak üçüncüydüm, ama tüm insanları inandırmaya kalkışan biri olarak kendi türünüzde siz bininci bile değildiniz.

DESCARTES: Prens Dimitri olmadığınızı pekâlâ biliyordunuz, ama ben gerçek olduğuna inandığım şeyleri yayımladım ve bunlara içtenlikle inandım. Felsefemi de ancak burada olduğumdan bu yana bırakmış bulunuyorum.

DÜZMECE DİMİTRİ: Önemi yok. Sonunda gerçeği keşfettiğiniz konusunda adamakıllı güven vermek için cesarete gereksiniminiz vardı, ama iyi niyetiniz bu cesareti göstermenizi engellemiyordu. Daha önce, insanlar böyle bir güveni veren o kadar çok filozof tarafından aldatıldı ki, yeni filozoflar ortaya çıkınca, herkesin bir ağızdan şöyle dememesine şaşıyorum: *"Nasıl olur! Hâlâ filozoflar ve felsefe mi söz konusu?"*

DESCARTES: Filozofların vaatleriyle her zaman aldatılmanın üstesinden biraz gelinebilir. Kimi zaman birtakım ufak tefek, önemsiz, ama eğlendirici gerçekler keşfediliyor. Felsefenin temeline gelince, itiraf edeyim ki bu konuda pek ilerleme yok. Aynı zamanda, kimi zaman çok önemli konularda gerçeği bulduğumuzu sanıyorum, ama ne yazık ki onu bulduğumuzu bilmiyoruz, çünkü felsefe (sanırım bir ölü her istediğini söyle-

yebilir) bir çocuk oyununa benziyor; bu oyunda gözleri bağlı olan çocuklardan biri ötekilerin ardından koşar, birini yakalarsa, onun adını söylemek zorundadır, söylemezse, yakaladığı bu çocuğu bırakıp yeniden koşmaya başlaması gerekir. Gerçek için de böyle bir şey söz konusudur. Biz öteki filozoflar, gözlerimiz bağlı olsa da, gerçeği kimi zaman yakaladığımız olmuyor değil, ama şu işe bakın! Yakaladığımız şeyin gerçek olduğunu ileri süremiyoruz, o zaman da gerçek hemen elimizden kaçıyor.

DÜZMECE DİMİTRİ: Gerçeğin bizim için biçilmiş kaftan olmadığı apaçık. Bu yüzden, göreceksiniz ki sonunda onu bulmayı düşünmeyeceğiz. Cesaretimizi yitireceğiz, ama iyi de yapacağız.

DESCARTES: Kesin olarak söyleyeyim ki, bu değerlendirmeniz iyi bir değerlendirme değil. İnsanların bir kez akıllarına taktıkları şeylere karşı inanılmaz bir cesareti vardır. Herkes başkalarının yapmasına izin verilmemiş olan şeyi yapmanın kendisine özgü olduğunu sanır. Yirmi dört bin yıl sonra, otuz bin yıl boyunca geçerli olmuş yanlışları ortadan kaldırmakla övünecek filozoflar gelecek ve gerçekten de ancak o zaman gözlerin açılmaya başladığını sanacak insanlar olacaktır.

DÜZMECE DİMİTRİ: Nasıl olur! Moskovalıları üçüncü kez aldatmak istemek, işi alabildiğine rastlantıya bırakmaktı; ama tüm insanlar, otuz bininci kez aldatmak istenirse, rastlantıya bırakılacak hiçbir şey olmayacak, öyle mi? Demek ki o zaman onlar Moskovalılardan daha da enayiler.

DESCARTES: Evet, gerçek konusunda. Bu insanlar gerçeğe Moskovalıların Dimitri adına âşık olduklarından daha çok âşıktırlar.

DÜZMECE DİMİTRİ: Hayata yeniden başlayacak olsaydım, hiç de düzmece Dimitri olmak istemezdim; filozof olurdum, ama ya felsefeden tiksinip, gerçeği keşfetmekten de umut kesilecek olursa... Çünkü tüm bunlardan hep korkardım.

DESCARTES: Prensken korkacak çok daha fazla şeyiniz vardı. İnanın ki insanların hiçbir zaman cesareti kırılmaz; böyle bir şey onların başına hiçbir zaman gelmeyecektir. Yeniler gerçeği eskilerden daha çok keşfetmediklerine göre, keşfetmek için en azından da umut beslemeleri çok haklı bir şey olur. Bu umut, boş olsa da, her zaman hoşa gider. Eğer gerçeği kimselere borçlu değilsek, hiç olmazsa aynı yanlışı yapmanın zevkini onlara borçluyuz.

BEŞİNCİ DİYALOG
VALENTINOIS DÜŞESİ, ANNE BOLEYN

ANNE BOLEYN: Mutluluğunuza hayranım. Öyle görülüyor ki, yalnızca sizi yüksek bir konuma getirmek için babanız Saint-Vallier bir cinayet işlemiş. Kafasının uçurulmasına mahkûm edilmiş. Siz krala onu bağışlamasını istemeye gidiyorsunuz. Güzel olmak ve genç bir kraldan bağışlama istemek; bu, peşinen bağışlanmak demektir, eh, siz de hemen I. François'nın metresi oluvermişsiniz.

VALENTINOIS DÜŞESİ: Bu konuda yaşadığım en büyük mutluluk, bir kızın babasının hayatını kurtarmak zorunluluğuyla gönül ilişkisine sürüklenmiş olmasıdır. Buna olan eğilimim çok namusluca ve çok uygun bir bahaneyle kolayca gizlenebilirdi.

ANNA BOLEYN: Ama, eğiliminiz sonradan olup bitenlerle çabucak ortaya çıktı, çünkü gönül ilişkileriniz babanızın karşı karşıya bulunduğu tehlikeden daha uzun sürdü.

VALENTINOIS DÜŞESİ: Önemi yok. Aşkta asıl önemli olan ilk dönemdir. Dünya pekâlâ bilir ki, bir adım atan, daha

fazlasını da atacaktır. Söz konusu olan yalnızca bu ilk adımı iyi atmaktır. Tutumumla hem yazgının bana sunduğu fırsatı kötü değerlendirmediğim için, hem de adım tarihe biraz beceriksiz biri olarak geçeceği için övünüyorum. Başkomutan Montmorency'nin* üç kralın bakanı ve gözdesi olması hayranlık uyandırıyordu, ama ben ikisinin metresi oldum, bunun bile fazla olduğunu ileri sürüyorum.

ANNE BOLEYN: Becerikliliğinizi yadsımak niyetinde değilim, ama sanıyorum ki benimki sizinkini aşıyor. Siz uzun süre kendinizi sevdirdiniz, oysa ben benimle evlenilmesini sağladım. Bir kral üzerinize titrer; duyarlı bir yüreğe sahipse bu ona güç gelmez. Sizi kraliçe yaparsa, bunu en sonunda ve artık umudu kalmadığında yapar.

VALENTINOIS DÜŞESİ: Sizin evlenmeniz büyük bir iş değildi, ama benim kendimi her zaman sevdirmem büyük bir işti. Aşkı hoşnut etmezseniz, onu öfkelendirmek kolaydır; ama hoşnut ederseniz, söndürmek çok zordur. Kısacası, siz her zaman aynı sertlikle geri çevirmek zorundaydınız, oysa benim her zaman yeni hoşluklarla kabul etmem gerekiyordu.

ANNE BOLEYN: Mademki beni kanıtlarınızla bu kadar sıkıştırıyorsunuz, benim de söylediklerime şunu eklemem gerekiyor: Eğer evlenmemi sağladımsa, bunu çok namusluyum diye yapmadım.

VALENTINOIS DÜŞESİ: Ben de kendimi çok sık sevdirdimse, bunu çok sadığım diye yapmadım.

---

* Anne de Montmorency –Fransız mareşali ve başkomutanı (1493-1567); aynı zamanda dük unvanına sahipti.

ANNE BOLEYN: Öyleyse size şunu da söyleyeyim: Ne namusluydum ne de namuslu olarak ünlüydüm.

VALENTINOIS DÜŞESİ: Bunu ben böyle anlamıştım, yoksa ünü namusun kendisinden sayardım.

ANNE BOLEYN: Bana öyle geliyor ki, âşığınızı görünüşe bakılırsa gizli olan aldatmalarınızı avantaj olarak görmemeniz gerekir; bu aldatmalar şanınızı yükseltmeye yarayamaz. Ama İngiltere Kralı tarafından sevilmeye başlandığımda, serüvenlerimi bilen halk ağzını tutmayı bilemedi, ama yine de ünlü olmayı başardım.

VALENTINOIS DÜŞESİ: İstesem size II. Henri'yi kendim için bir şeref sayamayacak kadar az gizlilik içinde aldattığını belki kanıtlayabilirdim, ama bu nokta üzerinde durmak istemiyorum. Sadakatsizlik ya gizlenebilir ya da giderilebilir; ama genç değilseniz, bunu nasıl gizleyebilir, nasıl giderebilirsiniz? Bununla birlikte ben bunu başardım. İşveli bir kadındım, erkekleri kendime hayran bırakıyordum. Bu önemli değil; ama yaşlıydım. Oysa siz gençtiniz, kafanızın uçurulmasına izin verdiniz. Büyükanne olsaydım bile, eminim, kafamın uçurulmasını engelleyecek kadar beceri gösterirdim.

ANNE BOLEYN: Bunun hayatımın bir lekesi olduğunu itiraf ediyorum; bundan hiç söz etmeyelim. Dönüp sizin yaşınızda olamam, yaşınız sizin güçlü yanınızdı.

Benim konumuma kıyasla, yaşınızı gizlemeniz elbette o kadar güç değildi. Benimle evlenmeye karar veren bir adamın aklını iyice karıştırmış olmalıydım, ama siz, sizi her zaman güzel bulmuş olan erkeğin gözlerini yavaş yavaş güzelliğinizdeki değişikliklere alıştırmış olmalısınız.

VALENTINOIS DÜŞESİ: Erkekleri iyi tanımıyorsunuz. Onların gözüne hoş göründüğünüzde zihnine de istediğiniz şekilde, hatta hiç namuslu olmasanız da, namuslu görünürsünüz; güçlük yalnızca onların gözüne istediğiniz kadar uzun süre hoş görünmekte.

ANNE BOLEYN: Beni inandırdınız. Size boyun eğiyorum. Ama hiç olmazsa sizden yaş sorununuzu nasıl çözdüğünüzü öğrenmek isterim. Şimdi ölüyüm, bunu bana söyleyebilirsiniz, bundan yararlanacağımdan korkmadan.

VALENTINOIS DÜŞESİ: Açıkça söyleyeyim, bunu ben de bilmiyorum. İnsan neredeyse her zaman nasıl yaptığını bilmeden büyük şeyler yapıyor, sonra da yaptığına çok şaşıyor. Caesar'a nasıl dünyanın hâkimi olduğunu sorun, belki size kolayca yanıt veremeyecektir.

ANNE BOLEYN: Karşılaştırma çok görkemli.

VALENTINOIS DÜŞESİ: Doğru da. Benim yaşımda sevilmiş olmak için, Caesar'ın yazgısına benzer bir yazgımın olması gerekti. İşin en mutluluk verici yanı, o ve benim gibi büyük şeyler yapmış olanlara, iş işten geçtikten sonra, kesin niyetler ve gizler mal etmekten ve layık olduklarından çok daha fazla saygı göstermekten geri kalınmaması.

ALTINCI DİYALOG
F. CORTÈS, MOKTEZUMA

F. CORTÈS: Gerçeği itiraf edin. Siz öteki Amerikalılar, İspanyolları topları vardı ve gemileri size denizin üstünde uçan büyük kuşlar gibi görünüyordu diye ateş küreden gelmiş insanlar sanmakla kabalık ediyordunuz.

MOKTEZUMA: Doğru, ama size sormak istiyorum: Atinalılar da kibar bir halk mıydı?

F. CORTÈS: Nasıl olur! Kibarlığı insanlara onlar öğrettiler.

MOKTEZUMA: Tiran Peisistratos'un kovulduğu Atina kalesine yeniden girmek için nasıl davrandığına ne diyorsunuz? Bir kadını Minerva kılığına sokmadı mı? (Çünkü Minerva'nın Atina'yı koruyan bir tanrıça olduğu söyleniyordu.) Uydurma tanrıçasıyla birlikte bir arabaya binmedi mi? Tanrıça, onun elinden tutup "İşte size Peisistratos'u getirdim, onu yeniden kabul etmenizi buyuruyorum" diye bağırarak tüm kenti dolaşmadı mı? O kadar becerikli, o kadar akıllı olan bu halk da kendi ağzından bu konuda düşüncesini belirten Minerva'nın hatırı için bu tirana boyun eğmedi mi?

F. CORTÈS: Atinalılar hakkında bunca şeyi size kim öğretti?

MOKTEZUMA: Burada olduğumdan bu yana, çeşitli ölülerle yapmış olduğum görüşmelerle tarihi öğrenmeye başladım. Ama nihayet Atinalıların bizden daha enayi olduklarını kabul edeceksiniz. Biz ne gemi ne de top görmüştük, ama onlar kadın görmüşlerdi. Peisistratos da onları tanrıçası aracılığıyla boyunduruğu altına almaya kalkıştığında, kesinlikle onlara, bizi toplarınızla boyunduruk altına aldığınız sırada bize gösterdiğimiz saygıdan daha az saygı gösterdi.

F. CORTÈS: Bir kez olsun faka basmayan halk yoktur. Şaşırıyor insan. Kalabalık, sağduyulu insanları sürükler. Ne söyleyeyim size? Buna keşfedemediğiniz, belki görseniz bile fark edemediğiniz durumlar da eklenir.

MOKTEZUMA: Peki Yunanlar her zaman geleceğin biliminin yeraltında bir çukurda bulunduğuna ve gaz ya da sıvı halinde yayılarak çıktığına şaşkınlıkla mı inandılar? Ayrıca, ay tutulduğunda, onu korkunç bir gürültüyle yeniden ortaya çıkarabileceklerine hangi hileyle inandılar? Hem birbirinin kulağına ayın dünyanın gölgesine girip karardığını söylemeye cesaret edecek az sayıda insan bile neden yoktu? Romalılar, şenlik günlerinde yemeğe çağırdıkları tanrılar ve iştahlarına göre dünyanın bu başkentinde her şeyin yazgısını belirleyen kutsal piliçler hakkında hiçbir şey söylemiyorum. Kısacası, bizim Amerikan halklarımızın bir budalalığından dolayı beni kınayamazsınız, ama ben size sizin ülkelerinizin büyük bir budalalığını gösterebilirim; hatta size şunu kesin olarak söyleyeyim: Yalnızca Yunanların ve Romalıların budalalıklarını hesaba katıyorum.

F. CORTÈS: Bununla birlikte, bu budalalıklarla Yunanlar ve Romalılar tüm sanatları ve tüm bilimleri icat ettiler. Bunlar hakkında da sizin en ufak bir fikriniz yoktu.

MOKTEZUMA: Dünyada bilim olduğunu bilmediğimiz için çok mutluyduk. Belki bilgin olmamızı engelleyecek kadar da nedenimiz yoktu. Komşularının bilimlerinin bulaşmasından kendilerini korumak için bunca özen göstermiş olan kimi Yunanlara da her zaman öykünemiyorsunuz. Sanatlara gelince, Amerika belki Avrupa sanatlarından bile daha çok hayran olunacak sanatlardan vazgeçmenin yollarını bulmuştu. Yazma biliyorsanız, tarih yazmak kolaydır, biz hiç yazma bilmiyorduk, ama yine de tarih yazıyorduk. Su içinde bir şey kurmayı biliyorsanız, köprüler kurabilirsiniz, ama güçlük bir şey kurmayı bilmeyip yine de köprüler kurmakta. İspanyolların topraklarımızda gizemli şeyler bulduklarını, ancak bunlardan hiçbir şey anlamadıklarını herhalde anımsarsınız. Örneğin, çok büyük taşları kastediyorum. Bunların makine olmaksızın bu kadar yükseğe kaldırılmış olmasını anlayamıyorlardı. Ne diyorsunuz tüm bunlar hakkında? Bana öyle geliyor ki şimdiye kadar Avrupa'nın Amerika'ya üstünlüklerini çok iyi kanıtlamadınız.

F. CORTÈS: Bu üstünlükler kibar halkları barbar halklardan ayıran her şeyle yeterince kanıtlanmıştır. Bizim aramızda kibarlık egemendir. Zor ve şiddete hiç yer yoktur. Tüm güçler adalet sayesinde sınırlandırılmıştır. Tüm savaşlar haklı nedenlere dayanır. Hatta, bakın, biz ne kadar titiz insanlarız. Ülkenize savaşa, ancak bu ülkenin bize ait olup olmadığını çok titizlikle inceleyip bu konuyu lehimize karara bağladıktan sonra gittik.

MOKTEZUMA: Kuşkusuz bu, barbar insanlara layık olduklarından daha çok değer vermekti; ama ben sanıyorum ki

siz birbirinize karşı kibar ve dürüstsünüz, bize karşı titiz olduğunuz gibi. Avrupa'nın elinden görgü kurallarını alacak olan, onu tamamen Amerika'ya benzetirdi. Kibarlık tüm adımlarınızı düzenler, tüm sözlerinizi dikte eder, tüm söylemlerinizi engeller ve tüm eylemlerinizi güçleştirir, ama duygularınıza erişmez. Niyetlerinizde bulunması gereken tüm dürüstlük ancak bahanelerinizde bulunur.

F.CORTÈS: Ama yürekler konusunda size garanti vermiyorum. İnsanları ancak dışarıdan görürüz. Bir akrabasını kaybeden ve çok mal mülke konan bir mirasçı siyah bir giysi giyer. Çok mu üzgündür? Hayır, kuşkusuz. Bununla birlikte, bu giysiyi giymese, aklı incitirdi.

MOKTEZUMA: Ne demek istediğinizi anlıyorum. Sizde yöneten akıl değil; ama o, en azından olayların cereyan ettiklerinden başka türlü cereyan etmeleri gerektiğine karşı çıkar; örneğin akrabalarının ölümüne üzülmesi gereken mirasçılar bu karşı çıkmaya hedef olur, bu üzüntüyü belirtmek için de siyah bir giysi giyerler. Sizin görgü kurallarınız ancak aklın sahip olduğu, ama kullanmasına olanak tanımadığınız bir hakkı belirtmeye yarar, böylece de yapmanız gereken şeyi yapmıyor, ama belirtiyorsunuzdur.

F. CORTÈS: Bu da çok değil mi? Aklın sizde o kadar az gücü var ki, eylemlerinize bunların ne olması gerektiği konusunda sizi uyaracak hiçbir şey katmamaktan başka bir şey yapmıyor.

MOKTEZUMA: Aklı, kökenlerini anımsayan kimi Yunanlar gibi boş yere anımsıyorsunuz.

Bu Yunanlardan bana burada söz edilmişti. Bunlar onla-

ra göre barbar bir ülke olan Toscana'ya yerleşmişlerdi ve yavaş yavaş bura halkının âdetlerini o kadar iyi benimsemişlerdi ki kendi âdetlerini unutmuşlardı. Bununla birlikte barbar olmaktan da bir bakıma hoşnutsuzluk duyuyorlar ve her yıl belli bir günde toplanıp artık uymadıkları, şimdi ancak anladıkları eski yasaları Yunanca okuyor, ağlıyor, sonra ayrılıyorlardı. Bu havadan kurtulunca, yeniden ülkenin yaşam tarzına ayak uyduruyorlardı. Onlarda Yunan yasaları söz konusuydu, sizde akıl söz konusu olduğu gibi. Bu yasaların geçerli olduğunu biliyorlardı, bunları hafifçe, boşuna anıyor, yine de bir bakıma özlemle arıyorlardı. Ama bir kenara bıraktığınız akla gelince, siz onu hiç de aramıyorsunuz. Onu tanımayı ve küçümsemeyi âdet edindiniz.

F. CORTÈS: En azından, onu daha iyi tanıdıkça, ona daha çok uymak durumunda olursunuz.

MOKTEZUMA: Demek burada sizden ayrılıyoruz, öyle mi? Ah! Keşke gemilerimiz olsaydı da gidip sizin topraklarınızı keşfetseydik, keşke bu toprakların bize ait olduğunu düşünseydik! O zaman onları fethetmeye hakkımız olurdu, sizin bizim topraklımızı fethetmeye hakkınız olduğu gibi.

KISA BİYOGRAFİLER

BİRİNCİ CİLT

LUKIANOS- Yunan filozof (İS ~126-~192). 80'den çok kitap yazdı. Yergici, ahlâkçı, edebi yapıtlar, diyaloglar (Tanrıların Diyalogları-Ölülerin Diyalogları) kaleme aldı.

ESKİ ÖLÜLERİN DİYALOGLARI:

İSKENDER– Büyük İskender (İÖ 356-323). Makedonya kralı.

PHRYNE– Yunan kibar fahişe (İÖ IV. yüzyılda yaşadı).

MILO– Krotonlu. Yunan atlet (İÖ 540-516).

SMINDYRIDES- Lüksü, şatafatı, zenginliği ile ünlü Yunan sitesi Sybaris'li zengin (İÖ 580-560).

DİDO ya da ELISSA– Roma mitolojisinde Tyros prensesi. Efsanelere göre Kartaca'nın kurucusu. Vergilius Aeneis adlı yapıtında onun mutsuz aşklarını ve ölümünü anlatır.

STRATONIKE– Seleukos ya da Suriye kralı 1. Seleukos Nikator'un karısı. Göz kamaştırıcı güzelliği ile ünlü. Daha sonra üvey oğlu 1. Antiokhos ile evlendi. (öl. İÖ 254)

ANAKREON– Yunan lirik şair (İÖ 542-485).

ARİSTOTELES– Yunan filozofu (İÖ 384-322).

HOMEROS– Yunan şair. İÖ IX. ya da VIII. yüzyılda yaşadığı sanılıyor. İlyada ve Odysseia adlı destanları ile ünlüdür.

AISOPOS ya da EZOP– Masalları ile ünlü Yunan yazar (İÖ VII.-VI. yüzyıl)

ATHENAIS– Doğu Roma İmparatoru II. Theodosios'un karısı (~400-460). Daha çok Eudoksia diye anılır.

KASSIA– Bizanslı kadın şair (~805-~865). Güzelliği ve zekası ile ünlü. Bizans İmparatoru Theophilos'un düzenlediği güzellik yarışmasına katıldı, kazanamayınca bir manastır kurdu.

ESKİ ÖLÜLERİN YENİ ÖLÜLERLE DİYALOGLARI

AUGUSTUS– Roma imparatoru (İÖ 63-İS 14).

PIETRO ARETINO– İtalyan yazar (1492-1556).

SAPPHO– Ünlü Yunan kadın şair (İÖ VII. yüzyıl-VI. yüzyıl başı).

LAURA– İtalyan şair ve hümanist Petrarca'nın (1304-1374) Canzoniere'sinin kadın kahramanı.

SOKRATES– Yunan filozof (İÖ 470-399).

MONTAIGNE– Fransız yazar (1533-1592).

İMPARATOR HADRİANUS– Roma imparatoru (İS 76-138).

MARGHERITA, Avusturyalı– Savoie düşesi, Hollanda yöneticisi (1480-1530).

ERASISTRATOS– Yunan hekim ve anatomi bilgini (İÖ ~300-~240).

HARVEY, William– Ünlü İngiliz hekim (1578-1657).

II. COSIMO DE'MEDICI– Floransa kentini yöneten Medici ailesinden (1590-1621). Toscana büyük dükü.

BERENİKE– Ptolemaios sülâlesinden Mısırlı prenses (İÖ ~280-221). Mısır kralı III. Ptolemaios Euergetes'in karısı.

YENİ ÖLÜLERİN DİYALOGLARI:

BRETAGNE'LI ANNE– Bretagne düşesi ve Fransa kraliçesi (1477-1514).

İNGİLTERELİ MARY– İngiltere ve İrlanda kraliçesi (1516-1558).

V. CHARLES– Fransa kralı (1338-1380).

ERASMUS– Latince yazan Hollandalı hümanist (1469-1536).

I. ELIZABETH– İngiltere ve İrlanda kraliçesi (1533-1603).

ALENÇON DÜKÜ– Hercule François'nın (1554-1584), 1556'dan 1576'ya kadar taşıdığı unvan. Fransa Kralı II. Henri ile Catherine de Médicis'nin oğlu.

G. DE CABESTAN– XII. yüzyılın ikinci yarında yaşamış Fransız halk ozanlarından.

ALBRECHT-FRIEDRICH VON BRANDENBURG– Prusya dükü (1553-1618).

AGNÈS SOREL– Fransa Kralı VII. Charles'ın gözdesi (1422-1450).

ROXELANE– Kanuni Sultan Süleyman'ın karısı Hürrem Sultan (1504 ya da 1405-1558).

GIOVANNA I DI NAPOLI– Napoli kraliçesi (1327-1382).

ANSELMO (ANSELMO DI PARMA)– Astrolog (öl. 1440).

İKİNCİ CİLT

ESKİ ÖLÜLERİN DİYALOGLARI

HEROSTRATOS– Geçmişi karanlık bir Efesli. Büyük İskender'in doğduğu gece (İÖ 356) Artemision'u yaktı.

DEMETRIOS, Phaleronlu– Atinalı devlet adamı ve hatip (İÖ ~350-~283).

KALLIRHOE– Yunan mitolojisinde birçok su perisinin adı.

PAULINA– Zengin ve güzel bir Romalı kadın. Romalı senatör, Suriye valisi Saturninus'un karısı.

KANDAULES– Lidya kralı (öl. İÖ ~685). Efsaneye göre, karısının güzelliğini herkese anlatır, özellikle de yaveri Gyges'e onu çıplak gösterir.

GYGES– Kandaules'ten sonra Lidya kralı (öl. İÖ ~644).

HELENE– Menelaos'un karısı. İlyada'nın başlıca kadın kahramanlarından.

FULVIA– Romalı general ve devlet adamı Marcus Antonius'un karısı.

PARMENISCUS– Metapontion kentinin önemli, zengin kişilerinden.

KHIOS'LU THEOKRITOS– Yunan şair (İÖ ~300-~250).

BRUTUS– Romalı siyaset adamı ve yazar (İÖ ~85-İÖ ~42).

FAUSTINA– Romalı imparatoriçe (İS 104-141).

SENECA– Latin filozof (İÖ ~2-İS 65).

SCARRON– Fransız yazar (1610-1660). Bürlesk şiir modasını ortaya attı, yergiler kaleme aldı.

ARTEMISIA II– Karia hükümdarı (öl. İÖ ~350). Karia Kralı Mausolos'un kız kardeşi ve karısı. Kocasının adına Bodrum'da anıtmezar Mausoleion'u yaptırdı.

RAMON LLULL (İsp. RALMUNDO LULIO)– Katalan bilgin, filozof, tanrıbilimci ve şair (~1233-1315).

APICIUS– Romalı gastronom ve büyük gezgin (doğ. İÖ ~25).

GALILEI– İtalyan gökbilimci ve fizikçi (1564-1642).

PLATON– Yunan filozof (İÖ ~427-~348).

MARGARET STUART– İskoçya Kralı I. James'in kızı (~1424-1445). 1436'da, gelecekte Fransa Kralı XI. Louis olan veliaht Louis ile evlendi, ancak terk edildi.

STRATON– Lakabı fizikçi olan Yunan filozof (öl. İÖ 268).

URBINO'LU RAFFAELLO– Ünlü İtalyan ressam (1483-1520).

LUCRETIUS– Latin şairi (İÖ ~98-55).

BARBARA PLUMBERGER (YA DA BARBARA BLOMBERG)– Regenburg (Almanya)'da doğdu (1527-1597). Kutsal Roma-Germen İmparatoru V. Karl'ın (Şarlken) metresi.

YENİ ÖLÜLERİN DİYALOGLARI

SÜLEYMAN– Kanuni Sultan Süleyman (1495-1566).

GIULIA GONZAGA– Montovalı İtalyan prens ailesi Gonzaga'lardan güzelliği ile ünlü Fondi kontesi (1513-1566). Barbaros Hayrettin Paşa tarafından kaçırılıp Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmak istendi.

PARACELSUS– İsviçreli ünlü bilimadamı, doktor ve kimyacı (~1493-1541).

MOLIÈRE– Fransız oyun yazarı (1622-1673)

MARY STUART– İskoçya kraliçesi (1542-1587).

DAVID RICCIO– İskoçya Kraliçesi Mary Stuart'ın danışmanı (1533-1566).

III. DÜZMECE DİMİTRİ– Rusya tahtını ele geçiren zorba (öl. 1606).

DESCARTES– Fransız filozof ve matematikçi (1598-1650).

VALENTINOIS DÜŞESİ– Güzelliği ile ünlü Saint-Vallier kontesi ve Valentinois düşesi Diane de Poitiers (1500-1566). Fransa kralları I. François ve II. Henri'nin gözdesi.

ANNE BOLEYN– İngiltere kraliçesi (1507-1536).

FERNANDO ya da HERNANDO CORTES– Meksika fatihi İspanyol (1485-1547).

MOKTEZUMA (II)– 9. Aztek kralı (1466-1520).

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ CİLT

Cennetlik Lukianos'a 11

ESKİ ÖLÜLERİN DİYALOGLARI

Birinci Diyalog - İskender, Phryne 17
İkinci Diyalog - Milo, Smindyrides 21
Üçüncü Diyalog - Dido, Stratonike 24
Dördüncü Diyalog Anakreon, Aristoteles 27
Beşinci Diyalog Homeros, Aisopos 31
Altıncı Diyalog - Athenais, Kassia 34

ESKİ ÖLÜLERİN YENİ ÖLÜLERLE DİYALOGLARI

Birinci Diyalog Augustus, Pietro Aretino 39
İkinci Diyalog - Sappho, Laura 45
Üçüncü Diyalog - Sokrates, Montaigne 48
Dördüncü Diyalog - İmparator Hadrianus, Avusturyalı Margherita 53
Beşinci Diyalog Erasistratos, Harvey 59
Altıncı Diyalog - II. Cosimo De' Medici, Berenike 63

YENİ ÖLÜLERİN DİYALOGLARI

Birinci Diyalog - Bretagne'lı Anne, İngiltereli Mary 69
İkinci Diyalog V. Charles, Erasmus 74
Üçüncü Diyalog I. Elizabeth, Alençon Dükü 78
Dördüncü Diyalog - G. De Cabestan, Albrecht Friedrich Von Brandeburg 81
Beşinci Diyalog - Agnès Sorel, Roxelane 85
Altıncı Diyalog - Giovanna Di Napoli, Anselmo 89

İKİNCİ CİLT

ESKİ ÖLÜLERİN DİYALOGLARI

Birinci Diyalog - Herostratos, Phaleron'lu Demetrios 98
İkinci Diyalog - Kallirhoe, Paulina 102
Üçüncü Diyalog - Kandaules, Gyges 107
Dördüncü Diyalog - Helene, Fulvia 111
Beşinci Diyalog - Parmeniscus, Khios'lu Theokritos 114
Altıncı Diyalog - Brutus, Faustina 120

ESKİ ÖLÜLERİN YENİ ÖLÜLERLE DİYALOGLARI

Birinci Diyalog - Seneca, Scarron 127
İkinci Diyalog - Ramon Llull, Artemisia 132
Üçüncü Diyalog - Apicius, Galilei 136
Dördüncü Diyalog - Platon, Margaret Stuart 140
Beşinci Diyalog - Straton, Urbino'lu Raffaello 145
Altıncı Diyalog - Lucretius, Barbara Plumberger 150

YENİ ÖLÜLERİN DİYALOGLARI

Birinci Diyalog - Süleyman, Giulia Gonzaga 157
İkinci Diyalog - Paracelsus, Molière 161
Üçüncü Diyalog - Mary Stuart, David Riccio 167
Dördüncü Diyalog - III. Düzmece Dimitri, Descartes 171
Beşinci Diyalog - Valentinois Düşesi, Anne Boleyn 176
Altıncı Diyalog - F. Cortès, Moktezuma 180
Kısa Biyografiler..... 185

Yaşar Avunç

(1927): İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Roman ve Fransız Filolojisi bölümünü 1951 yılında bitirdi. 1952-1954 yılları arasında Sarre (Saarland) Üniversitesi Avrupa Enstitüsü bölümünde iki yıl eğitim gördü. Bankacılık sektöründe şube müdürlüğü, dış işler müdürlüğü, dış işlerden sorumlu genel müdür yardımcılığı ve yönetim kurulu üyeliği gibi çeşitli görevlerde bulundu. Bir süre Türk-Fransız Kültür Derneği başkanlığı yaptı.

Gerek bankacılığı sırasında, gerekse emekli olduktan sonra H. Bergson, J. Genet, J. Baudrillard, M. Tournier, A. De Saint-Exupéry, J.J. Rousseau ve H. De Balzac 'ın da aralarında bulunduğu yazar ve düşünürlerin kırka yakın yapıtını Türkçeye çevirdi. Ayrıca çok sayıda Türk şiirini Fransızcaya çevirmiş bulunmaktadır.

Çeviri Derneği 2008 Onur Ödülü'nü kazandı.

Bernard Le Bouvier de Fontenelle, 1657'de doğdu, tam 100 yıl yaşadı. XVII. Yüzyılda patlak veren ünlü "Eskiler ve Modernler" tartışmasında merkezî bir konumu oldu : "Modernler Eskilerden daha önemli, çünkü biz onların omuzlarına binerek hayata bakıyoruz" sözü yankılar getirdi.

Kopernikus'tan ve Descartes'dan süzdükleriyle Aydınlanma düşüncesini hazırlayanlar arasında anılan Fontenelle'in başyapıtı "Ölülerin Diyalogları" ilk kez dilimizde ağırlanıyor hem biçimsel cüreti, hem günümüze ışık tutan oturaklı içeriğiyle, tam anlamıyla bir klâsik.

Enis Batur

ISBN 978-605-5411-09-1